

L A •
T O •

2025. november
XXXVI. évfolyam
11. szám

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Tiszteletbeli szerkesztő:

LÁNG ZSOLT

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

ANDRÉ FERENC

CODĂU ANNAMÁRIA

FISCHER BOTOND

SZABÓ RÓBERT CSABA

MOLNÁR ROZÁLIA

Tördelőszerkesztő:

SZŐCS KATALIN

Korrektor:

SZABÓ IMOLA JULIANNA

Borítóterv:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

Tipográfia:

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

BERTÓK LÁSZLÓ :

Aki az ördöggel; Búcsú a versírástól; Mesék, meséim;
Adj vissza mindent, amit (Versek) ■ 5

SZTASKÓ RICHARD:

Kilenc 100 szó (Novella) ■ 10

TERÉK ANNA:

Tabletta (Vers) ■ 13

RÁDAY ZSÓFIA:

Csend Királyság; A Vasszüzek dala (Versek) ■ 16

VASAS TAMÁS:

Apósom számlái (Novella) ■ 22

GÉCZI JÁNOS:

Terzinák, végezetül; Terzinák éjszakai tengerparton;
Terzinák a talpnyomokról (Versek) ■ 28

MURÁNYI ZITA:

Szét kéne szórni; Január; Ultima hora (Novellák) ■ 32

DEMETER ARNOLD:

nyomokban hazait tartalmaz; hobbihit; a Mária lábánál;
hősvágy (Versek) ■ 40

RÉDER FERENC:

Bácsi; Anyagcsere; Héj (Prózaversek) ■ 44

SZÁZ PÁL:

Letúnt Libeň (Útinapló-részlet) ■ 46

OZSVÁTH ZSUZSA:

Fonák; Kút; Sci-fi (Versek) ■ 58

PUROSZ LEONIDASZ:

A költészet hívása (Vers) ■ 61

KESZTHELYI GYÖRGY:

Árnyékok szintjén; Bakfiskirálynő színeváltozása;
Bikaviadal (Rövidprózák) ■ 63

FEHÉR IMOLA és SIMONFY JÓZSEF :
odaát (Vers) ■ 71

VASS NORBERT:
„A teknőcöt és a Rubik-kockát kivéve semmi sem tökéletes” –
János kalendárium (szeptember) (Naptárbeszélgetés
Géczi Jánossal – részlet) ■ 74

NÉZŐTÉR

SZÉKELY ANNA:
Hamlet again and again ■ 84

MOLNÁR FLÓRA:
Táncszínház és feminizmus – Anne Teresa De Keersmaeker
koreográfiáinak lehetséges feminista értelmezéséről ■ 88

TÉKA

LÁSZLÓ ZSUZSA:
Egy szenvedély performativitása (Annie Ernaux:
Egyszerű szenvedély / A fiú) ■ 94

KLIKKREC

KÁROLYI CSABA – LÁNG ZSOLT:
Személytelen személyesség (Annie Ernaux: *A másik lány*) ■ 99

DELEATUR

MAGYARY ÁGNES:
Móric, drága ■ 104

TALÁLT VERS

JÓKAI MÓR:
Férges almák ■ 109

NÉVJEGY

BERTÓK LÁSZLÓ ■ 111

AKI AZ ÖRDÖGGEL

Aki az ördöggel frigyre lép,
oda kell adnia kenyere felét.
Oda kell adnia fél éjszakáját,
mikor szobáját szellemek járják.

Aki az ördöggel nászágyra fekszik,
annak csak ördög gyereke lesz itt.
Húsát letépik, bőrét lemarják,
megszáradt lelkét pokolba hordják.

Akinek az ördög adja a jussát,
nyomorúság lesz, mire kiosztják.
Kölcsönkér mindent, családja koplal,
kaffog a halál véres fogakkal.
Magános útra sohasem eresztik,
aki az ördöggel nászágyra fekszik.

Aki az ördöggel haláltáncot táncol,
legyen az püspök, párttitkár – bárhol,
nem menekülhet, szolgál rogyásig,
teste elvásik, lelke elvásik.

Csodálkozol, lektor? Dal kellene? Másik?
Nézz kissé körül! – Haláltáncot táncol,
akit az ördög magához láncol.

(1954)

Bertók László (1935–2020) nyolcvanötödik évében, öt éve, szeptember 14-én hunyt el. Idén ősszel, születésének kilencvenedik évfordulója alkalmából a Magvető Kiadónál vaskos gyűjteményben jelennek meg bő hetven év versei a kezdetektől haláláig. A függelékben mintegy 200, kötetben nem közölt írás szerepel, köztük két tucat mindaddig publikálatlan verssel – ezekbe nyújt betekintést az alábbi válogatás. A szövegeket közreadja: Mohácsi Balázs.

BÚCSÚ A VERSÍRÁSTÓL

Szürke hétköznapiok csendes emberévé
akarok válni, ez tán sikerül.
Kuszaságaimat átformálom renddé,
sovány pegazusom sintérhez kerül.
Nem vár rám többé a sok kritikus mihaszna,
hisz úgyszólván a kúszó, firkász girheseknek
szabvány ceruzája csak belém akadna.

Miért is kezdtem egykor rím-faragni?
Miért betegít, ha nem írhatok?
A vágyakat akartam hámba fogni,
mindent, mi bántó, megtorolni,
mindent, mi fájó, kizokogni.
Nem sikerült... azt mondják... nem titok.

Törvényem lett az ős egyszerűség,
a szent szabadság az én istenem.
A vágyam: leverni a titkok bilincset.
A szépért élni lett az életem.

De szájas mások, kik új kerubokként
őrzik a szokottság dohos várromát,
csörtető lábamat tuskóhoz kötötték,
és számba tömték a törvény szavát.

Szétrúgom most e korhadt teher-tuskót,
a betömött szót számból kiköpöm,
szaladok vissza... legyen úgy, ahogy volt,
tán úgy is lesz majd vajmi örömöm.

Írjon csak verset Erdélyi, ő tudja,
miként kell köpenyt ki- s befordítani,
s a többi, ki versét csupán azért írja,
hogy pénzt és hírnevet tudjon teremteni.

Csodálkozol tán, mért nem szárnyal versem?
Mért csörömpöl sután sor végén a rím?
A szép csengő rímeket én már eltemettem,
tárgyának a formát meg reá hintettem.
Kikel-e rím-múltak omladékain?

Kikel-e majd egykor? Mi kel ki belőle?
Befogom a számat, lehullok a földre...
Maradjatok bennem, jövő verseim.
Szürke hétköznapiok csendes emberévé
akarok válni, ez tán sikerül.
Vannak s lesznek mások, kik verset csinálnak,
de nálunk eztán csak a tücsök hegedül.

(1954?, 1955?)

[Erdélyi József (1896–1978) a népi írók jobbszárnyához tartozó költő. 1922-es *Ibolyalevél* című bemutatkozó kötetének hatása kimutatható mások mellett József Attila, Illyés Gyula versein, ám az írásaiban a harmincas évektől rendre megjelenő antiszemitizmus árnyba vonta tehetségét és jelentőségét, idővel még a népi írók is elfordultak tőle. Hírhedt verse, a *Solymosi Eszter vére* megjelenésekor a botrányra reagálva megpróbálta „kilengését” jóvá tenni egy izraelita lapban közölt „filoszemita” verssel. A harmincas évek végén perbe fogták osztály elleni izgatás vádjával. 1944-ben behívták munkaszolgálatra, a nyilasok elől először vidékre menekült, majd az oroszok közeledésének hírére nyugat felé vette útját. 1945-ben Ausztriában amerikai felügyelet alá került, de aztán hazatért. Átszökött Romániába, aztán újra Magyarországon bujkált, ahol 1947-ben néhány verséért börtönbe zárták. A negyvenes évek végén elvileg „őszintén szembenézett politikai tévelygéseivel”, 1954-ben *Visszatérés* címen „az emberiséget megkövető éneket” fogalmazott. Ezzel lényegében betagozódott a szocialista rendszerbe, végül 1956-ban is csupán a fiókjának írt néhány szabadságot óhajtó verset. Haláláig még hét verseskötete jelent meg a Magvető Kiadónál. Hogy Erdélyi „útkereséséről” mennyit lehetett tudni az ötvenes években, bizonytalan, ám a fenti vers éles megjegyzése alapján feltételezhetjük, hogy valamennyi nyilvános volt mindebből. A vers kétes datálását figyelembe véve feltételezhetjük, hogy Bertók kezébe került vagy az 1954-es *Visszatérés* kötet vagy az 1955-ös *Csipkebokor* című válogatás.]

MESÉK, MESÉIM

Ti, mesék, meséim, mindennapos
locsogásaim, valahová
mégiscsak tartó elemem, valamit
mégiscsak jelző buborékaim,
valakivel mégiscsak összekötő levegőm, ti,
kitakartok-e és mennyire?
elrejtetek-e, ha kell? hiszen
úgy elragadtok néha, mintha lejtőn
visszafelé is volna jegyetek, mintha
semmit sem tudnátok más utcáiról,
és folytonos tűz kényszerítene,
hogy emeljétek a gömböt a kosár
utasától függetlenül,
kitakartok-e és mennyire?
elrejtetek-e, ha kell? hiszen
úgy elringattok néha, mintha anyám
nappá lett volna közben, és a földet
ő ringatná, mint bölcsőt, mintha
megtörténne minden ma is, miközben
elszédülök, hisz az álom zegzugaiban
már ti füstölögtök megint, mintha
valami fontos dolgotok lenne, valamit
el kellene mondanotok, de elvesztek
egy-egy szóban, mintha folyton
a részletekben vétenétek el ti is,
kitakartok-e és mennyire?
elrejtetek-e, ha kell? hiszen
úgy elszaladtok néha, mintha külön
naprendszeretek lenne, mintha nélkülem
létezhetnétek, s mintha ti
teremtettetek volna engem, titokzatos
parancsra, és nem titeket
én, s mintha nálam sokkal különbek
lennétek, hiszen egy ajtót mindig nyitva
felejtetek, hogy gőgöm kígyóbőréből ha
kibújok egyszer, becsusszanhassak
utánatok,

kitakartok-e és mennyire?
elrejtetek-e, ha kell? hiszen
innen alulról nézve annyira
egyek vagyunk már, karnyújtásnyira
minden választól, hogy fölösleges
minden kérdés,
mesék, meséim, mindennapos
locsogásaim, valahová
mégiscsak tartó elemem, valamit
mégiscsak jelző buborékaim,
valakivel mégiscsak összekötő levegőm.

(1979. május 5.)

ADJ VISSZA MINDENT, AMIT

Adj vissza mindent, amit vissza tudsz, vagy
vissza lehet, ami csak alkalmilag a tied,
ami nincs a csontodhoz hozzánőve, sőt
abból is (a nedvet?, az álmot?) mindent, amitől
még önpusztítás nélkül megszabadulhatsz,
nincs olyan, hogy „elfeledte”, hogy „örökre
neked adta”, nem is beszélve arról, akinek
„nem kell”, vagy „nem lehet már”, mindennek
megvan az igazi (az eredeti?, a végleges?)
helye, s ha úgy érzed, hogy nem nálad már,
akkor másnál, máshol, ahol a rend miatt
(hiúságból?, gyerekes mindent akarásból?,
butaságból?, divatból?) még minden ott van,
dönteni (választani) tudni a legnagyobb
adomány

(2006. február 10.)

[A szöveget befejezetlenül találtam meg a többi versfájl között.]

KILENC 100 SZÓ

(1)

Ahogy elhelyezkedett, rögtön elkezdte kipakolni a táskáját. Mindent, amit csak tudott és lehetett, kétségbeesetten kipakolt maga mellé a szabad ülésre. Telefon, tárca, papír zsebkendő, toll, irattartó, szemceruza. De még így is maradt bőven a táskában ez és az. A jobb kezével szinte könyékig elmerült benne. A körülötte levő utasoknak azonnal föltűnt, keres valamit. A mozdulataiban volt valami esendő, egy pillanat alatt *a magasságból a mélybe süllyedt*, ahogyan rászakadt a fölismerés: eltűnt. Az arcára hiábavaló igyekezettel próbált nyugalmat erőltetni. Végül csak rábukkant. Ajakbalzsam. Egyből kenni kezdte. A telefon kijelzőjét használta tükörnek. Miután végzett, ráérős mozdulatokkal, ajkait ízlelgetve pakolt vissza a táskájába.

(2)

Próbálok értelmet adni a szavainak, és úgy tenni, mintha lenne még mibe kapaszkodnom. Azt mondja, ha nem szeretnélek, akkor nem is tudnálak gyűlölni. Azt is mondja, hogy nem érdekel, amit mondasz, soha nem is érdekelt. Inkább meg se szólalok. A csöndből nem lehet baj. Hallgatok, mint az iszapban megbújt lepényhal. Sírni tudnék tőled, azt mondja, de látom, nem teszi, holott *a könnye magasabbrendű örömöket érlel*. Maradj csöndben, mondom magamnak, bólogass, érts egyet, még akkor is, ha nem értesz egyet. A csöndben valami roppanást hallok, talán az ég hasad, talán bennem pattant el valami, és most iszonyatos erővel zúdul lefelé megállíthatatlanul.

(3)

Végül azt a szobát kapta, ahol ((A)) meghalt. Most ott él. Azon a helyen alszik, ahol ((A)) meghalt. De nem ugyanabban az ágyban. Azt ki kellett dobni, mert ((A)) maga alá piszkított, amikor meghalt. Kicserélték az ágyat, lett helyette egy új. A tapétának is mennie kellett, beitta a füstöt, megsárgult. A falak viszont ugyanazok. Hiányzik neki ((A)). Abban bízik, majd megszokja. Persze álmatlan éjszakáin *e szónak csupán homályos értelmet tulajdonít*. Fekszik ugyanott, ugyanazon a helyen, és a mennyezetnek arra a pontjára mered, amit ((A)) láthatott utoljára, mielőtt végképp fönnakadtak a szemei. Nincs ott semmi, csak az utcai lámpák halovány fénye.

(4)

Farönk, rászögelve egy ötvenszer-huszonötös deszka. Azon ül mindig. A terasz sarkán. A hátát könnyen a falnak tudja vetni. Amikor van ideje megpihenni, kiül, és abban a pillanatban, hogy a hátát könnyen a falnak veti, a macska egyből a lábához kuporodik. Ott dörgölőzik, és kéreti magát, számító módon. A hangja is megjön, valamit akar, soha nem érdek nélkül dörgölőzik. Ahogy egész lényem *fokról fokra megvilágosodik, ez a kép is egyre tisztább körvonalú lesz előttem*, minden egyes részletével, úgy, mintha éppen most történne. Ül a maga eszkábálta sámlin, a macska meg kéreti magát. Valószínűleg nem tudja, hogy a kölykeit ő dobta az emésztőbe.

(5)

Mindennap haladnak valamennyit. Határidőre végezniük kell. Két év múltára. De úgy se lesznek kész addigra, ez a megszokott. A soha-semmit-sem időre. Nem tudják, hogy *az idő ad szilárd tartalmat*. A régi házakat sorra lebontják, az újakat meg felhúzzák. Most van a bontási szakasz. A markológép hámozni kezd, a falak mindenféle méltóságot mellőzve omlanak. Egy munkás áll a romhalmaz tetején, és a közeli tűzcsapra szerelt tömlőből vizet irányoz a bontási területre. Mindenütt törmelékek. A leomlott faltól láthatóvá válik a mögöttes. Egy sehová-sem-vezető félfolyosó magánya. A környéken vízpermet és por elegye száll a bámész járókelők felé. Egy hatalmas csőventillátor keringeti a levegőt.

(6)

Rá akartam lépni, végül nem tapostam el. Már messziről kiszúrtam, ahogy jöttem át a parkon. Persze ezt a gazzal fölvert területet túlzás parknak nevezni, *könnyen találok néhány szót, melyek nagyon találóan és helyesen fejezik ki*, amit szeretnék, szóval maradjunk annyiban, hogy park. Igyekeztem ából bébe, haza, a közepesnél valamivel gyorsabb tempóban. Tisztán látszott, valami van ott a kövezeten, igyekszik ából bébe jutni. Leguggoltam, ahogy odaértem, hogy jobban megnézzem magamnak. Egy lárva. Egy hatalmas, vajsín-testű, fekete fejű lárva. Ormótlan mozgással. Egyből jött az érzés, hogy rálépjek. Nem teljes súlyommal, éppenhogy-csak. Menjen szét a teste. De megkegyelmeztem neki. Remélem, ezt jegyzi valahol.

(7)

Nem kellett különösebb indok ahhoz, hogy megverjen. Amikor jólesett neki, gondolt egyet, és már ütött. Teljes erőből. Legalábbis így emlékszem. Hiába próbáltam elszaladni. Nem fogta vissza magát, nem is volt rá oka. Tette, amit a szíve diktált. Az az összezsugorodott, kérges szíve. Valami különös öröm csillant olyankor a szemeiben. Mintha maga is elhitte volna, nincsen más célunk, minthogy *boldogok legyünk, ez szől lényünk minden hajszáleréből és idegszálából hangosan és elevenen*. Lehetett ilyen olcsó, műanyag fakanalat kapni, tiszta képzavar, de komolyan, azzal ütött legtöbbször. Mert az nem tudott eltörni. Rettenetes foltokat hagyott a hátamon. Rugalmas volt, és törhetetlen. A kedvence.

(8)

Tolja maga előtt az üres babakocsit. A gyerek ott jön mellette. Valamit magyaráz neki, de alig figyel. Aztán, látszólag minden előzmény nélkül, a gyerek elkezd rohanni. Az előző pillanatban még semmi, utána meg olyan hirtelen indult meg, hogy le se tudta követni. Azonnal elengedi a babakocsit, hogy a gyerek után szaladjon. Az elengedett, de még mozgásban levő babakocsit a lendület egy fának koccantja. A gyereket az úttest előtt kapja el. Erőből szorítja a karját, úgy cipeli vissza. A gyerek persze sír. Valamit hangosan magyaráznak egymásnak. Magánhangzót alig használó nyelven. Nézem őket, és a *saját érzéseim* – minek tagadjam – *túlságosan is kuszák*.

(9)

Várják, hogy végezzon. Nem tudja megkötni a csomót. Pedig csak néhány egyszerű mozdulat. A fej felőli rész már elkészült. Izzadnak az ujjai, azért nem megy neki. Vagy ízületi gyulladása van, és fáj minden mozdulat. Senki se tudja, miért történik, talán még maga az Úristen sem, pedig az ő *szívéhez minden ember egyformán közel áll*. Amit máskor többbezszer gond nélkül, azt most sehogyan sem. Képtelen csomóba kötni a rögfogó szalagját. Mintha számítana még ez bármit is. A feszülten várakozók tekintetét érzi a hátán. Égeti minden szempár. Várják, hogy végezzon. De számít ez még egyáltalán? Nem teljesen mindegy? Minek tompítani a dübörgést?

(A kurzívval szedett részek Heinrich von Kleist szövegei Forgách András fordításában.)

TABLETTA

John

Kék testtel fekszem,
arccal az égnek,
lábamat nyalja az óceán.

Tele a szakállam homokkal,
fogamig csúszik bennem a kékség,
minden ütés a bőröm alatt bujkál.
Kilégzek.

A füsttel fújom arcom fölé
apám öklét, mögöttem
összegyűrődik az ég.

Mondták a fiúk,
nem kell félni, Johnny,
elég csak kitátani a szád,
nyelvedre tenni a tablettát,
olvad és lecsorog a torkodon,
aztán kettétörök az ég.
Jövő héten már
katona leszel, Johnny,
szívd mélyre a füstöt, nyelj
és mulass, mulass.

Nyakamba kúszik az óceán,
ingem lecsúszott már
a derekamra,
sehol sincs apám,
a bőröm átlátszik,

ahogy a kezem beletartom
arcom előtt a napba,
látom az ereket, a húst:
lúktetek.

Ujjaim közt az
a jugoszláv lány néz rám,
haja beleúsztat a napba.
Forróság van,
körülöttem víz,
habzik a Csendes-óceán,
zsebemből kilopva
maradék húsz dolláromat,
arcom mellett,
a víz színén lebeg.

Néz az a lány,
és őt nézem én,
a nap keresztülszúr a fején,
eloldódnak izmaim,
a fiúk kihúznak
a vízből, mindegyik nevet,
arcomról letörlik
a nyálam.

Próbálok belesüppedni
a forró homokba, mintha
folyékony üveg lennék.
Arcomra olvad az ég,
a bőröm kék és lila,
összevert testtel fekszem,
de a sok tableta
kitörli belőlem apámat,
rám fekszik az égbolt,
hull felém a magasból
az a lány.

A parton táncolunk,
úszik a levegőben a haja,
fülembe suttogja,
hogy kék és lila
egész Jugoszlávia,
mert éjjelente apám
az atlaszban az öklével üti.

Száll a fejem, könnyű.
Liheg ő is, én is lihegek.
Bőröm alatt kering az óceán,
aztán reggel lesz,
és csak a hullámok hangja
marad.

A fiúk egymás mellett
alszanak a vizes homokban.
És én nem akarok
katona lenni.

———— Ráday Zsófia

CSEND KIRÁLYSÁG

Ad notam: John Cage – 4'33

„Mátyás király Gömörbe’

beleszart egy vödörbe.

Aki hamarabb megszólal,

azé lesz a vödör szar.”

(Száray Miklós: *A Csend Királyság történelme* – Tankönyv
középiskolások számára)

A CSENDKIRÁLY LÁNYA

Apám országa

játéknak indult, napközis államformának.

De minden szaváig elért a néma honfoglalás.

Tejfogai közé szorítva őrizte az alkotmányt.

Mire felnőtt, csendje köré nőttek az újak is.

A Csendkirály lánya vagyok, rég elveszett lánya.

Anyám csak álmában beszélt hozzám, és mikor apám

meghallotta, hagyta, hadd aludjon tovább,

mondat közben végeztette ki. De a nyelve már enyém.

Apám országában senki sem mer olvasni, mert

félnek, a betű pupillából ajkukig utat tör magának.

Akinél mássalhangzót találnak, közmunkára

fogják, és egy magánhangzóért évekre bezárnak.

Egyetlen szótagnyi szabadságért nyelvedet veszik.

Apám országában a kérdés puccskísérlet, a válasz

párttűtés. Aki bocsánatot merészel kérni, felségáruló.

Apám országában nem mondatsz nemet, csak

a fejed rázhatod, míg nem bólintja el magát.

Apám országában nem mondatsz igent se.

Apám országában csak idézni szabad – apámat.

Apám országában rettegik a visszhangot.
A gazdagok kiműttetik magukból a véleményt,
hangszalagokból kötnek kokárdát gégeikre.
Nemzeti himnuszunk az ő hallgatásuk.

Apám országában előbb a besúgót verik agyon,
csak aztán a besúgottat.

Apám országában háztartásonként kötelező
egy papagájt tartani.
A Csendőrök havonta kétszer begyűjtik őket,
és amelyik megszólal, annak gazdáit másnapra eltűnnek.
A rossz szomszédok néha káromkodni tanítják
egymás madarát, hogy még csendesebb legyen
a környék.

Apám országában apám hallgatására keresztelik
az újszülötteket, óriástitkokkal tömik be
a gyerekek száját, anyamellkemény apaökölrel,
de a bömbölés csak kétéves korig megengedett,
felette kizárólag hüppögni lehet – hetente egyszer.

Apám országában
*[á]ltalános iskolától kezdve mindennemű
sírással járó tevékenység szigorúan tilos.
Kivételt képeznek ez alól a temetések:
12 decibel per gyásznépig még engedélyezett,
de újabban ajánlják a Multifunkcionális
Bőgőmasinák használatát, amelyet az állam
a hozzátartozók számára jutányos áron biztosít.*

Apám országában minden film néma, és az összes vonal süket.
Apám országában nem mondják be az ötös kasszát, a megállókat,
a nyerő számokat, helyes megfejtéseket, az anticiklont, a gölt.
Apám országában senki sem tudja, ha megérkezik a tollfelvásárló.

Apám országában, akinek túl hangosan ver
a szíve éjfél után, megvádolják monologizálással,
és beviszik csendháborításért. Feljegyzik az illegális
ritmust, megzenésített ujjlenyomatát, és ha legközelebb
meghallják, addig ütik, amíg el nem halkul teljesen.

Apám országában farkast kiáltott egy fiú.
Megvárták, míg igazat mond, és rögtön elvágták
a torkát. Apám országában azóta nincsenek telek,
ijedtében elbujdosott a füttyülő szél, a farkasordító hideg.

Apám felköttette a lordmajort.

Apám országa
hatásszünet, apám
országa vihar előtt, apám
országa szénmonoxid, apám
országa gyermekági láz, apám
országa fogadalom, apám országa
büntetés, apám országa halogatott gyónás,
apám országa végtelen szóköz, apám országa
első csók után, apám országa vonók várakozása,
apám országa mandulagyulladás, apám országa jelnyelven
üvöltés, apám országa elromlott tengeri kagyló, apám országa
betemetett sűgőlyuk, apám országa hallgatólágos megegyezés,
apám országa síri, apám országa rendelet, apám országa két ámen
közti imanyál, apám országa elmaradt zárszó, apám országa olyan
játék,
amiben senkinek sem szabadna nyerni. Apám országát megtörni
készülök.

Szóra nyitom számat.

De nem szólok semmit.

Legyőzöm apámat.

A VASSZÜZEK DALA

Három vasszűz, vénleányok,
minden szerdán összeül
megfejteti egymás álmát,
gondjaikat elcserélni,
kilehelni, mint a kályhák.

Üres asztalokat kérnek,
üres kancsót, üres tányért,
üres táskáiknak széket,
üres poharakból isznak
hat vasszűznyi ürességet
(ha háromszor kiürültek,
leöblítik mind a hármat).

Álmaikban gyenge tárgyak:
gyakran kölcsönkérlik őket,
könnyen törnek, boldogok.

Álmaikban: aranylányok,
ezüstfiúk, balfalábak,
műanyag rózsafüzérek,
porcelánbabamáj-donorok,
üvegszörnyek, kővitézek,
mint az álmok, szemrekészek,
ajkukra csókokat vernek
világhírű ékszerészek.

Más szerdákon újra ércek:
és lehetnek még vaskapuk,
egy forint hetven fillérek,
desszertvillák, vérestálak,
szögek, rozsdaiszténérvek,
sodronyráncos ezredek,
két lakat és egy kalitka,
vagy egyetlen háromhangú nő,

bábaorrok, kaszák, drótok,
szűz helyett vasszerető,
karcsú, mint a fegyverek,
vasapák vagy vasanyák vagy
tollpárnán is koppanó,
nehéz vasgyerekfejek,
lánc talpakon páncéltűkszem,
vértől csikorgó főerek,
nyers vashús, angyalcsontfűrészek,
tíz kalapács éneke,
izmuk pendül, hangszerek.

Hajuk zörög, ha nevetnek,
lepotyog az álluk,
más esetre vaskönnyeiket
kovácsoltak rájuk.

Estére nem marad terhük,
csak a nyelvük súlya.
Három vasszűz a verandán
tanácsait kongja:

1. Akinek egy tű a szíve,
összevarrja, ami szakadt,
de az épet kilyuggatja,
szétszereti a szálakat.

2. Akinek a szíve gyűszű,
egy gyűszűnyit tud szeretni,
de a gyűszű kifordítva,
gyűszűben egy gyűszű semmi.

3. Akinek a szíve cérna,
ollót szeret mindenáron.
Akinek a szíve olló,
kicsorbul egy cérnaszálon.

Szavaikat nem tanulták,
véletlenül hagyták bennük,
mint a reményt a szabadság,
kicsit hibásan, de szépen:
pár centire nyitva éppen
a száj és a zárka
ugyanazt artikulálja.

Minden szerdán csütörtökig
ülnek kint a vasszűzek,
hangosan és gyönyörűen
gyűlölik a szívüket.

APÓSOM SZÁMLÁI

Talán apósom volt az, aki még idejében figyelmeztetett, hogy nem lehet állandóan a padlót bámulni. Alapvetően nem tévedett, de azért nem volt mindig ilyen kétségbeejtő a helyzet. Valaha emelt fővel jártunk mindketten, és könnyen el tudtuk viselni a hétköznapiakat. Nagybetűs életünk minden fárasztó kihívását, kudarcát és gyötrelmét diadalmasan fel tudtuk használni arra, hogy megmutassuk magunknak, egymásnak, a szomszédoknak, a kontyos házmesternőnek, minden magántanítványodnak, a lelkes befutó és a lerobbant kifutó generációknak, szóval az egész világnak, hogy mi még pofátlanul fiatalok és erősek vagyunk, minket nem környékezhetsz meg semmilyen kiégés, semmilyen depresszió, emlékszem, a számláinkat is rendszeresen, precízen fizettük. És aztán egyik pillanatról a másikra minden tönkrement. Fogalmam sincs, mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás, de egyszerre elkezdtek kerülgetni egymást abban a kellemetlen levegőjű, túlságosan is napsütötte lakásban. Mintha igyekeztünk volna menekülni minden olyan helyzettől, ami néha megkövetelte volna, hogy csak egy gyors, rövid beszélgetést is lefolytassunk egymással. Mit szépítem... szépen, lassan bekattanunk. A számlák meg csak gyűltek. Hirtelen már nem fizettünk egy fillért sem. Nem éreztük jelzésértékűnek az internet egyre gyakoribb kimaradását, a szaporodó áramszüneteket, de még a szennyvíz ismétlődő feltörését sem, ami akkoriban kezdte a maga pokoli szagával előnteni a házban az egész földszintet. Te egyébként is hajlamos voltál arra, hogy a háztartási ügyeket túlságosan is könnyedén kezeld, úgy voltál vele, a legaggasztóbb, legkényelmetlenebb problémák is megoldódnak maguktól, ha nem engedünk minden rossz melegágyának, a mély, genetikailag kódolt, de szorgalommal és éberséggel jól kezelhető stressznek. Velem viszont valami mindig azt éreztette, hogy kizárólag a pánik lehet egészséges reakció az igazán nehéz élethelyzetekre, legyenek azok otthoni ügyek, vagy összetettebb, házon kívüli jelenségek. Azért remélem, tudod, hogy én ameddig csak képes voltam rá, próbáltam tudomást sem venni a nagyvonalú hanyagságról... de nem is ez számít, hiszen ezek csak járulékos dolgok. A heti szokásaink terén beállott radikális változások már sokkal aggasztóbb jelek voltak, nem hagytuk őket figyelmen kívül, ezeket te sem voltál képes csak úgy szőnyeg alá söpörni... hogy például már nem jártunk le a Marcipánba fröccsözni, és le-

mondtuk a Disney-pluszt is, amit annyira szeretted, és tény, hogy még én is megtaláltam rajta a *Fürkészszárnyat*, minden idők legjobb rajzfilmjét, ami hiába volt csak egy gyenge spinoff a klasszikus *Kacsamesék*hez, engem órákra ki tudott szakítani a valódi világból. És aztán tovább, szépen elkezdtek kihagyni a mozis pénteket, nem váltottuk ki az úszóbérleteket sem, és úgy általában, csak hagytuk, hogy a napok a maguk nyers erejével átgyalogoljanak rajtunk, ahogy a csődfélelem elől rohanó headsetes üzletemberek is szenvtelenül át szoktak gázolni drága bőrcipőjünkkel a földre hullott áruházi prospektusokon. Az apósom szeretett folyton szaglászni, gyorsan észrevette a helyzetet, és mondom, még figyelmeztetett is, hogy „nem lesz ez így jó, fiam, először egymást unjátok meg, aztán majd az egész életet”. Április volt, péntek délután, amikor úgy döntöttünk, hogy ez most már tényleg nem mehet így tovább, szembe kell néznünk a tényekkel, ezért leültünk beszélgetni. És kimondtuk... kimondtuk, hogy valami nagyon rossz van a levegőben. Hogy mennyire szálnalmas az, hogy hirtelen megmagyarázhatatlan és érthetetlen okokból ennyire mélyre kerültünk, hogy délutánokat vakarózunk át úgy, hogy nem is érünk egymáshoz, alig váltunk csak egy szót is a másikkal, és munka után csak a saját sarkainkba vackolva faljuk a gluténmentes csipszet, hogy végül mocskosan, utcai ruhában, zuhany nélkül dőljünk ki a lakás bármely két különböző pontján, ahol éppen legyűr minket az álom. És aztán persze mindig minden kezdődik előről. De abban is megállapodtunk, hogy igazából jelenleg igazából egyedül sem lennénk jobb bőrben, vagyis a probléma sokkal mélyebb, mint egy szimpla párkapcsolati válság. Egyszerűen csak meguntuk az életet. Erre kellett megoldást találni. „Az alprazolám nem méreg!”, ordítottam neked a konyhában, miközben te egy borosüveggel szenvedtél a pulton ülve. Csak próbálsz némán forgatni azt a rozsdás dugóhúzó, talán nem is a bor utáni vágy, hanem az irántam érzett undor akadályoz abban, hogy rám nézz. Utáltam ezt, annyira cinikus tudsz lenni ezzel a hallgatással. „Jó, akkor tudsz jobbat?” Az alprazolám elsősorban izomlazító, nyugtató és antiepileptikus hatású gyógyszer, de minden frontinfaló ismerősem arról számolt be eddig, hogy kiváló kedélyjavító készítmény is. „Jobb, mint a terápia. Úgysem lennél hajlandó komolyan venni, ezt legalább csak le kell nyelned, és jó éjszakát.” Bár hazudtam, legalábbis bizonyos értelemben mindenképpen, mert az alprazolám eléggé ijesztő hatásokkal is tud járni, ezt volt szerencsém a saját bőrömön is megtapasztalni egyszer régen, amikor az érettségi szünetben végleg kidobott az a folyton csücsörítő szájú, vörös hajú kislány, akivel már tizedikben jártunk, és akiről akkoriban azt hittem, hogy majd a mezítlásos menyasszonyom lesz egy kis

vidéki kápolnában, ugyanis miután ez megtörtént, bevettem hat vagy hét szemet is, azt hiszem, fél milligrammos tabletták voltak, és az éjszakát tényleg megkönnyítették, ez igaz, de miután felébredtem, azonnal szét akartam verni a nappaliban azt a régi, feketefenyő íróasztalt egy húsklopfolóval, meg is tettem volna, ha apám nem fog le. De a terápiával szemben talán még ennél is komolyabb averzióim voltak. Ezeket úgy hívják, pénz. Az a pénz, ami nincs. A pénz az, ami nincs. Persze neked mindegy volt, te csak elszenvedsz nyugiban a kis cabernet sauvignonoddal, és ha sikerül kipiszkálnod a dugóját, ismét legalább hét órára teljesen ignorálhatod a társaságomat, hogy aztán megint ott legyünk, ahol most, csak már túl egy újabb felesleges etappon. „És mi is a baj a terápiával? Jobb ezeket az agypusztító bogyókat falni?” Tudtam, hogy bedobod ezt a „természetesen a hosszú életért” dolgot. „Szerinted ér annyit? Egy kisebb vagyon, mire egy bölcsész nő megállapítja, hogy azok alapján, ahányszor kölyökkoromban rányitottam a szüleimre, ennyi és ennyi szorongásra számíthatok még, amíg lehúzzom a rolót. Ezzel lennék előrébb? A bogyók legalább tényleg hatnak.” Legalábbis én bíztam benne, hogy hatnak. Pénz már tényleg nem nagyon volt a háznál, nemcsak hogy terápiára, de a közüzemi számlák kiegyenlítésére sem, ugyebár. Ahogy kirántod a dugót, a könnyököd durván bevered a szekrénybe. Hangosan káromolsz, engem, a szekrényt, az alkoholizmusodat, ezt az egész lehetetlen állapotot. Tudom. Nekem is elegendő van. Én sem hiszek már semmiben. És nem tudtam elhinni azt sem, hogy nem érted, én csak a leggyorsabb és legbiztosabb megoldást kerestem, azt akartam, hogy újra örülni tudjunk a nap-sütésnek, egy forró teának, a hőésnek, a szabadnapoknak és a még mindig nem teljesen kihűlt, fiatal testünknek. Mert azt hittem, még van remény. De akkor már nem hittél bennem, és én is csak egy idegesítő emléktárgy lettem a szemedben arról, amire ha ránéztél, még erősebben érezted, hogy mennyire kifordult itt minden önmagából. Mikor fogjuk befizetni a számlákat? Semmink sincs már, vagy csak teszünk mindenre, amink van? Ér még valamit az a néhai bizalom, amivel a szebb napokon egymáshoz közeledtünk? Ér még valamit az a fogadalom, amit pár éve nyáron tettünk egymásnak arról, hogy ha sikerül időben befejeznem a doktorimat, akkor elhagyod a fogamzásgátlót? Íme, az ember; a zsebéből kilógnak a kérdések, és megőrül, miközben keresi a nem létező válaszokat, mint egy kis, fekete szőrű rágcsálót a sötét nappaliban, ami nincs is ott. Nem akarok arra az ostoba frázisra gondolni, hogy „ne aggódj, innen csak fölfelé vezet az út,” ahogy az apósom is szokta mondogatni, mert van ebben a mondatban valami mélyen baljós másodlagos jelentés. Sajnos, nem érezhetem a haladásra ösztönző

erőt egy olyan mondatban, ami ennyire bagatell, mókás tényezőnek tekinti a bukást. A beszélgetések elkezdtek ismétlődni, átmenetileg valamelyest rendszeressé is váltak, ha rendszernek nevezhető az, hogy hetente kétszer pár órát ordibáltunk egymással magatehetetlenségünkben. Aztán persze ismét ritkultak, hogy végül újra teljesen kikopjanak a hétköznapiokból. És miután sem a gyógyszerben, sem a terápiában nem tudtunk megállapodni mint lehetséges megoldásokban, az állandó szorongás, a szünni nem akaró kudarcérzet, a fájdalmas mozdulatlanság és az egymás, valamint az önmagunk iránt érzett undor egyszerű, de tragikus felismerésre juttatott minket, amiben hosszú idő után végre először igazán fenntartások nélkül, kölcsönösen tudtunk osztozni: az életünknek vége. Már tényleg minket is csak egy isten menthetne meg, ha nem tudná mostanra mindenki, hogy olyan nincs, hogy „isten”. Legalábbis általános isten, olyan biztosan nincs. Csak privát, személyes kisistenek vannak, akiket mi ketten már végérvényesen kiűztünk magunkból ezzel az állapottal. Valószínűleg ez a privát, istentelenítő kiüresedés eredményezte döntésünk tragikus mivoltát is: hogy egyszerűen csak meg fogunk halni... mindketten együtt és egyszerre. Hihetetlen volt átélni, hogy ezek után milyen gyorsasággal szívódott fel az életünkből minden céltalan toporgás és bizonytalanság. Valahol egyszerre nevetséges és szánalmas, ahogy ez a drámai módon tette kész halálvágy hirtelen tényleg valódi, produktív egységet kovácsolt közöttünk. Groteszk módon, mintha ettől hirtelen még a hangulatunk is nagymértékben javulni kezdett volna, ezt a javulást pedig úgy éltük meg, mint a vidám záróakkordját egy szomorú etűdnek, ami egy hiányosan leélt, rövid élet volt: a mi kis életünk. Szóval ez lett a döntés. A hévet választottuk. Egyszerűnek tűnt, és stílusosnak is, ha még számított valamit a stílus. Apósomnak azt mondtuk, hogy elutazunk pár napra, hogy kibeszélhessük a dolgainkat, jó lenne, ha egy kicsit kettesben lehetnénk, és nem telefonálgatna folyton az orvosok meg a testmozgás fontossága miatt. Ez lett a mániája, de se baj... csak segíteni akart. Lényegében mindent sikerült egy pillanat alatt elrendeznünk. Egy vasárnapi hajnalt választottunk. Amikor kiértünk, pont az várt minket, amire jó esetben számítottunk, teljesen üres volt az állomás, egyedül egy hajléktalan férfi feküdt a bodega melletti padon, de ahogy enyhén pirkadni kezdett, felállt és fájdalmas lassúsággal elkezdett cammogni a lakótelep irányába vezető út szélén. Egy pillanatra megtorpantunk, mintha azt hittük volna, hogy ha meglát minket, azonnal rájön, hogy mire készülünk, és akkor akár baj is lehet, de nem történt semmi. Csak bandukolt, mi pedig figyeltük ezeket a nehéz lépéseket, a lassú távolodását, és közben tudtuk, hogy kölcsönösen ugyanarra gondol-

lunk, hogy bár mi is pont onnan jövünk, ahová most ő tart, de az teljesen biztos, hogy vissza már nem megyünk soha, mert mi most itt, ezen a szent helyen, szépen ki fogjuk préseltetni magunkat az első hévvel, és ez így lesz a legjobb mindkettőnknek. Csípte a szemem az állott húg szaga. Éreztem, hogy lassan ideje elbúcsúznom tőled, de azt nem tudtam eldönteni, hogy ebben a helyzetben mennyire lenne mesterkélt, ha megpróbálnálak öszintének, szinte hitvesinek tűnő szeretettel megcsókolni, így végül csak egy ügyetlen, gyenge puszt nyomtam az arcodra, de láttam rajtad, hogy még ezt sem fogadod szívesen, inkább beledörzsölöd a helyét a válladba. Nem tudtam neheztelni rád, még ezért sem. Az ilyesminek már nem volt valódi jelentősége. Elkezdtünk kézen fogva lépdelni a peronok felé. Különös volt, de alig remegtél. Ekkor szerintem már hetek óta nem gondoltunk a szám-láinkra. Minek, hiszen hamarosan megszűnik minden földi gondunk. Azért valahol jó volt tudni, hogy már semmi sem számít. „Lenni vagy nem lenni...?” Apósom mindig orrom alá dörgölte a bölcsészvégtetségemet. Itt értettem meg, hogy mire is gondolt. Milyen lét az, ami kirágja önmagából a holnap lehetséges alternatíváit? Hamis vagy-vagy az egész, a létezés csak a semmi és a semmi közötti választás ténye, a mindenkor bármit is ígérő álvalóság látszatának alternatívája... vagy valami ilyesmi. Hogy lehet ez kérdés? Nem tudom, miért éreztem úgy, hogy szükségem van ezekre a hitvány gondolatokra az öngyilkosságomat közvetlenül megelőző néhány percben... de mindegy is volt, mert akkor távolról lassacskán hallhatóvá vált, hogy már közeledik az első járat. Behemót, csikorgó acélféreg, ami a szabadulás ígéretével érkezik. Végre. Jó helyet választottunk, pocsék ez az egész környék, és nem egyszer láttuk már, hogy olyan, mintha meg sem állna itt ez a dög, csak átsuhan az állomáson, hogy jobb helyekre haladhasson tovább. Mi azért igyekeztünk minél előrébb állni, hogy a lehető legnagyobb sebességében kapjuk el a vonatot, így rövidebb és gyorsabb lesz maga az esemény is, gondoltuk. Azt hittem, mint egy marék ropit, úgy össze fogom hirtelen roppantani a csontocskákat az ujjaidban, de neked már ez sem fájt, nem jeleztél semmit, miközben én csak egyre erősebben markoltam, szorítottam a tenyeredet. Nem félelemnek nevezném azt, ami ekkorra kialakult bennem, inkább izgalomnak, egy ismeretlen, kerítések helyett kérdőjelekkel határolt csodaország megismerési izgalmának. Ahogy közeledni láttuk a kissé lassuló, de a gyors és hirtelen halálhoz még mindig megfelelő sebességgel haladó járművet, megrogyasztottuk a térdeinket, hogy a megfelelő pillanatban ugrásra készek legyünk mindketten. És a megfelelő pillanatban, jól kiszámítva a lehető legbiztosabb hatást, éppen el is rugaszkodnánk a perontól, hogy a

vonat elé vessük magunkat, de akkor hirtelen történik valami. Talán azt is mondhatnám, hogy megelőznek minket. Ahogy közeledett a jármű, pont a megfelelő pillanatban, egy középkorú, ballonkabátos férfi, kézen fogva óvodás korú kislányával, a semmiből rohan elénk, szinte súrolnak minket, de egészen közlelről láttuk, ahogy az elsuhanó vonat elé vetik magukat. Mi hátrahőköltünk, majd fenékkal a földre vágódtunk. Nem hiszem, hogy az egész lett volna csak egy másodperc is. Még mindig szorítottam a kezedet. Az ajtók becsapódása után a járat szokásos zörgésével újra felszívja magát, lassan elindul, hogy hirtelen felpörgő sebességváltozásával elhajtson az átlomásról. Csend. Egy ideig nem történik semmi. Majd feltápáskodunk, és elengedem a kezed. Közelebb mentünk, szavak és szemkontaktus nélkül döntöttünk úgy, hogy még a mentők és a hullaszállítók előtt akarjuk látni közlelről azt a szörnyűséget, ami most itt történt. De ahogy közelebb léptünk, a férfi és a kislány hirtelen felpattantak a sötétségből a peronra, hangerősen kacagtak, nem volt rajtuk semmilyen külső nyom, csak az a sok homok a ruhájukon, a férfi gondosan megigazította a kislány kabátkáján a kapucnit, majd mosolyogva elsétáltak. Még annyit láttunk és hallottunk, ahogy a férfi a ballonkabátját porolgatva megkérdezi a kislányt, hogy „jó volt, mi?”, ő pedig okos kis léptekkel bólogat, miközben eléri a kijáratot, és eltűnnek. Mi is hazamentünk.

TERZINÁK, VÉGEZETÜL

A magyar nyelv nem tud pegazusul.
Talán, mert sokszor újraolvastam.
A magyar nyelv nem tud pegazusul.

Talán, mert sokszor újraolvastam.
Azért talán, mivel benne éltem.
Mert talán sokszor újraolvastam.

Azért talán, mivel benne éltem.
Tegnap és ma és holnap összeér.
Mivel benne éltem, talán azért.

Tegnap és ma és holnap összeér.
Fezben misztikát, Coimbrában dalt.
Tegnap és ma összeér, s a holnap.

Fezben misztikát, Coimbrában dalt.
Padovában fizikát tanultam.
Fezben misztikát, Coimbrában dalt.

Padovában fizikát tanultam.
Éjjel ittam, nappal lóbórt húztam.
Padovában fizikát tanultam.

Nappal ittam, éjjel lóbórt húztam.
Rózsák nőttek Krisztus sebhelyein.
Éjjel ittam, nappal lóbórt húztam.

Krisztus rózsáin sebhelyek nőttek.
Rózsafák dongtak a jelenés körül.
Krisztus sebhelyein rózsák nőttek.

Rózsafák dongtak a jelenés körül.
Önmegszólítók a szenvedélyek.
Sebhelyek dongtak a jelenés körül.

Önmegszólítók a szenvedélyek.
De végezetül minden szöveg lett.
Önmegszólítók a szenvedélyek.

Végezetül minden párbeszéd lett.
A magyar nyelv nem tud pegazusul.
De végzetül minden szöveg lett.

TERZINÁK ÉJSZAKAI TENGERPARTON

Az apályt a dagály fellapozza.
A parti fenyvesben a szél kering.
A dagály az apályt átlapozza.

A szél kering a part fenyvesében.
A szavát képtelen kimondani.
A parti fenyvesben a szél kering.

Képtelen a szavát kimondani.
Csupasz a szív, miképpen a víz.
A szavát képtelen kimondani.

Csupasz a szív, miképpen a víz.
Tudja a hullám, anapesztus.
Miképpen a víz, csupasz a szív.

Tudja a hullám, anapesztus.
Érzi a jázmin, felező tízes.
Tudja anapesztus a hullám.

Érzi a jázmin, felező tízes.
A hold D-je. A kiskócsag S-je.
Felező tízes, érzi a jázmin.

A hold nagy D-je. A kócsag S-je.
A víz színén a Via Lactea verse.
A hold D-je. A kiskócsag S-je.

A Via Lactea verse a tengeren.
Az apályt a dagály fellapozza.
A tengeren a Via Lactea verse.

TERZINÁK A TALPNYOMOKRÓL

Ami történik, az egyszerre folyik.
Elképzelem, a végére kész lesz.
Egyszerre történik az, ami folyik.

Elképzelem, a végére kész lesz.
Befejeződik a most elkészült.
A végére kész lesz. Elképzelem.

Befejeződik az imént készült.
Reméli, idő van, mikor már nincs.
Befejeződik a most készült el.

Idő van, reméli, mikor már nincs.
Hasztalan játssza a bújócskát újra.
Reméli, idő van, mikor már nincs.

A bújócskát hasztalan játssza újra.
Ami történni fog, javítható?
Hasztalan játssza a bújócskát újra.

Javítható, ami történni fog?
Lemegy a nap, nyúlik az árnyék.
Javítható, ami peregni fog?

Nyúlik az árnyék. Lemegy a nap.
Zöldjét a fenyőfa cserbenhagyja.
Lemegy a nap, nyúlik az árnyék.

Fenyőfa a zöldjét cserbenhagyja.
Kihull a tobozból az összes őrszem.
Zöldjét a fenyőfa cserbenhagyja.

Mindegyik őrszem kihull a tobozból.
Járt ott, mutatja mindegyiknek talpa.
Kihull a tobozból az összes őrszem.

Járt ott, mutatja mindegyiknek talpa.
Itt lift emelkedik. Amott süllyed.
Járt ott, mutatja mindegyiknek talpa.

A lift emelkedik. Máshol süllyed.
Ami történik, az egyszerre folyik.
A lift süllyed, máshol emelkedik.

SZÉT KÉNE SZÓRNI

Feri a nagyszobában ültetett le. A piszkosfehér kanapé árnyalata és az elé tojt tojásdad dohányzóasztal maradt meg bennem leginkább: valami régi, szálhibás, piros terítő takarta, közepén hamutál, benne néhány napos, tövig szívott csikkek, amelyek épp kidőlni készültek.

– Na várj, sodrok egyet, aztán jövök! – ígérte Feri, majd ahogy volt, alsógatyában, szőrösen huppant le mellém a kanapéra. Még a farmerdzsekimből sem bontakoztam ki. Várározásaimmal ellentétben a csupasz férfi test látványára sem piszkálta fel a bennem szunnyadó kisördögöt. Sem a kockás boxer, sem a belőle kandikáló pipaszár lábak, sem Feri férfiasan göndör mellkasa. Túlságosan is apámra emlékeztetett, aki rendszerint alsógatyában táncikált a tévé előtt. „Európa legszebb férfi felsőteste!” – ismételte, valahányszor a kedvenc műsoromat sugározták.

– Nesze! – mondta Feri, és a szám elé tolta a spanglit. Egyetlen slukkot szívtam belőle, inkább engedelmességből. Közben Pachelbelt hallgattuk. Én hoztam a CD-t, hogy megmutassam neki – nem ismerte a zenét, amit azóta az esküvők elcsépeltek. Egy kisfilmben hallottam először, amikor anyámmal együtt néztük meg a *Huckle*-t a moziban.

– Na, megyek, lefekszem – jelentette ki Feri. Hórihorgas alakja a kanapé fölé magasodott, miközben elnyomott egy ásítást. Vágyakozás nélkül néztem, kissé kótyagosan, amikor a hátamra dobta a kockás plédet: „Tessék, ez jó lesz takarózni.” Úgy éreztem magam, mint a gombostűvel átszúrt rovar az üvegbúra alatt. Rám boruló árnyéka sem jelentett menedéket. Amikor sikerült elhelyezkednem oldalfekvésben a priccyszerű alkalmatosságon, és magamra húztam a szűrős anyagot, tényleg a koncentrációs táborokra gondoltam. Meg Tadeusz Borowskira, akivel egy napon születtem. Vagy az Solohov? Térdem a gyomromhoz húzva, jó darabig bámultam az oldalfalat, mire elnyomott az álom. Magzatpózban, mindig csak így tudok elaludni.

Az ébredés momentumai ködbe vesznek. Annak a két slukknak tudtam be, hogy semmire sem emlékszem. Kávéztunk, vagy sem? Ki ébresztett kit? Amúgy sem volt jelentősége. Feri kikísért a buszmegállóba, kivételesen az indulás idejét is kívárta velem. Nem szóltunk egymáshoz. Búcsúpuszi megint nem rémlik, ettől még nem kizárt, hogy elcsattant.

A hátsó ülésen húztam meg magam az üvegtáblák közelében, a harangzúgás hatására finoman reszkettek. Ha kihúztam magam, jobb felől látni lehetett a templomtornyot. Egyre magasabbra tört, végül girbegurba alakja agyonnyomta az üveget. Csilingelés nélkül, ruganyosan hajolt át rajta a hegyes végű kupola, mielőtt felszívódott a végtelenbe. Gyomrom gombóccá szűkült. Nem éhes voltam, ideges. Fejem ide-oda kapkodtam, hajamba túrtam, tudtam, hogy a mellékhatás teszi. Úgy éreztem, mindenki tudja, hogy az éjjel bűnbe kóstitam, s most jogosan várom a büntetést. Mintha a jármű pályája is az erkölcsi züllést szimbolizálná. A ködbe vesző templomtorny után jobb felől egy könyvesboltot is beazonosítottam. Mint az *Ének az esőben* klipjében Gene Kelly – gondoltam –, csak most nem esett, és otthon hagytam az ernyőmet is.

Másodszorra a barátnőmnél szívtam bele. Szilveszterezni hívott, három csörgésig kérettem magam. „Átugrom, de nem maradok soká!” – ígértem. A pezsgőbontás előtt érkeztem. A konyhában két lábasban rotyogott a virsli, a félhomályos szobában izzadt egyetemista srácok ültek törökülésben, várva az újév hajnalát. Honnan szedett össze ennyi suhancot? Egyikük égő cigarettát nyújtott felém, a fű szagától émelyegni kezdtem. Aprót szívtam belőle, nehogy lúzernek bélyegezzenek. Váratlanul fölugrottam, az asztalon álló poharak csörömpölve zuhantak a padlóra, kivétel nélkül összetörték, közvetlenül a koccintás előtt. „Elnézést, bocsí, BÚÉK!” Az Andrássy út magányos platánfái alatt ért utol az éjfél. Egyedül, túlradó fantáziám tudta cédrusokká növesztetni őket.

Egyre csak Feri járt a fejemben: a sötét borosta, a pajesz, a göndör haj, az a delejes, lángoló, mélybarna tekintet, mely minden nőt azonnal megbabonáz. A barátnőm szerint Picire emlékeztetett a srác, így ezentúl így neveztük. A teshezálló Mr. Alkohol egyikünknek sem jutott eszébe.

Pici munkanélküli volt. Verseket és rövid prózákat írogatott, az italt sem vetette meg. Bár jól állt neki a részegség, csak a szemein lehetett észrevenni: mintha enyhén könnyben áztak volna, és beszéd közben is nőtt a reakcióideje. Aki ránézett, automatikusan megsajnálta. Jó lett volna megsimogatni a haját, beletúrni a göndör csigákba, érezni, ahogy Pici megnyugszik, ellazul, majd az asztal lapjára omolva álomba szenderül. Se tűzoltó nem lesz, se katona, csak alszik.

Egyszer hallottam horkolni. Valami puccos buliból kísértem haza, ahová engem nem is hívtak, csak Pici erősködött, nem lesz gond, ha elkísérem. Kis híján a budoárba vizeltem.

Nem emlékszem, hazafelé fogtuk-e egymás kezét, valószínűleg esélyünk sem volt rá. Pici mindig jó pár lépéssel előttem járt, mint gyerekkoromban a nagyapám. Időnként hátrasandított, én meg vonszoltam magam mögötte, sajgott a lábam az új sportcipőben. Feltörte a bokámat, egy ponton már ki is dörzsölte a bőröm. Mindig is utáltam az anyámtól örökölt kalapácsujjaimat. Kínkeservesen próbáltam visszamosolyogni Picire, valószínűleg inkább vicsorgásnak tűnt. A részegeknek külön őrangyaluk van, neki és a tempónak köszönhattük, hogy éjfél körül elértük a lakását. Pici sem tudta, hogy oda tartunk, egyszerűen ott kötöttünk ki. A házra nem emlékszem, az utca neve sem rémlik, a számot se tudnám felidézni – pedig a számokat mindig megjegyzem. Talán nem mentünk föl a lépcsőn, vagy mégis? – a lépcső hiánya és megléte egyformán bizonytalan, mint minden, ami azután történt.

Másik este jutott eszembe, amikor az éjszaka közepén elszaladtam, könnyes arccal vissza az ismerős buszmegállóba. Teljesen kihalt volt, a templom tornyát is elnyelte a sötétség. Ha visszaidézem álmos arcát, hallok, ahogy horkol, mintha az éjszaka csendjét szinkronizálná, és egy régi alámondásos filmben szerepelnénk. „Én nem akartam erőszakoskodni.”

A Múzeum körúton iszogattunk. Éjfél már rég elmúlt, fekete volt az ég, és a környező fák angyalhaja belelógott a poharunkba. Így nevezte Pici a nyárfák fehér, ősz varkocsait, amelyek késő este is megállíthatatlanul szál-lingóztak. „Megtaláltam életem szerelmét!” – mondta. „Hogy nem vettem észre eddig? És milyen? Mint egy vadmacska. Nézz rá! Ott ül melletted. El fogom venni feleségül.”

Azt hittem, futó kaland. Egy a sok nője közül. Aztán hajnali háromig csatangoltunk hármasban. Én lassan elfogytam mellőlük, szó szerint, nemcsak képletesen. Az égisz érző nyárfák is elkoptak, ahogy a Múzeum körúti székek és asztalok, az egyetemi évek, a gyerekkor. Fél év sem telt el, és ősz-szeházasodtak. Megszületett a baba.

Búfelejtőként mentem szórakozni. Persze onnan is Pici mobilját csipogtattam, ugorjon át a kocsmából, tetszene neki a zene. Nem jött válasz. A bárban lassan összeemelegedtem egy másik fickóval. Pici alakja megfakult, a fia akkor töltötte be a hármat. Már rég nem sms-eztünk. A lesújtó hír barátokon keresztül ért: gyógyszer-túladagolás.

A második barátom is elment. Az egzisztencializmus csődjétől a lét elviselhetetlen könnyűségéig minden frappáns bon mot-nak megpróbáltam számlájára írni a veszteséget. Haragudtam rá, eszelősen haragudtam. A kanapéján ültem, lábaimat kivételesen nem fontam keresztbe, csak térdemet szorítottam össze, hogy valahogy megfékezzem a remegést.

A háttérből nem Pachelbel szólt, hanem a „Rozsdás szög”. A mondat félbemaradt, a CD-olvasó nem boldogult a felkaristolt lemezzel. „Hiba” – vibrált a hifi kijelzőjén. Pici az asztal fölé görnyedt. Az alsónadrág mellett most viseltes, elnyűtt zokni virított a lábán, világoskék, de a sarkai szürke csomóba dermedtek a lakásban felgyülemlett portól.

Én, ahogy mindig is szerettem volna, beletúrtam göndör tincseibe, meg-simogattam a fejét, a mellemre húztam. „Tente baba, tente” – gondoltam. De azon az éjszakán egyikünk szemére se jött álom. Ez lett volna a várva várt beteljesülés, ha nem csak gondolatban szeretkezőnk.

Pattogott a tűz. A barlang falára vetülő árnyékok lassan túlnőtték a szerény, őskori hajlékot, agyonnyomva a platóni ideákat, meg az őket bámuló neandervölgyit is. Az első kivételével sorban eltűzeltem a leveleit. Ismeret-ségünk hajnalán még egyikünknek sem volt mobiltelefonja. „Mikor hagytam fel végleg a reménykedéssel?” – bukott ki belőlem a kérdés az emberélet felén. A lángokat bűvöltem, pedig azt olvastam: ha túl sokáig bámulod, be-fogsz pisilni.

Picit elhamvasztották. A cirádás, fekete betűk nehezen kaptak lángra, mintha az örökkévalóságnak írta volna, amit. A telerótt lapokból visszamaradt hamut és pernyét olyan meredten néztem, mintha legalábbis a testéből származnának. Szét kéne szórni.

Egész életében az Óbudai sziget volt a kedvenc helye. A Duna két szélé-re kötött csónakokat a híd tetejéről szerette figyelni. Innen fogom elszórni a maradványokat. Egyes részecskék majd fölfelé keringőznek, fittyet hányva a gravitáció kényszerének, mások rögtön a mélybe zuhannak. A tehetetlen víztömeg felszínén tükröződött a táj. Kivehetetlen volt, papírcsónak vagy dinnyehéj úszik-e rajta, vagy csak uszadékfa. A hamu körül buborékot vetett, majd árnyalatnyival sötétebb lett a víz.

Hihetetlen, hogy a Vágó is halott! A víz túloldaláról indult a busz – vagy az már nem is Óbuda? Mindig rosszul tájékozódok. Válogatóra mentem, miniszoknya, túsarkú csizma, tél. A kisbusz meredek kaptatón kapaszkodott fölfelé, lefelé könnyebb volt neki, csak csúszott. A járda mentén jégtócsa húzódott, pont ott, ahol le kellett szállnom. Majdnem hasra estem. Becsöngettem, ajtót nyitottak, talán a Vágó. Erre sem emlékszem pontosan. Valakivel csak kezét fogtam.

A műveltségi kérdéseket megoldottam, a világ hét csodájából mindössze ötöt tudtam felsorolni, pedig a gimnáziumi osztályfőnök velük tapétázta ki a terem falát. Na jó, de ki néz folyton a háta mögé? A rodoszi kolosszus, a mauzóleum, a halikarnasszoszi világítótorony, Szemirámisz függőkertje – a

kedvencem –, és mi is volt az ötödik? A kölcsöntoll végét rackásra rágtam, az agyam mégis rövidzárlatot kapott. Az eredményről sosem értesítettek. A műsor sem indult újra, hiába harangozták be.

A víz alá süllyesztett levelekről jutott eszembe Attila aranykoporsója. Már alsóban elhatároztuk a barátnőmmel, hogy felkutatjuk. Térképeket is rajzoltunk a majdani expedícióhoz. Aztán a múmiák túlvilági élete foglalkoztatott minket, meg a bebalzsamozás. Álmodozásunkat csak egy szekrény mögé hulló fotokópia szakíthatta félbe. Ki tudja, épp melyik csoda engedte el a falat?

Az Állatkert előtti mohos tölgyfákba belekapaszkodott a szél. Ránk sötétedett, mire elértük a faragott elefántos kaput. Itt akartam először megérinteni a kezét, de még mindig messze volt. Csak a mosolyára emlékszem, a nevető szemeire, ahogy visszanéz, követem-e. Naaa. A pingvinek jutottak eszembe, a kicsi meg a nagy, ahogy a Galápagosz jegén kacsáznak. Szerintem Chaplin is tőlük kölcsönözte jellegzetes járását.

Hosszú asztalnál ültünk, mint a kerekasztal lovagjai. Pici velem szemben. Talán a születésnapját ünnepeltük. Egyszer csak, minden előzmény nélkül, a fejemre ejtette a tenyerét, és a becenevemen szólított. Úgy tudom, a férfiaknál a homlokcsók az igaz szerelem jele. De mit jelent egy széttárt kézfej a homlokon? Ahogy egymásra néztünk, mindenki érezte tekintetünk intenzitását. Órák óta nem volt tiszta, amikor átnyúlt a tányérok fölött.

Nehezen fordítottam hátat a szigetívvel együtt Picinek is. Még mindig nem értem fel ép ésszel, vajon mit szeretett ebben az istenverte víztömegben?

JANUÁR

Hommage á Hartay Csaba

A január még lomhán föltépi a kamra ajtaját, a félhomályban körbetapogatja az utolsó szikkadt bejgli lepkeszemeit, aztán a befőttesüveg mélyén együtt horkol a mutatóba meghagyott, két kanál bőrös baracklekvárral. Van, ahol a január még decemberbe úszik át. A tűlevelek körül visszacsomagolt ajándékdobozok. Mélyükön a téli megrendülést szétszabdalni kész, késes aprító, és falat napsütést lopni a fagyba, arcszolárium. Januárban nincs augusztus. Január az újjászületése. Hófoltos ablakokon át az üres pénztárcát

lesem, az aszfalt kikandikáló feketéjét. A fákról leszakadó hópelyhek zörgeése aprópénz. A csokis fatörzset is föl kellett tekerjem, óvatosan, aztán a sütőpapír eltávolítása következik, mintha jégdarabok tapadnának a piskóta sárgás bőréhez. Felejtsd el a halált. Bélésmentes nagykabátba csavart reszketés a Mariahilfer Strassén. Egy talpalatnyi pisztáciazöld a Mozart-golyók hasában. És a hópelyhek, mint napsütésbe öltöző kaméleonok. Számban elragadtatottság, orromban tüsszentés kényszere, a január egy óriási szétbontott papír zsebkendő a világ fölé terítve. Becstelenül elszakítva mindentől, amihez hozzátartozik. A januári szobák sarkában színes konfettimorzsák ólálkodnak. Még fölsír egy papírtrombita, ha rátaposol. Még benned van, hogy vigyázzba állsz, és hogy már megbűnhődtél. Tegnap leszedted, az oroszok holnap állítják fel. A szeretet visszabüfög, néhány durranás, és a naplemente óra kiömlő katonavér. A január a visszadugaszolt pezsgőké. Beledugott fém kiskanalak őrzik a fölbomló szénsavat. Tudod, hogy senki se fogja meginni helyetted. Ha emlékműve lenne, a január grandiózus, mint a Szabadság-szobor. Robusztus, mindenek fölé magasodó. Vagy légbemelt kalapácsütés, sziklasír elé gördített mozdíthatatlan telehold éjszótét kráterekkel, reggelre fölszívódik. A januárba előre belerokkan az egész létezés. Elcsúsznak és kifecamítják bokájukat a holnapok. A január megrepedt dísz, a jövő varázstalanított üveggömbje, de te előre megpillantod falán a következő év végi bónuszt, amiből majd csak elutazol Srí Lankára. És a mindent magadba tömhetsz, céges vacsora dúsan megrakott svédasztalain a fagyott marharépat. Semmi bajom a januárral, ahogy az utolsó káposztalevélbe csomagolt húsgombóc, ilyenkor én is begubózom. Szúrós pokrócok alá beásott fagyos földmag a késleltetett ősrobbanásba. Mellkasunkba temetett vulkáni kúpok, egymás karjában várunk a kitörésre. Fázom, ahogy januári szívek szívtelensége. Álmaid peremén függeszkedő jégcsap. Januárban duplán beleborzongok, még mindig egyszerre tükrözzük vissza egymás múltját és megbűnhődött jövődjét. Mutasd csak a szemed! A szaruhártya tejfehér, mint a január, kétoldalt kialvatlanságot jelző, jéghegy ütötte, finom bevérzéséssel.

ULTIMA HORA

A kapu fölé kitűzött zászlók ilyenkor úgy lobognak, mintha csata után győztes hadvezér tiszteletére, vagy kanyargó patakocskák langyos, tavaszi esőkorbáccsal felszínükön. Viszik a fát, viszik az esőt. Elúsztatják az ünnepet, szele még a levegőbe fogózkodik, a parlamentáris Magyarország éppen másfél száz éve született meg, tegnap már adóztak emlékének, mostanra a panelsor piszkos üvegtáblái inkább a fogság és bezártság diadalát zengik, senkinek nem jut eszébe róluk a szabadság felszabadító eszméje. A léptek nem suhannak nesztelen, a talpak nem tartozhatnak az éghez, nagyon is a föld nehézkedési erejét cipelik. A cipősarkak élesen koccannak a betonnak, hó sincs, hogy tompítsa az ütések. Olvadásnyomok nem emlékeztethetnek a frissen szedett tizenöt pontra, és nem látszódhatnak elvakart hangyatelemeknek sem.

A kórterem folyosóján ugyanez a várakozás teljes félhomály, sosem fog egészen megvilágosodni. Beteg mamuszok csoszsanását hallani, és mielőtt teljesen elül a zaj, dadacipők sarkának merev koppanását, a kőpadló negyven négyzetméteres sakktábla, az ápoló kisasszonyok királynők, és minden kétséget kizárólag a kezét tördelő orvos, a fekete király. Csak a korona hiányzik fejükről, a glóriát festő zibbadt neonfény gondoskodik a hiánypótlásról is.

Egymás mellett fekszenek. A másikat csak most hozták be, néhány órája zibbasztja mellette az ágyat, vele hajnalban érkezett, szirénázva a mentő. Rabok legyünk vagy...?! Ábrahám arcán bumfordi, fehér gézkötés, kiemeli bőre eredendő kreolságát, Józsefnek a karja van gipszben, és szőrcsög a mellkasa, ahogy zihálva kapkodja a levegőt, mint egy idült tüdőbeteg. Szemükben részvét lángja lobban, ha véletlenül egymásra siklik tekintetük, el is felejtik, mióta haragosok. József szerette el Ábrahám nejét, vagy Juli csikarta ki a találkozót Józsiból a bankett után? Ábrahámot a kötés is zavarta a visszaemlékezésben. Mindketten a falra szerelt óramutatók percegésébe kapaszkodtak, az elveszett idő összeolvadt azzal, ami még előre volt, a végtelen a megszorodó ütésekkel sem akart elfogyni.

– És veled? – József ép könyökére támaszkodva, nehézkesen húzta ülésbe magát a moccnásra nyöszörgő, sápkóros matracon. Ábrahám akadozva felelt, és meglehetősen szűkszavúan, a legkisebb beszédétől is szédült a feje: – Autóbaleset – hörögte, szemével József tekintetébe kapaszkodott, mint gyertyaláng a levegőbe, a haragját úgy táplálta, mint az oxigén az égést, míg váratlanul el nem fűjták.

– Hogy törted el? – fürkészően meredt a másikra.

– Hirtelen kapott el valami szédülés.

Ábrahám nem felelt. Akárcsak húsz éve. Ő akkor sem emelte fel a poharat, végtére is az ember nem állat, hogy teljes önfeledésig igya magát. A kanóc, miután a tűz melege már nem emészti, megmeredve néha magától, letörik, vagy annyira belesimul az olvadt viaszba, többé képtelenség fölállítani, hogy meggyújtsák. Előbb Józsefet nyomta el az álom, Ábrahám utána szenderedett el, plafonrepszto horkolásba kezdve.

Máskülönben nyugalmas az éjszaka. Egyedül az óramutatók kezdenek élénkebb ciripelésbe, mint a tücsök nyáron, amikor kedvére muzsikálhat. A nagymutató szerelmesen simult a kicsi derekára, s forró szavakat sugdosott fülébe. – Mindig is jóban voltunk! – heccelte a kicsi a nagyot – el ne felejtsd! Az meg arra az idegtépő, végtelen várakozásra gondolt, a másik mindig is kitartóan a nyomában loholt, de hézagnyt mindig lemaradozva üldözte őt. Lázasan kívánta érintését, valahányszor sálként feszült nyakába társa forró lehelete. – De most aztán! – sóhajtott a nagy, és engedte, hogy egyetlen örökkévalóságig nyúló ölelésben pillanatokra egymáshoz forrjanak.

– Mi volt ez? – riadt föl József, és abban a szent minutumban Ábrahám is abbahagyta a hortyogást, igaz, meglehetősen nehezen tornázta fel kötéstől elnehezült fejét a foltos párnahuzatról.

– Azt hiszem, egy ütemet kihagyott az óra.

A falra meredtek, a nagymutató ólmosan előre mozdult, aztán bénán visszahullott hátra, mintha kiszakították volna forgástengelyéből.

A fekete király a délelőtti vizit során állapította meg: Klárka, azt hiszem, lemerült az elem. Diagnózisát méltóságteljes csönd övezte. – Nővérke, lesz szíves kicserélni! – adta parancsba. Addig sem telt az idő, ahogy kivágott törzsekben is örökre megfagynak az évgyűrűk, mindegy is, hány évtizedet zsúfoltak addig egymás hátára.

NYOMOKBAN HAZAIT TARTALMAZ

Visszhangoznak a felejtések.
Gyertek, gyertek, itt vagyok.
Akciós lokalitás.
Vegyünk meg egy régi házat.
Bontsunk le egy régi házat.
Együnk meg egy régi házat,
mellőle a templomot,
belőle a papot, oltárt.
Másszunk fel a templomtoronyra.
Éljük fel, éljük ki.
Vidéki, pardon, falusi.
Jól áll címként ez az eredet.
Pedig már csak ünnepek vagyunk.
Tréfa és ajándék.
Jönnek már a vendégek.
Fizetnek a vendégek.
Ide gyertek, ide hozzám,
simogassatok, hanem elveszek.
Énekeljünk.
Igyunk meg valamit.
Lidérceink rúgják már az istálló falát.
Befogjuk őket.
Rátérünk a csillagösvényre.
S egyre csak távolodunk a valóságtól.

HOBBIHIT

„az árok mentén száz vád, száz koldus”
(Vajtech Mihálik)

Becsületből ünnepekkor még eljárók a templomba.
Láthatják, vettem-e új ruhát, a szakállam mennyire
kócos, és hogy egyedül vagy a családdal megyek.
Rózsafüzért motyognak az alig öregedő társulattagok.
Szűrös tekintettel figyelik a térdelés mélységét és
a keresztvetés kivitelezését.
Minden misén legalább egy ember alszik.
Zsebből előkapott statisztika, de vallom,
hogy ha valaki egyebet állít, az tetten ért szunnyadó,
vagy hazudik, mint itt a padokban százan,
hisz mind beborulunk az árokba, és értetlenül
mászunk ki onnan, a parancsokat követve,
és ledöbbenve, hisz Uram, mi templomba járunk!
Rosszat gondolattal, szóval, cselekedettel
és mulasztással el nem követtünk, csak szeretetből.

A MÁRIA LÁBÁNÁL

Nem volt engedély az építkezésre.
Mégis házak épültek. Meggyúlt a telep,
valaki rosszat akart, esedékes műszaki hiba.
Valaki meggyújtotta.
A tulaj nem tarthat igényt saját területére.
A telek a megszállóké, stípi-stopi, ez van.
Nem tehet semmit a hivatal,
nem honfoglalásra van,
se nem a megfelelő eljárásra.
Le kell tenni egy papírt.
Konténereket visznek. Nincs pénz.
Egy konténert eladnak. Szabályellenes.

Következmény nincs.
Nyugalomra intik a városlakókat.
Van megoldás.
Kibogozhatatlan magyarázkodás következik.
Nem sikerült megoldani.
Tisztázni kell a helyzetet.
Kivárás szükséges.
Nem sikerült tisztázni.
Mindenkit védenek, mindenki sérül.
Milyen szépek a gyermekek,
mondja a polgármester asszony,
majd bő vízzel, alaposan kezet mos.

HÓSVÁGY

*„A rendőrség bűnvádi eljárást indított
a 19 éves lányt széttépő medvét lelövő vadászok ellen.”*

Betoppan a herceg, pompás férfi,
bomba nőre vágyik, legyen szóke
vagy vörös, divatos kis bögyös,

helyzete, ha lehet a szikla bérce,
mert az akció ott mehet végbe.
A sárkány álljon készen a harcra,

ugyanakkor ne szálljon magasra.
Apró termet a bátor dalia,
akit nem emel ima vagy paripa.

De a földön döngöl ő, ha kell
köpcös kis dörgölő, kardjával
vág az untalan, menekülj, bestia,

menekülj, esélyed úgy, ha van.
S hogy a győzelem nem hiába
történt, szerelmes, így önként,

s lám, elkésett a hősi tett,
addigra a lány már mennyei
sereget erősített, s így csalódva,

csendesen tér haza, fülébe nem
cseng köszönetet a vágyott ara,
s hirtelen örök toppantak elébe,

a sárkánynak volt egy meglepetése.
Törvényre vitte ezt az ügyet,
s ha volt ilyen süket verekedni,

hát most kezdhet a szeme is
kerekedni, mert most lett divat
a vádirat. Nem herceg ő, hanem

mészárosféle, nem a segítség a fontos,
hanem önnönmaga dicsősége, s ezt
hallva tanakodtak a csiszi-csoszi papok,

s hét nap után így alakultak a lapok.
*Királyságunk sárkánya áldozat,
s hiába ölt közülünk már sokat,*

*élete fontosabb, mintsem a víg élet,
s büntetésként a következő az ítélet;
ezután a herceg a fogság hercegnője,*

*kinevezve mellé a bestia az őre,
s címe, vagyona mind az áldozaté
s egypár százaléka pedig a főpapé.*

Azóta a herceg búsan dúdolja
a vesztesek örökölt dalát, hisz
rútul csődbe hősökölte saját magát.

BÁCSI

Gálhidy Péter Káci c. szobrához

Megtántorodik.

A bordák rozsdás abroncsai utolsó erejükkel szorítják az ócska rizlinggel napról napra, évről évre, évtizedről évtizedre könyörtelenül átítatott test vékony dongadeszkáit. Az uradalom határán lebegő fenyősor alatt higannyá változik a horizont, a beforgatott tarlón a barázdák párhuzamosai szétnyílnak, a rögök felpuffadnak, majd egy száraz, szúrós villanástól hirtelen szétesnek.

Pislog, krákog, köp.

Leveszi a kalapját, de még mindig szédül, körbehúzza ujjait a kárima kiérdesedett peremén, szutykos zsebkendőjével megtörli a homlokát.

Felteszi a kalapját, majd bizonytalan léptekkel az ekét és az ökröt hátrahagyva a cselédház felé indul, a kociút forró pora, mint a must, felbugyog a lábujjai között.

A fák közelebb húzódnak, a tágas szántóföldek eltűnnek, a nyurga, hegyes lombok körbeveszik, és a feje körül csapkodnak, kéréses halántékát dörzsölik, az ereiben suhognak.

Istensegíts.

Újabb szúrás:

hajszáltrepedések szaladnak szét, az első korty semmi lecsorog a torkán.

ANYAGCSERE

Futólépésben érek ki az épülő lakóparkból. Egy sitthalom mellett meghagyott öreg ringlófánál megállok, lerántom a sliccem, és végre ürítkezni kezdek: görcsös záróizmaim ellazulnak, megkönnyebbülésükbe magukkal vonják a törzsem, a tarkóm, még

a bakancsban lüktető lábfejeimet is. Odalent a porba puffanó cseppek lassan tócsává egyesülnek, mely felduzzad, meglódul, és el is csorog a barázdás törzsig. A tekintetem onnét ágról ágra kapaszkodik fel a lombban melegen sárgálló ringlók közé. A betonkeverő morajlását, a kopácsolást, a munkások kurta kiáltásait átítatja a kabócák sercegő hangja. Észre se veszem, mikor áll el. Lerázom az utolsó cseppeket, felhúszom a cipzárt, majd tétovázva felágaskodom, és leharapok a fáról egy ringlót. Ráolvad a nyelvemre. Még egyet, még egyet, még egyet; a port átszövő gyökerek szomjasan szürcsölik a zamatos, langyos lét, és mire lenyelem a gyümölcsbűst, szétköpködöm a sikamlós magokat, a tócsa helyén már csak egy sötét folt. Valami hűvös borzolja a hajam. Felnézek, levelek százai pislognak vissza rám átható, zavarba ejtő kíváncsisággal. Igyekszem nem elfordulni, nem elsietni. Nem szégyenkezni. Hagyni, hogy felszívódhasson bennem a tény: ő is ízleli az én ízetet. Lélegzi a lélegzetemet.

HÉJ

A fénnel együtt nyúlok be a trágyaszagú, szalmával bélelt ólba. A hirtelen felhasadt zugban négy meleg tojás hever sárosan-pihésen, egyetlen fehér, három agyagbarna, sőt belőlük a hó, koccannak, gördülnek a papírdobozban, amit a kamra helyett most egyenesen a konyhába viszek. Az ujjaim nyilallva melegednek fel a langyos víz alatt, az orromból takony csöpög, miközben tisztul a tojások külseje, se pihe, se sár nincs már a lágyan domborodó, rideg és mégis rugalmas burkon, mely a madárlétből madárlétbe tartó zígótát hordozza. Ha feltöröm – feltöröm –, a repedt féltekék közül először az átlátszó kocsonya, majd a sárga lényeg és a rátapadó kis, véres szövetdarabka csusszan ki a tálba. Láthatom, akár egy felnyitott és abban a pillanatban színeit veszítő etruszk sírkamrát. Hallhatom a reccsenést és a toccsanást, de közöttük a halk szárny-suhogást is, az útrakelés hangját a mocorgó, meleg, savas sötétbe. Vissza a héj mögé.

Száz Pál

LETŰNT LIBEŇ

RÉSZLET

C. / Kis keleti zsidó apokalipszis

Feljegyzés az arabeszk füzetből

Van Libeňben valami, ami egyszerre nagyon zsidós és egyszerre nagyon közép-európai. Kundera írta valahol az *Európa elrablásában*, hogy mintha a zsidó sorsban tükröződne a közép-európai identitás, és viszont, mondja Sophie.

De ez túl általános, vetem közbe, itt Libeňről van szó. A menekülő zsidók megtelepedése, amely a gettót életre hívta az elszórt uradalmi birtokok mellett, a századfordulós proletár előváros a gyárak munkásnegyedeivel, az a *libezná* periferia, amelyben Vladimír Boudník, Bohumil Hrabal és Egon Bondy éjszakai teltek... mind ráírható a paradicsomból való kiűzetés ősmítoszára, az apokalipszist követő új kezdetre, hazaalapításra. Erre íródik rá Noé és a föld benépesítésének mítosza a vízözön után éppúgy, mint Libeň mondani megalapítása Libuše által. A tavaszi árvíz visszahúzóódásával az özönvíz vonul vissza a Moldva medrébe, az esztendőnkénti apokalipszis jelzi az új kort. Gondolkodtatok azon, hogy a Na Korábě neve honnét származik? Nem is Noé bárkája volt ez, hanem maga az Ararát a Fekete Sziklával együtt. Libeňben minden nagy világtörténet kicsiben ismétlődik meg. Jeremiás akkor mondja sirámain, amikor a nép Jeruzsálem pusztulását bámulja, ahogy a libeňiek az *asanace* és a *demolice* spektakuláriumát nézik: a Primátorská és a Zenklova sarkának detonálását vagy a Na Hrázi és a Na Žertvách közötti épületek ledózerolását, ahogy a munkagépek bontják, vagy ahogy a gettó romjainak töredékével beszórják a zsidó temetőt, vagy ahogy a vasútvonalat felszámolják. Az égő város füstje vagy a romok felszálló pora?

A történelem állandó újakezdődése, az állandó apokalipszis és szétszóratás és az új kor alapítása, hát nem ez a zsidó történelem, és nem ez Közép-Európa történelme? A zsidók gölesze és a kis keleti emigráns sorsa nem ugyanolyan – legyen szó akár szó szerinti (Párizs), akár belső emigrációról (Libeň). Változott-e valami a *Mamutvadászok* kora, Noé fiainak ideje óta?

Sétálj le a Moldva partjára, és meglátod, semmi új a nap alatt. Ahol egykor a gyárak álltak, a gettó szomszédságában ma irodaházak vannak. A Vojeňová és a Voctářová utcák között volt a Ludwig Jellinek gyára, mind között az egyik legfontosabb. A Libeň borszínező volt, vagyis a hagyományos helyi zsidó mesterségeket folytatta iparosítva. A vegyi részlegén cipőkrémek is készültek. 2005-ben bontották le. A gettó déli szélén, a Voctářová és a Vojeňová utcák között állt a Perutz testvérek gépi fonó-, szövő- és festőüzeme, amely 1875-ös alapítása óta az egyik legnagyobb helyi vállalkozás volt. Ma helyükön a Metrostav irodaháza és a Subterra irodaháza terpeszkedik a Palmovka Open Park 1 területén. Annak a metróépítéssel foglalkozó cégnek az épülete, amely a prágai metró megépítéséért volt felelős, beleértve a Palmovkát is, amely miatt a Na Hrázité és a szomszédos utcákat is le kellett bontani. 1990-ben privatizálták, 2008-tól pedig Metrostav Development név alatt mindenféle fejlesztési projektekkel *developálnak*, ez Közép- és Délkelet-Európa második legnagyobb építkezési vállalkozása. Az 1992-ben privatizált Subterra cég 2004 óta tartozik a Metrostav csoportosulásba. Irodaháza lenéz az U Horkých sörszatóriumra és a szomszédos épületekre, a gettó utolsó tanúira. Kissé délebbre, a Voctářován a Palmovka Open Park 4-ben ott látható máig egy gyárkémény, elárvulva: az utolsó maradványa a 2010–2012-ben lebontott kazánháznak, amely a Perutz gyárhoz tartozott. A testvérek 1862-ben Holešovicében alapított gyárukat később Libeňbe költöztették át. Az 1927-es tűzvész után a gyárat nem építették újjá teljesen, a szövőterem és a mintákat festő technológia megmaradt. Az egykori fonoda telkét eladták, és az 1920-as évek végén a Horák & Hlava részvénytársaság a textilkomplexum egy részében egy autószerelő műhelyt épített. Ennyi maradt a századfordulós gyárakból, ez az 57 méteres téglakémény. Nem tudták lebontani.

De folytathatnánk tovább a kikötőben épült luxuslakóparkkal vagy a Rohanský ostrov beépítésével. És Jeremiás sirámaival, teszi hozzá Sophie. A vég folytatódik a jövőben is, és száz év múlva talán lebontják az irodaházakat is, és felrobbantják a luxuslakóparkot, és akkor majd vajon akad-e egy gyöngéd apokalipszis, amely a pusztulást regéli el? Már abban, amit Libuše jövendölt egykor, már az alapítás gesztusában ott rejlik az apokalipszis. Látomásában a jövendő eltörölt múltjára emlékezik. Az apokalipszis ugyanis a jövő történelme, a történelem pedig a múlt apokalipszise. Ez a zsidós a kis keleten.

A zsidók olyanok, mint az olajbogyó, csak akkor adják ki magukból a legjobbat, *když jsou drceny...*

III. / Kivonják a forgalomból, vyřazení

Itt voltak a sínek – mutatom Andrisnak. Szóval itt kanyarodott be a városba, és végigment ezen az utcán, na Žertvách, így hívták, aztán ott picit elkanyarodott, ott a libeňi alsó állomás, aztán ment tovább a folyóparton Karlínon át a Těšnov pályaudvarra, az Újváros felé, a Na Poříčí negyedbe. Lerombolták, pedig gyönyörű, neoklasszikus épület volt. Miért, miért, hát mert elvesztette a funkcióját, felelem Andris értetlenkedésére. Kivonták a forgalomból – a síneket felszedték, látod, itt sincs nyomuk. De amikor Hrabal itt lakott, még az utcát kettévágták a sínek, itt, ahol állunk, itt volt az átjáró. Lecsukódott a sorompó, átzakatolt a régi, kiszuperált lokomotív teleöklendezve mindent füsttel. Meg kellett várni visszafojtott lélegzettel, míg kitisztul a kép.

A hetvenes években megszüntették a vonalat a Těšnov pályaudvarral együtt, amelyet 1872-ben kezdtek építeni, hogy minek, ne kérdezd, ma csak egy kis park árválkodik ott a Wilsonova minden utat átívelő viaduktjának árnyékában. Így aztán a těšnovi vonalat komplett kivonták a forgalomból, 1972. július 1-én, 23.40-kor futott ki a pályaudvarról az utolsó gőzmozdony Lysénad Labemen át éppen Nymburkba. Az árván maradt síneket már csak a nyolcvanas évek derekán számolták fel – Vysočanyban még látni a Rokytka fölötti egykori híd pillérjeit, mintha a rómaiak hagyták volna itt az ősidőkből. Karlín csücskében meg a dzsumbujban néhol még ma is megtalálni a monotonan ismétlődő beton talpfákat – de a sín pár már hiányzik. A Těšnovi pályaudvart 1985-ben robbantották fel (*demolice*) – az immár kezdetlegesen színes felvételen a robbanás után magát megadva roskad magába az épület. Porfelhő emelkedik fel komótos lomhasággal, amely lassan terjengeni kezd, majd mindent elborít, mintha száz mozdony gőzét egyesítené. Ha az ember visszafelé játssza le a felvételt, olyan, mintha az összetömörülő füst szilárd alakot, az épület alakját öltve büszkén ágaskodna fel. Persze, az apokalipszist nem lehet visszafelé olvasni. Vagy az lenne a Teremtés könyve?

Állítólag a Palmovka metrómegálló építése miatt volt szükség erre a felszámolásra. Szóval azóta jár villamos a vonat helyén végig a Na Žertvách utcán. Egyébként már a húszas évektől kezdve fel-felröppentek a hírek arról, hogy a vonalat kivonják a forgalomból, *bude vyřazen* – úgyhogy a vonalba be sem vezették az áramot a vasútvonalak villamosításakor. Csak gőzmozdonyok járhattak itt. Így aztán kivonták szerelvényestül az egész vonalat. Österreichische Nordwestbahnnek nevezték annak idején, ÖNWB, a Těšnovi pályaudvarról futott ki, a Šaldova utca mellett ment, majd áthaladt

a karlíni kikötő később beszórt kanálisán egy vas gáthídon, majd a karlíni folyóparton folytatta útját az Invalidovna körül a Libeň-Alsó állomásra. Onnét aztán itt előttünk – mondom, itt volt a sorompó, az átkelő, ahogy nálunk mondják, *rampa* – s tovább a Na Žertvách utcán, majd a végén átsurrant a Turnov–Prága gyorsforgalmi út alatt, majd átrobogott a Kolčavka, azaz a Rokytka hídján, befutott a Prága-Vysočany állomásra, majd folytatta útját Lysé nad Labem felé. Meg Nymburk meg Kladno felé, többek közt. Merthogy Bohumil Hrabal arrafelé közlekedett.

Emlékszem egy ilyen jelenetre valamelyik Menzel-filmből – a vonatos lehetett. Mondja Andris. Igen, az *Ostrře sledované vlaky*, azaz Szigorúan figyelt... *Szigorúan ellenőrzött vonatok*, vágja rá. Íúigen, egyszer csak mindent elborít a füst. De gyanítom, azt nem itt forgatták. Teszi hozzá. Nem, de asszem, Hrabal dolgozott egy kisvárosi állomáson, ő volt a *výpravčí* – hogy van ez magyarul? Forgalmista? Ír róla a *Házimurik*ban, utána kellene olvasni, elviszi a jegyesét arra az állomásra. Veszteglés az emlékek állomásán. Nem tudom, mikor lett ebből irodalmi motívum, talán a libeňi évek kezdetén, amikor hajnalonként Kladnóba járt az acélgárba dolgozni, meg haza Nymburkba, a családhoz. Akkoriban, amikor Vladimírral kocsmáról kocsmára szalamoztak Libeňben. A *Házimurik*ban az exkollégina meglepetten ismeri fel azon a Nymburk melletti állomáson, ahová kivonatozik a narrátorral, a kissé megemberesedett Bohumilt, felsikkantva, á, maga az, akit le akartak lőni a németek? Vagy olvasta az exkollégina a *Szigorúan ellenőrzött vonatok*at netán?

De láss csodát, az alsó állomás épülete, ahonnét hajnalonként elindult a gyárba, még megvan. Menjünk arra. Itt volt a régi zsidó temető, mondom teátrálisan, ahogy átvágunk egy parknak a legjobb szándékkal sem nevezhető zöldövezeten – a szemét között injekciós tűt veszek észre. Azt is lebontották? – kérdezi Andris. Nem, azt beszórták. *Byl zasypan*. Bontástörmelékkel – csak néhány régi, faragott, héber betűs követ vittek el, a többi összetört a betontömböktől. De addigra már régen kivonták a forgalomból, már a századelőtől nem temetkeztek oda. Régi temető volt, azóta használták, hogy a zsidók megtelepedtek itt a XVI. században, miután Ferdinánd császár kitiltotta őket Prágából. Hrabal egyébként a temetőt is említi. A zsidók likvidálásáról is ír. És bár nem köti közvetlenül össze a kettőt, az ember mégis átlátja a funkcionalitás sztálini logikáját: minek egy temető, ahová már régen senki sem temetkezik, ahová már senki sem megy emlékezni, minek az ősök csontja, ha nincs utód, aki elmondaná a kaddist vagy az Él molé rachamimot, mert kivonták őket a forgalomból? Felszámolták? Likvidálták?

Nézzük hosszan az épületet. A kerítésen túlról, ahogy ott van hagyva árván ez a random k und k-ás szabványépület, melynek sárgája jól megkopott már, s amelybe már semmiféle sín nem fut, amely mellett csak a fölébe magasodó épület van, amely használaton kívül áll, teljesen romos, udvarán a város szemetesautói parkolnak. Arra tovább meg épül a jövő, tiszta kapitalista sztálinizmus, csóválja a fejét Andris, s tudom, hogy az újabb jövővényekre gondol, északabbra, a folyóparton álló, csillogó, luxuslakásokat rejtő hasábokra az egykori kikötő partján.

Ide már nem fut be vonat, innét már senki sem megy Nymburkba vagy Kladnóba, itt már nem várakozik az író, akinek már nincs is honnét idejőnie, mert azt is lebontották, ahonnet jöhetne. Mindent kivontak a forgalomból, kivéve az állomást. Tiszta nonszalansz, nesze neked, sztálinizmus, nesze nektek, developerek. Egy magában őgyelgő, funkcióját veszített műemlék, amelyet még körbe is kerítenek. Nyilván a drogosok miatt, von vállat Andris. A temetőből egyébként már elcsentek némi teret még jóval azelőtt, hogy beszórták volna, helyet csinálva a libeňi hídra futó útnak, mondom neki. Még az 1870-es években, amikor a vasútvonalat és a Libeň-Alsó pályaudvart megépítették. Képzeld csak el, lehet, hogy a peronon álldigálva zsidó tímárok, kovácsok, cipészek és boltosok évszázados csontjain várakoztak az utasok a vonatra, ahogy azok odalenn a Messiásra. S köztük feltűnik Bohuš korai *plešinkájával*. Kopasz fejével, mondom Andrisnak, látva értetlenkedését.

Hátraarcot kell csinálnunk, innét nincs hova tovább, az épület előtti udvart az egykori irodaház sajátította ki, parkoló szemetesautók körben. Vissza kell mennünk arra, amerről jöttünk. Elindulunk a Na Žertvách hosszában, elhagyjuk a metrófeljárókat, a Merkur kocsmába megyünk, rituális okokból – Hrabal is járt itt, s írt is róla, s lám, még ma is létezik. A berendezés persze itt is kicserélődött azóta. Arra a remek leírásra gondolok a *Házimurik* 11. fejezetéből, amikor a libeňi állomásról indul útra Pipsi, az elbeszélő szerelmével, Bohumillal, s a túlsúfolt vonat végéjébe szorulnak a csurig zsúfolt szerelvényen, s míg a mocskos végében raboskodnak, amelynek lyukán a talpfák kacsintgatnak, kifutnak az állomásról, aztán az átkelő sorompóval, a kocsmá, talán a Merkur vagy a Na Růžku, a Kotlaska dombja, még egy átkelő, s mindent füsttel borít el a gép... „azon az undorító klozeton, a kis végén, míg ott voltunk, a gyóntatófülkéhez hasonlított, és amikor liozoltól bűzölögve átfurakodtunk a folyosón álló utasok között, azok undorodva húzódtak el tőlünk, de én igazán sajnáltam, hogy nem lehettem ott a doktorral

sokkal, de sokkal tovább, és még azután is...” – írja a narrátorka a legcukibb lányregény legromantikusabb fejezetének végén.

Aztán eszembe jut a füstös levegőre neheztelő narrátornő a *Vita Nuova*-ból, pontosabban ott már narrátorné, mert a „doktor”-ból is ugye „műj muž” lesz. És persze a legfélejtethetlenebb füstjelenet, amit ész nélkül magyarázok Andrisnak, a *Gyöngéd barbárok*ban van. Egy pontján a narrátor („Hrabal”) Egon Bondyval együtt egy résen át lesik Vladimír Boudník veszekedését friss feleségével, Teklával. Aztán jön az a pillantás a túloldalra, a síneken túli utcásor egy ablakára, amely mögött egy szétvetett lábú nő pózol a festőnek. Hogy mindent elnyeljen a füst. A pillantások, a tekintetek, a lesések micso-da finom dramaturgiája – ömlenek Andrisnak. Aztán rendelünk.

„Élet s ezüst, miként a füst / szélvészkor, elenyészik, / el kell menned, nincs mit tenned...” – keresem a lezáró sort, ha már egyszer szembe jutott az idézet, vagy találkoztam vele, de hiányos marad. Mint egy betűhiányos szó. Nem ezt kerestem, de ezt dobta a gép. A gép, bólogatok, ismétléssel nyomatékossítva szavaim, Andris sandán figyel, mondjuk, sejti, hogy kiszámíthatatlanul működik az elmém. Kifújom a füstöt, látod, épp ez az, a gép meg a füst. Nemtom, melyik versből van ez, csak annyi rémlik, hogy valami barokk. Valami tipikus elmúlás-metafora. Borbély Szilárd is használja, úgy emlékszem. A múltkor Andriszal beszélgettünk már sokat, igaz, a *Nincstele-nekről*, nem a versekről. Andris véleménye pláne érdekelt, mert nem irodalmár, hanem szociológus, néprajzos, és e regényt illetően ez egyáltalán nem mellékes. Honnét bukkant fel ez az idézet?

A füst meg a gép, ismétlem katatonon, vagyis a gép füstje. A hrabali vonat füstje mint elmúlás-metafora, érted? Nem érti. Hogy egy ilyen lestrapált, forgalomból kivont barokk toposz képes ennyire megújulni funkciójában csakúgy, mint jelentésében, sosem gondoltam volna. Hogy abból, hogy ó, az élet úgy oszlik el, akár a füst, a levegő átmeneti tisztátalansága csupán az események nyoma, az emlékek foszló képe, és hopp, mire észbe kapsz, vagy már a sírba, és jaj, lesz majd nemulass – innétől parttalanul sorjáznak persze a barokk pokol kínterhes, jajhangos, pokolbéli szorongattatásai. Oké, és? Hol van ebben Hrabal? – térít vissza tárgyamhoz A. Kortyolok a sörből. Beszívom a füstöt. Passz.

Egyszer csak berobog a pokoli masina, beleront a narratívába, pont a cselekmény kicsúcsosodásába érkezik, a kukkolás közepébe, teleokádja az egész fiktív világot tömény füsttel, hogy minden, ami eladdig világos volt, elsötétüljön, hogy a narratív figyelem – sőt, figyelés! – tárgya egyszer csak elhomályosuljon, minden visszasüllyedjen az óskáoszbba, hogy aztán időn

kívüli időnek teltével letisztuljon újra. Addigra pedig nyoma sincs már annak, amelyet oly vizslatva narráltunk. A pillanat, mint szélvészkor a füst, elenyész.

Az emlék szertefoszlik. Az idő oldódik. Sehol rothadó hullák, lakmározó férgek, pokolbéli ördögök, csak a gép rideg, hétköznapi valósága. Semmi több: a modernitás kapitulál az örökkévalóság előtt. Kivonja a forgalomból.

Egy másik füstös filmjelenet is eszembe jutott. Szólal meg hirtelen Andris, majd kortyol. A *Saul fia*. Amikor mindent elborít a füst, az emberi égéstermék. Egyébként fennmaradt egy fénykép a fényképezőgéppel együtt elásva valahol a tábor területén, csak a felszabadulás után találták meg. Kézzel fogható bizonyíték, hogy igenis léteztek azok a gödrök. Amikor már nem bírták a táborok a túlterhelést. A kemencék nem bírták elnyelni. Visszatértek a gépek előtti technikához. Na, ez a modernitás kapitulációja.

Borbély írt erről egy verset. „Mért oly különös ez az este? Kérdezte Otto Moll Obreschar-führer...” – így kezdődik, a széderest tipikus kérdésével. És aztán a kemencék felé menetelő kislány a végén a *Chád gádja* kezdősorait mondja. Eszembe jut El Lissitzki illusztrációja a széderesti misztikus mondókához, tanláncmeséhez, néhány hete láttam a Centre Pompidouban.

A láncmese vége, az utolsó előtti láncszem az: a Halál halála rémlik fel. Addigra már mindent és mindenkit kivont a forgalomból, hát az Örökkévaló a kivonást vonja ki. Hisz, ha minden mulandó e világban, akkor mindenek halála után a halál hal meg, azaz, a mulandóság füstjének eloszlásával tisztul ki az örökkévalóság.

D. / Egy Egon Bondy-apokrif

Feljegyzés a piros füzetből

A világ mint automata. A világ automata. A világ az automata. A pénzbedobásra működő automaták már a XIX. század vége felé elterjedtek az európai nagyvárosokban, nálunk ugyan kis keleti késéssel indult az automata gyorsbüfék alkalmazása, ám az Első Köztársaság alatt már nem számított kuriózumnak az automata gyorsbüfé, a Vencel téren mindjárt több is nyílt, a leghíresebb a Korona volt, amely bécsi és német mintára készült a harmincas évek elején, és a magától értetődő államosítás után 1992-ig működött. Az automata gyorsbüfék a fogyasztás iparosítása, amelyet a kapitalista imperializmus fejlesztett ki, maximalizálva ezzel a szolgáltatások termelékenységét, de a globális kapitalizmusban éppúgy nagy jövője van az automatizálásnak,

amely manapság már tulajdonképpen robotizálás és virtualizálás. Ha a világ automata, akkor a gépesítés totalizálásáról beszélhetünk. Minden szervezetet csupán a rész-egész viszonyban megvalósuló funkciók működése és optimalizált termelői folyamatok tartanak fenn. A társadalom és a test pedig egyaránt szervezet. Automata világban automata emberek. Az ember mint automata. Az ember automata. Az ember az automata.

Az automata szakállas faszcinációja az irodalomnak, őse a Gólem legendája és a Pygmalion-mítosz, utóda a robot, amit Karel Čapek talált fel, s utána jönnek az androidok a filmvásznon. Ismerek egy kínai tanmesét, amely Lin Csi mesterhez kapcsolódik. A történetben Lin Csi mester a jövőről mesél, amikor is a kolostorban a napi feladatokat a robotok fogják ellátni, a barátok pedig minden idejüket a meditálásnak szentelhetik majd. A barátok azonban ennek ellenére nem haladnak jobban, nem tapasztalják meg az üresség állapotát sem gyakrabban, sem intenzívebben. Az egyik robot, aki a Nagy Csarnokot szokta takarítani, egy nap elkezd gyakorolni a meditációs technikákat, amelyeket ellesett, tanulmányozni kezdi a szútrákat és recitálni a mantrákat. Az összes barát közül ő világosodik meg a legkorábban, és miután elérte a nirvánát, működésen kívül helyezi magát. A működésképtelen gépet a Bódhiszattva szobra helyére helyezik, és Buddhaként tisztelik. Így szól a Lin Csi-apokrif.

Az automata E. T. A. Hoffmannál a felsőbb szépség megtestesítője. Hrabalnál a világ válik automatává, amely a menetrend, a munkaidő és a nyitvatartás rendjével automatizálja az idejét, tömegközlekedik, fejadagot fogyaszt, tervgazdálkodik, egyenruhát visel. Nem a régi robotvilág ez, hanem az ember automatizálása a társadalom által, az *Automat Svét* szereplője valamiképpen az automatizálásnak ellenálló anomáliák. Az automatizálódás helye a buszmegálló, a peron, a gyár, a hivatalok, a szervek, a mentők, a halottkémek, a kocsmárosné, a vendégek, a lakodalmas nép, szinonimája a gombnyomásoknak, az automatizált fogyasztásnak. A kirakatokban bámeszkodók azért bámeszkodnak, mert tudják, hogy anomália történt, hiba a szervezetben, azért a halottkém és a mentősök. A hrabali gyárakban verniszázásokat tartanak, Vladimír művészete a gépesített alkotás, műve az automatizált szépség megtestesülése.

Az ötvenes évek csehszlovák keményvonalas államszocializmusának rideg mechanizmusa volt ennek az elbeszélésnek a háttérében, amelyben a monotóniát megtörő emberi melódia a csaposnő, paní Vlaštovková csapon nyugvó ujjainak dobolására korlátozódott. Közben a szervezetben sok anomália létezett, amelyek a rendszer részévé váltak, vagyis a szervezet beteg

volt. A nemzetbiztonságiak részeg vőlegényt csuknak le, menyasszonya egy idegennel hálja el véletlenszerűen a házasságot. A szervezet néha irracionálisan viselkedik, a téboly jeleit mutatva, az emberi és a művészi ebben a rendszerben újabb anomáliákat visz, és azon dolgozik, hogy végképp szétessen. Így aztán végül is minden ember a rendszer ellensége, a rendszeré, a Világ Automataé.

A szubverzió szelleme éltető és transzformatív erő, az átlelkedítés megnyilvánulása, amely az automatizmus ellenereje. Ezt az átlelkedítést igyekeztek gyakorolni a haszidok is, ezt szimbolizálja az edények összetörésének kabbalisztikus mítosza, amelyen az a felismerés alapul, hogy minden átlelkedült, s mindenben ott rejlik a Sekhina szikrája a szétszórásban. *Perilčky na dně*. A felemelés, a *tikkun* olyan messianisztikus cselekedet, olyan életművészet, amelyet született tehetséggel csak az olyan szent bolondok képesek művelni, mint Vladimír, aki művész volt a legfelsőbb alkotóhoz hasonlóan.

Párizs itt van Prágában, Libeňben. És itt van egész Galícia is. Itt van Vladimír, a libeňi cadik, a belzi rebbe fia, Vladimír, *který stráží podstatu všech tragických a poetických a tedy krásných vražděných věcí*. Aztán ott van Bohumil, a nymburki maggid. Mondom, teljes, tiszta téboly!

IV. / Át(nem)építés, (ne)rekonstrukce

Esik a kérlelhetetlen őszi eső, ez stimmel. Itt állok, ahol az üvegfalnak kellene lennie, de nyoma sincs, helyette négyzet alakú, préselt falapok sora veszi körül az épület alsó szintjét – *voblepili kolem celou budovu*, dohog Adam félig magában.

Úgy állunk kívülről, az egykori Világ Automata, az Automat Svět előtt, mint az azonos című Hrabal-novellában, amelyet elsőként olvastam tőle, réges-rég. Annyi csupán a különbség, hogy a Svět automata büfé már régen nem üzemel, nincs meg az üvegfal sem, amelyet a kíváncsiskodók taperoltak, és amelyen át bebámultak a terembe. Amelyre belülről a *paní vyčepní*, a pultosnő a jutalmul kimért söröskorsók aljában összefolyó maradékot lötytyintette belülről, és amelyről a köpete (*plivanec*) lefolyt, amikor később, már végképp felpaprikázva a befelé kémlelőket igyekezett leköpní.

Vagyis az egész történetből csakis az eső stimmel, és a hely. Amikor elolvastam a *Világ Automata büfében* című novellát 2009 őszén, egyáltalán nem ragadott meg, sőt, még a címet sem értettem. Mi az, hogy automata világ? Automat Svět, olvastam 2017 őszén immár az eredeti verzióban, a prágai

őszi napok idején. Minek az automatája? Micsoda a világ? A címhez ugyan nem kerültem közelebb, ám csak ekkor ismertem fel, hogy a világirodalom egyik legizgalmasabb novellájával van dolgom.

A cím rejtélye csak ezután oldódott meg. A Palác Svět építettségéről kapta a nevét, Ladislav Světről. Maga Hrabal írja a *Gyöngéd barbárokban*: „Az Automat Světet azért kedveltük Vladimírral, mert Vlastovková asszonynak mindig jó kedve, de még jobb söre volt. Amikor azonban az automata, a palota, az étterem és a filmszínház (*biograf*) történetéről értesültünk, járni kezdtünk minden rendezvényre (*program*). Ott, ahogy mondani szokás, a Zsidóknál (*V židech*) volt birtoka egy birtokosnak, akit Světnak (*Világ*) neveztek. Egyre csak töprengett, majd arra jutott, hogy egyáltalán nem véletlen, hogy Világnak hívják. Így aztán eladta mindenét, s még kölcsönt is felvett, és felépíttette a Világ Palotát (*palác Svět*). A mozi első bemutatóján az *Özönvíz* (*Potopa*) című amerikai nagyjátékfilmet játszották, de a Moldvának (*Vltavának*) hála, feljött a talajvíz, s miközben a vásznon zuhogott az eső, és Noé bárkáját az ár dobálta, a filmszínház szuterénjébe is beszivárgott a víz, a nézők térdig álltak benne, de a filmet be kellett fejezni. Így a Svět birtokosa egymillió koronát bukott a biográfon. Agyonlőtte magát. Most minden előadáson hallani lehet a szivattyúk járását. Az étterem fölött egy vaskos földgömb és a „SVĚT” (*VILÁG*) felirat.”

A feliratos földgömb máig látható. A Palota, a mai bevásárlóközpontok őse, a harmincas évek elején nyílt meg hatalmas étteremmel, büfével, filmszínházzal, luxuslakásokkal, s párja sem akadt Prágában. Hát még a már akkor is lepukkant Libeňben, ahol a látképből kimondottan kilógott az első köztársaság vadiúj, funkcionista, bauhaus-os ikerhasábjá. A látképet ugyanis a klasszicizáló, Monarchia-beli, gangos egyenstílusban épült munkás-lakásnegyedek bérkaszárnái mellett az egymás hegyén-hátán tengődő, vidékies házak, a Palota mögötti gettó ormóttan épületei tarkították, lejjebb a folyóparton füstölő gyárkémények meredeztek. A Palotával szemben pedig a szolid Kastély látszott, körben pedig régi nemesi birtokok uralták a látképet. Olyanok, mint az a régi udvarház is volt, amelyet Svět úr lerombolt, hogy felépíthesse a Palotát. És amelyet megörökölt – a XIX. század elején ugyanis felmenője, Jan Svět volt Libeň első polgármestere. Magyarázza Adam. A náci okkupáció idején elvették a családtól a birtokot, és a prágai városi biztosítótársaság kapta meg – 1948 után persze államosították. *A pak nakonec ta privatizace, žejo.* (S végül a privatizáció, ugye.)

Hrabal néhai lakása a Na Hrázi utcában, az Örökkévalóság gátján, in-
nét mindössze pár percre volt, gyakran jártak az automata büfébe Vladimír

Boudníkkal, akkor is, amikor együtt laktak, s azután is, hogy Boudník Žižkovra költözött. Olvashatjuk a doktornál. Az említett novella szereplőjét is Boudník alakja inspirálta, ha nem lenne elég a grafika, a vernisszázs és a gyár említése, a *Gyöngéd barbárok* felől olvasva biztosra vehető mindez. Nem is csoda, hogy Věra Chytilová filmfeldolgozásában (*Perličky na dně*) a helyszín is azonos, az Automat Světben játszódik, és felbukkan a filmben Vlastovková is, a „paní výčepní”, ahogy Boudník is Hrabállal együtt – aki, mondhatni, önmagát játssza afféle metacameo szerepben. Éppúgy, ahogy Vlastovková is a „paní výčepní”.

A magyar „csapos asszony” pontos fordítás, de mégsem hangzik valami természetesen. Már a cím is máshogy hangzik, a *Világ automata büfében* eredetiben: *Automat Svět*. Az is furcsa, hogy a francia *vernissáž* szó azonos marad a fordításban (*vernisszázs*), s nem lesz belőle „kiállítás”, a „přijede patologie” viszont sokkal keményebben hangzik a magyar fordításban: „érte jönnek a hullaszállítók” lesz. Persze, az olyan gyönyörű mondatok, mint: „A zase celá fabrika chrastila jak pimprlata”, lefordíthatatlanok, ergo, alapos szöfejtés után újra kell költeni, mint versfordítás esetén. És persze ott vannak a beszélt nyelvi fordulatok („To přeci musí bejt putna...”), hogy a (v)obecná čeština (a cseh köznyelv, Gemeinböhmisch, Tchèque commun) fordíthatatlanságának örökzöld problémájáról ne is beszéljünk.

Ezen túl meg persze a *szlovmagyanyelvem* ráhatása, hogy egyszerűen nem bírom elviselni, hogy a csapszékbe beállító ifjú, tépett munkás, aki nem elég, hogy *fěšáček*ből *csinossá* lesz, mindennek tetejében még *overallt* visel a *monterka* helyett a fordításban. Csehszlovák szerzőket külön kéne szlovmagyarrá fordítani!

Szóval ez ilyen kontextuális dolog, próbálom elmagyarázni Adamnak, miközben körüljárjuk az épületet. Nem igazán sikerül, visszatérünk a kiindulópontba, ahol az elbeszélésbeli üvegfalnak lennie kellett. Egy utolsó próbát teszek: amikor a novellában odabentről a sör maradékát a „paní výčepní” ablaküveg híján a bábéskodók képébe önti, és vállrándítva azt mondja, „Pražáci”, ez magyarul elveszti a jelentését. Prágaiak. Hiába pontos, kiszikkad belőle a lélek. Az a fordítás általános problémája, rántja meg a vállát Adam.

A Palotát hosszú évek romlása után, sebtében műemlékké nyilvánították, így ellenőrzés alatt folyik az átépítés (*rekonstrukce*). Szeptember elején lefejtették a homlokzatot, most csupasz és szürkésfehér, azután a munkások új csurgókat (ez is szlovmagy, egyébként: eresz) tettek fel, s most víz csörömpöl a csillogó esőcsatornáknak. Az automata büfének azonban lőt-

tek, azt szétverték odabenn, s már nem is lehet felújítani. Ugyanaz a hely, ugyanaz az épület, ugyanaz az eső, de sehol az üvegfal. Helyette itt ez a rusnya *dřevotříska*, préselt faborítás, mondja. Nos, a műfordítás átépítés: *re-konstrukce*.

Noha világos, hogy beszélő név, egyáltalán szabadna-e a Svět szót lefordítani, ha egyszer tulajdonnév meg helynév. Akkor is, ha beszélő név. Ha nem fordítjuk, odalesz a cím költőisége. A szerző nevét persze bezzeg senkinek nem jutna eszébe Istenkegyelt Kapart úrnak fordítani. A cím lábjegyzetelése talán nem lenne elegáns, költőiségéből óhatatlanul szikkadt preparátum lenne. Hm. Mindenesetre egy másik helynevet, a szembeni Kastélykának nevezett kastélyt Zámečeknek hagyja meg a fordítás, ez teljesen indokolatlan megoldás.

Csak otthon találok meg a kissé elévült újságcikkeket az átépítés (akkor még lebontás?) elleni civil tiltakozásról. Az egyik képen egy munkás áll a homlokzat felett, és légkalapáccsal bontja a zöld csempeborítás egykori fehér feliratát: RESTAURACE. Egy másik képen a bádogkerítésre akasztott transzparens felirata: „Konec Světa?” Lám, újabb gyöngéd apokalipszis. Ezt fordítsd le.

FONÁK

Elbolondít, ha csikorgó éj
Mutatja vicsori fogsorát.
Ablak alatt zümmög a mély.
Kapóra jön a félhomály.

A szív körött pár kósza lepke
Méregeti a tű fokát:
Ha a világ neon lenne,
Melengetne a hű fonák.

Felkel a vonzó ellentét,
A hajnal, és hozza ostorát,
Ide szó, oda szó, szerteszét,
Kiakad tőle a szeizmográf.

Így váltja egymást napra nap,
Úr és úrhatnám – két bolond.
Ki vagyok én, ki nem te vagy?
Talp alá por jár, vagy porond.

KÚT

Leengeded a vödröt
Le a mellkasodba
Fent nyikorog a csiga
Úgy ereszkedik a mélybe
Jó zománcos vödör
Sokat járt a kútra el nem törik
Pedig olykor kapott a szájra
Amit sosem csukott be

Mikor már csordultig telt vízzel
De a víz mindig friss volt
Szinte jeges mintha
A föld magja nem is vörös
Nem is izzó nem is alvadó krém
Hűvös mint a közöny
Nemes mint a kékvér

Nézz le a mélybe
Ütközik a vödör
Visszhangos fröcskölés kúszik
Az aknán a felszínre
Szembecsap hűvös szellő
Végtelen sötét néz vissza
Eltűnt a vödör megtelik
A kötéldob újra forog
Lassan hogy foszlani kezd a fonál
Lassan ahogy éberén töltött éjszaka
Nyomorgatja a testet
Aztán felér a vödör
Nehezen billegve
Ki-kicsap a színen táncoló víz
Jó hideg szinte jeges
Homlokodról verejtékcsepp indul
Igencsak nehéz volt kiásni
Körös-körül kikövezni
Kis tetőt fölé
Hogy a por a kosz a föld
Ne hulljon bele
Meríts a vödörből
Lábat mosni arcot mosni
Ha már sikerült felhúzni
Mi van a kezében
Fekete föld
Fekete föld pihen a vödörben

SCI-FI

Bágyadt kora este volt, mikor tekintetemet
hosszan magára hagytam,
menjen, legeltesse a szemét
a szürkésfehér felhőtömbökön.
És akkor tetten értem az ezüstösen világló
gombostűfejnyi pacákat.
Először az égboltot népesítették be,
majd jobbra pillantottam,
majd balra pillantottam,
és megint jobbra,
és megint balra.
A pacák is futottak erre-arra.
Megbolydult hangyaboly lett a domb,
a házak, a víztorony,
arrébb a feltúrt pályaudvar.
És szaporodtak, sokasodtak,
birtokba vettek eget, földet,
uralkodtak minden mozgón
és mozdulatlanon.
Én meg csak bámultam ezt a szösös képet.
Porzott az inamba száradt bátorság.
Összekotortam belőle egy marékra valót –
hordhatnám a hajamban is,
mint egy újragondolt Sámson.

Le lehet élni az életet pislogás nélkül.
Most jobbra pillantok,
most balra pillantok.
A lemenő nap sugarai jól elkapott szögből
átvilágítják a lényeket.
Kósza hópelyheket dobál a szél.
Itt állok, a valóságtól szemhunyasnyira.

A KÖLTÉSZET HÍVÁSA

aznap este mikor Zsanett válaszolt hogy
két hónapja gyereket vár felkacagtam
szobabicikliztem negyvenhárom percig
hegymenetben bőgtem bámultam a függönyt
nem számoltam meddig aztán elfoglaltam
magam ellenőriztem hogy nincsenek-e
ágyi poloskáim nem találtam semmit
vizketett a mellkasomon a bőr nem volt
megnyugtató válasz újradiagnosztizáltam
magam megint bőgtem meztelenül
kuksoltam a vécén nem is kellett de egy
dallam feltört váratlanul eldúdoltam

*attól féltem beteg lehetsz
halálosan beteg lehetsz
azért mondtad hogy nem iszol
biztos olyan bogyókat szedsz*

*de most boldog az én szívem
örülök hogy nem vagy beteg
de megszakad az én szívem
hogy nem tőlem lesz a gyerek*

kijött a rím felnyúltam és lecsaptam a
villanyt mire sötét lett természetesen
elhagyott a józan ítélőképesség
hiszen sokk ért minek küldtem neki régi
szokás szerint fotót arról amit főztem
nem is lett jó elsóztam és megértettem
végem van mert elkezdődött valami új
bólogattam megittam egy liter vizet
talán nem volt annyi csak az idő állt meg
öszönösen belekalkuláltam vártam

rá hogy jöjjenek a szavak ahogy szoktak
mindig mikor kilép medréből a folyó

*örülök az örömödnek
csodálatos anya leszel
nem tudtam hogy szerelmed van
elvett már vagy most vesz csak el*

*isten bizony felkacagtam
elképzeltam hogy mondom el
tudtam nincs már kinek mondjam
tudtam jól hogy mondani kell*

ÁRNYÉKOK SZINTJÉN

Ketten voltak. Mindketten igen sötét bőrűek, egészen sötét kordbársony ruhában, fekete körvonalaikban mindössze annyi különbséggel, hogy egyiküknek széles karimájú, fekete kalap fedte a fejét.

Tökéletesen beleolvadtak a nyári éjszakába, sőt, külön bejáratú hangulatomba is. Valahogy úgy éltem, mint a bagoly, mondhatnám, az élet leglényegesebb mozzanataira is leginkább a sötétség leple alatt voltam képes ráhangolódni.

Változatos árnyalatú kóborlásaim során igen sokféle emberrel vagy emberhez hasonló teremtménnyel volt alkalmam találkozni: mézesmázos vagy erőszakos homokosoktól kezdve olcsó trükkös csalókig, de nem hiányoztak a bármilyen gonosztevére hajlamos, dörzsölt gazemberek sem.

Magányos bolyongó lévén nyilván elkerülhetetlen szükségletemmé vált a körütekintő elővigyázatosság.

Az imént említett két barna bőrű ember mégis inkább kíváncsivá tett, semhogy óvatossá.

Mihelyt lépéstávolságnyira megközelítettük egymást, nyugodtan megálltak, anélkül azonban, hogy utamat elállni készülő szándékukat kimutatták volna.

Ekképpen álltunk, szemtől szemben még jó néhány másodpercig, amely idő éppen elég volt arra, hogy gyors, képzeletbeli portrévázlatot készíthessek róluk. Nem tudtam dönteni.

A cingárnak tűnő kalapos mindkét keze fekete bársonynadrágja mellett feszült mintegy tiszteletteljes vigyázzállásban, ezért hát én is lazábbra engedtem a bal zsebemben minden helyzetre készen álló, öklömre szabott, nagy méretű vízcsaptekerőt.

A férfi tekintete azért tetőtől talpig végigpásztázott, szomorú volt, és igencsak lemondó.

Mellette nagyon csinos, szintén teljes egészében fekete lány, alighanem az asszonya.

Az ő szeme viszont jellegzetes női kíváncsiságtól hajtva, érdekes kidolgozású, keresztben végződő ezüstláncmonon akadt meg.

Mintha összefonódtak volna gondolataik, egymásra néztek, majd a lány szólalt meg meglepően szabatos tömörséggel:

– Uram, itt vagyunk a park közepén, a sötét fák között. Kéne nekünk az a lánc. Semmi egyéb.

Bal zsebemben ismét megfeszült az a vasszerszám, de kalandos életvitelem újra a kíváncsiságot hagyta felülkerekedni:

– És aztán miért kéne a lánc? Csak úgy mellékesen megjegyzem, hogy az egy emlék nagyanyámtól, és inkább mindkettőtöket fellógatlak valamelyik szép, búskomor fára, mintsem odaadjam, hogy ott csüngjön valamelyikötök koszos nyakán.

Most a kormos férfi szólalt meg bánatosan:

– Uram, engedje meg, pisálnom kell, aztán elmagyarázom.

Szinte elnevettem magam. míg ő a legközelebbi fánál a sietségtől fel-felnyögve befejezte kínos műveletét.

Aztán visszalépett régi helyére, felvette az előbbi tisztelgő pózt, és mesélni kezdett:

– Uram, az ön láncá harminchat szemből áll, megszámláltam. Nem említve a keresztet. Nekünk pontosan hat porontyunk van. Mindegyiknek jutna hat darab lánszem. Enni. Ők azt mind megennék, és talán jól is laknának tőle, mert aprókák. Mindükhöz nagyon ragaszkodom, pedig nem is az enyéme. Ez a nyomorult asszony folyton félrelépett. Ezért aztán a keresztet mi ketten ennénk meg, hátha eltörlődnének a bűnök. De ülünk csak le egy percre, elzsibbadt a lábam, maga pedig mindent jobban meg fog érteni.

Minden kételyem és aggodalmam eloszlott, ezek félnótások, gondoltam, helyet foglaltunk a mögöttünk álló, színes padon. Én kerültem középre. A jobb oldalamon ülő kalapos feje búbjára tolta főfedőjét, homlokát izzadságcsöppek lepték el.

A barna lány finom mozdulatokkal emelte derékig hosszú szoknyáját, combját lassan, gyakorlotta az enyéme helyezte. A férfi elfordult. Tiszta bőr, hús illatát szívtam magamba, bárhogya alakult a helyzet, pulzusom felgyorsult, jelezve, hogy vesztesre állok.

Viszont még mielőtt továbbléphetünk volna, a lány mélyen a szemembe nézett, és megszólalt:

– Uram, ön most választhat. Hosszú út előtt áll, amelyről nincs visszavonulás, ugyanúgy, ahogy a jobb oldalán ülő embernek sincs többé. Csakis magától függ. Mehet vagy maradhat.

Szeme feketén, könnyörtelenül csillogott, mint a mocsár.

Sem előtte, sem utána, emberi arcba ágyazva nem láttam, de még elképzelni sem tudtam ilyen tekintetet.

Tűnő testi vággyal vegyes fohászt intéztem halott nagyanyámhoz, aztán gondolkodás nélkül letoltam a lány forró combját, vissza, a helyére, lekapcsoltam a láncot, és a lány barna, pihés nyakára akasztottam. Szó nélkül váltunk el, én pedig lassú léptekkel a közeli domboldalon meghúzódo kis-kocsmá felé vettem utamat.

Tovább vezetni.

BAKFISKIRÁLYNŐ SZÍNEVÁLTOZÁSA

(NEMISÁLOM)

A végtelenbe futó út szerda reggel kilenc óra tájtól péntek estig tartott. Hogy miért éppen ettől eddig? Ki tudja? Reggelimet pontosan nyolc órákor fogyasztottam el. Utána kezdődött.

Lényegében feltevés, hipotézis vagy éppen hipnózis volt a furcsa esemény, amelynek szerzője nem én voltam, hanem a bakfiskirálynő biztatására alapult:

– Akkor majd meg fog találni (mint valami gyerekmesében). Pedig az ágy szélén ült, akár egy beteglátogató.

– Megpróbálhatom. De vajon hol?

– Nem elég nagy ahhoz ez a cella, hogy ne találjon meg, még akkor is, ha sem ház-, sem telefonszámot nem ismer. Hiszen börtönlakók vagyunk mindketten. Sokszor egyazon priccsen alszunk, és nem is tudunk róla.

(Akkor még magázott.)

– Ha viszont nincs magában elég kitartás, ha gyámoltalan, akkor nem. Akkor így kell történnie, hiába a különleges elrendeltetés, a kölcsönös ingerek.

Két napot vártam *erre* az életemre: egyik halálotmól karácsonyig, amikor is a frissen hullott hó mindent átmosott, letisztított. Hatalmas fuvola szólt az égből. Ünnepeltek a földlakók.

A kövér testet közben fehér köpenyes illetékes ülteti székmellékre.

– Vetkőzzön le – hangja határozott, de nem barátságos. – Meg akarom vizsgálni, vérnyomásmérés és egyebek.

– De ugye nem tartanak itt?
 – Nem. (Svejk-arc, Svejk-alkat, ártatlan idealizmus.)
 – Hol dolgozik?
 – Most éppen sehol. Egy ideig újságot árultam. Az sem megy már... magas?
 – Nem semmi. De azért nem vészes.
 – Felöltözhettek?
 – Fel. – Megkönnyebbülten felszuszog: – Akkor én elmegyek.
 Pedig nem mehet el. Belátható időn belül semmi esetre sem.

A bakfiskirálynő közben visszatér, kedélytelen arcát könnyű áztatja.
 – Szóval megkeresel? Az emberek többnyire gyűlölik egymást. Ezen szeretnék változtatni. Hallottál Freud mesterről? Igazat adsz-e neki?
 – Talán. Rajtam ne múljon. Meglep, hogy szeretetről beszélsz, miközben tudom, az altested lázadozik.

(Most már tegeződünk, pedig szinte értelmetlen.)
 – Jól gondold meg! Mert én befogadlak. Oda, ahova nő fogad be férfit. Feltételek nélkül. Hibáiddal, bűneiddel együtt.

Magam vagyok, jólfogna ez a nemes lelkű nő. Főleg ebben a felemás világban.

Szél indul a hegyszoros felől. Szétszórja a nő illatát is. Egyre kevesebb a támpont. Kezd kihívássá válni. Éppen azért nem adhatom fel éppen most.

– Kis, öreg sarkokban foglak keresni, pókhálók alatt. Megnyugodhatsz. Meg is halhatsz akár. Belül kicsit püspök is vagyok újabban. Megáldanám rejtekhelyedet.

– De hát a remény zsákmánya. Az azért is elégtétele. Mit tudsz te erről? Az elmúlás pedagógiáját hirdeted?

– Felkutatlak. Mint felfedezetlen rovar, kőzetet. Most se színed, se szagod, illógáz vagy, annál nagyobb a valószínűsége, hogy megtalálalak. Mert egyre nehezebb a feladat. Csak a szív lüktető erektiója vezet, mert még szűz a szívem. A szilfák alatt veszíti majd el ártatlanságát. A nap csiklójában.

Átható szarszag terjeng. Ez csakis valami koszos hímek felől jöhet. Bakancsbűzők, félrevezetés.

A látszat útján csak a pincébe juthatsz, haszontalan limlomok közé. Rosszabb esetben a téboly katakombáiba.

– Fordulj a romok irányába. Ne törődj a letöredezett, lemorzsolódott lépcsőfokokkal. Omladozik minden. Rothad.

Sok gyereket szülsz majd neked, és mind elátkozunk őket...

Fonnyad a zöld alma, íze mégis édes, mint minden ajándéké. Ez szintén a szabályhoz tartozik, ahogy a rozsdabélésű vasfiók is. Ott fogannak meg, halnak el az embriók. Apró raktárak rejtekén.

– Ruhátlan légy örökké, mint azok!

Bartók megbékélten megy halála elébe. Szemében nyugalom, kezében rózsacsokor.

Nem Amerikában, hanem egy rozoga kolozsvári ágyon. Visszautasítja mind emlékeit, mind a táplálékot, elindul, hangoztatja, nem szándékszik visszatérni.

„Istenem, micsoda elképesztő hasonlóság!”

Nehéz ezt elfogadni, mindent megtesznek hát, hogy jobb belátásra bírják. Mindhiába. Már az infúzió sem kell neki, zseniarca feltartóztathatatlanul idomul a vég formáihoz.

„– Ez nem az én hangom kelyhe, alvadt vér szívárog belőle, ne kóstolgassátok hát.”

A bakfiskirálynő közben és örökkön örökké!

Keresteti magát, alattomos nőiessége érzi, a bújócska hamarosan véget ér valahol, egy erdőszélen, fák, bokrok mögött, bárhol.

Ott teljesül be végleg és egyetlenegyszer. „Tűrelmed legyen végtelen, jutalmad gyatra lesz ugyan, de páratlan.”

Bevonja ágyát, friss harmatot húz rá, abba takarja. Mint szülőfaluja dombja-völgye, olyan.

Így szereti, rendetlenül, szabályos színfalak nélkül.

Otthon van, születése helyén. Hogy is ne vonzaná ez a táj, ahol annyi-szor születhet újra, ahányszor akar?

Szárnyakat növeszt, kijátssza a vércsét, gúny tárgyává teszi, nem egyszer, számtalanszor.

Lemondanak róla a ragadozó madarak is.

Fölényes, fehér húsáról.

Magához hív, közben feltölti mobiltelefonját, készenlétbe helyezi azt is.

A másik csörren fel. Elfojtott női hang a vonal végén:

– Szeretettel meghívjuk agykontrollra.

– Úgy értem, valami előadás, koncentrációról, ilyesmiről?

– Nem, kérem, agykontroll a szó szoros értelmében. Hány éves?

– Ötvenöt.

– Éppen ideje. Szeretettel várjuk, hogy belenézhessünk hibásodó ideg- és érzelmközpontjába. Vacsora is lesz.

– Mi ez? Viccel? Kivel beszélek?

– Szeretettel meghívjuk agykontrollra.

Kiver a víz, lecsapom a kagylót. – Örültek. Kötzőnivalók. Nincs már egy normális tavasz sem.

Elrohannék felejteni, fékez az idő, lábbilincs.

Háta, tompora forró, hamar felszikkasztja izzadt mellkasom, hasam nedveit, amelyekkel együtt született az idők kezdetekor.

Még nem pirkad. Földet lapátolnak ránc kérés markú napszámosok.

BIKAVIADAL

Trágyától és átható állati vizelettől bűzlő istállóban ébredtem.

A falakat alkotó deszkapalánkok repedéseiben különböző színű és erejű fénynyalábok táncoltak gúnyosan, mint kényszerű elszigeteltségem bűnjelei. Nem tudom, hogyan kerültem ide, de a bezártság érzése azonnal és ösztönösen hatott: fel akartam ugrani, hogy leporoljam magam, aztán valamilyen módon hazakeveredjek.

Haza? Ködös emlékek sejlettek elő egy más helyről, más közegről és egy kétes időről, amelyből, mint valami hipnotikus álomból ébredve, végleg kirekedtem.

Pánikba estem, és azonnal elrohantam volna valamerre, de súlyom mint ha megsokszorozódva húzott volna vissza, aztán a félelemtől félájultan észleltem, hogy egész testemet sötét, szálkás szőr borítja, bőröm vastag és száraz, mint a tapló, kezem meg egyáltalán nincs, van viszont négy lábam, négy szarupatában végződő fekete cölöp.

Mélyet lélegeztem, majd lehunytam a szemem, hogy jobban összpontosíthassak helyzetemre.

„Álom lehet ez, vagy valamiféle őrült delírium... mindenesetre viszonylagos éleslátásom is bizonyítja, hogy csakis az értelmes világ egyede lehetek, semmi esetre sem éntudat nélküli barom, ergo, semmi keresnivalóm ebben a kalibában. Mentális állapotom rövidesen helyreáll, én pedig visszatérek oda, ahonnan valami szerencsétlen baleset folytán ide lökött a sors.”

Így összegeztem a helyzetet, kétségbeesett eszmefuttatásomat, majd égető éhségtől hajtva kérődni kezdtem.

Napok vagy hetek telhettek el így, lemondás és remény váltakozásában.

Időnként nyikorogva félrecsapódott az istálló ajtaja, és egy toprongyos, kétlábú alak nagy köteg szénát lökött elém.

Két apró, sunyi szemén láttam, hogy tart tőlem, és esküszöm, bikaerőm tudatában inkább a deszkafalhoz lapítottam volna, mintsem hogy pár értelmes vagy akár értelmetlen szót váltsak vele.

Rajtam kívül még két hasonszőrű állat (külsőmet tekintve most már biztos nevezhettem így magam) tartózkodott a helyiségben.

Alaposan megfigyeltem őket, hisz nyilvánvalóan élő tükörképeim voltak: jól megtermett, erőteljes bivalybikák, kőkemény, félelmetes szarvakban kiteljesedő koponyával.

Kezdeti rémületem fokozatosan kíváncsisággá változott:

mi lesz mindennek a vége?... meddig tarthat ez a köztes állapot?... mi következik azután?

Két társam egyszer csak eltűnt mellőlem, láttam, amint a rongyos szolga egyenként kivezette őket a szabadba.

Az egyedüllet nem sokat változtatott amúgy is egyhangú életvitelemen, valójában nem is vágytam társaságra, elég jól elfoglaltam magam csapongó gondolataimmal.

De bamba révedésemnek hirtelen vége szakadt.

A sunyi szemű belépett, lekapcsolta láncomat a jászol melletti gerendáról, és elindult velem a kijárat felé.

Ezúttal sem bántottam, pedig újfent megtehettem volna, de már megszoktam rendszeres jelenlétét, aztán meg mind a mai napig ő gondoskodott élelmezésemről.

Az istálló ajtajában megtorpantam. Elborított a fény. A fény és a megújuló remény. A levegő friss volt, és ismerős.

Két cifra öltözetű, lenyalt hajú ficsúr sietett felém.

Nem ismertem őket, és ezt égre emelt orral és a tőlem telhető legfenyegetőbb tekintettel tudomásukra is hoztam.

Rögtön megtorpantak, és kérdőn gondozómra néztek.

Ő intett valamit nekik, és szorosabbra fogva a láncot, végigvezetett egy szűk folyosófélén.

Aztán hirtelen kitágult a tér. Kör alakú, óriás porondon találtam magam lánc nélkül, szabadon. Körös-körül tébolyodott tömeg tombolt.

Cifra kísérei már lóháton ültek, széles karlengetéssel üdvözölve a körülülőket.

Középen, mint a végzet szobra, egy nagyon karcsú, párducszerű lény állt, dereka körül vörös posztólebernyeg.

Halványan felémlelt, hogy mintha valahol már láttam volna ezt a színteret. Igen kellemetlen érzés volt...

Gerincem velejéig hasító éles fájdalom dobott vissza a valóságba.

Ezzel egy időben a tömeg felüvöltött.

Hirtelen megpördültem, de már csak a két, szélesebben távolodó lovas hátát láthattam.

Bőröm bizseregni és idegesen rángani kezdett, amint a vér két széles, forró sávban elindult lefelé az oldalamon.

A párdúc komótosan lecsavarta derkáról a posztót, és táncos mozdulatokkal meg-meglibbentette előttem, közben még szinte földig hajolva bókolt is rajongóinak.

Óvatosan és értetlenül elindultam felé.

Tüzelt a hátam, ő meg vigyorogva ide-oda lengette a vörös posztót.

Rémült és dühös vágtába kezdtem: ha sikerül elvennem tőle azt a rongyot, talán véget ér ez a játék, amely kétségkívül az én bőrömrre megy.

Megrohmoztam, de ő villámgyorsan ellépett előlem úgy, hogy szarvam még horzsolhatta aranyozott mellényét.

„Milyen magabiztosan mosolyog. Ha életem a tét, és ez most már egyértelmű, akkor nincs vesztegetni való időm.”

Újra és újra rárontottam, de ő minannyiszor könnyedebb és rugalmasabb volt nálam. Már lihegtem és fújtattam a kimerültségtől és a vérveszteség okozta gyengeségtől, amikor a párdúc kezében, mint a villám, megvillant a penge. Éles és hosszú szerszám volt, sokkal fenyegetőbb, mint a vörös posztó.

Kartávolságnyira álltunk egymással szemben, amikor hirtelen lábujjhegyre emelkedett. Még láttam a hegyes acél rezgő villogását valahol a magasban, a nap közelében, aztán egy szempillantás alatt minden darabokra szakadt.

A porondon feküdtem. Füleml és szemem megtelt véres homokkal, de fájdalmat nem éreztem, és ez volt a legfontosabb.

Végre pihenhettem, és a tömeg szörnyű üvöltése is lassan halk, békés suttogássá csitult...

Nyugodtan ébredtem... a lázam sem gyötör már annyira.
Hajnalodott.

ODAÁT

papírba fojtom bánatom
nyomtatom
kinyomtatom
tintába oltott fájdalom
írom hogy esik
írom hogy havazik
írom hogy írjak valamit
írom a nyarat
írom a telet
elképzelem
hogy valaki szeret
fülemből hangszerek
potyognak a
süket zenész
opusát hallgatom
kong bennem
a semmi
vágyam igába
hajtom
húzzon vigyen
megyek az életsínen
egész nap
a sínen ültem
vonatok jöttek
mentek
a sínen ültem
néztem
ahogy se dinnyehéj
se külvárosi éj
se József Attila
se vagonok
egyedül ültem
egyedül hallgatok

egyedül élek
amíg majd
meghalok
elűt az élet
s elvisz a halál
ahogy az autó
éles fényébe
került állat rohanok
riadtan lélekszakadva
hold forró csontjával
a számban hogy
utol ne érjen az
öreget mint fájdalmat
úgy érzem
keserűséget szívemben
epét számban
kiköpöm
ne gyűljön nálam
ne emésszen ne égjen
ahol fény kell
ott gyertya égjen
ahol szeretet kell
ne rágjón a bánat
ahol lélek lakik
legyen lakatja a zárnak
lakatok lakatok
rajtam az évek
ember nagyságúak
nem vagyok istenek
kegyeltje nem vagyok
senki szemefénye
mit kéne tennem
az élet elviselhetetlen
asztalom bánattal
púpozva pakolva
leseprem
hull a morzsa
hullnak az évek

öreg a lélek
öreg képek
gyerekkorom óta
hordozom magamban
egy emberöltőnyi terhet
kaptam adták kaptam
állok földre szegett
fejjel csüggeteg
a még vagyok
s már nem
vagyok
senkiföldjén
átlátok odaátra
ahol éppen
senki sem
odaát a rét selymes
odafent megpihen a csend
nincs egy biztonságos
hely próbálkozom
a menybemenetellel
befogadnak az angyalok
várok kopogok
kippkopp koppkipp
ímhol vagyok
az asztalon csontok
az asztalnál egy
vak angyal ül
huss
angyal
elrepül

„A TEKNŐCÖT ÉS A RUBIK-KOCKÁT KIVÉVE SEMMI SEM TÖKÉLETES” – JÁNOS KALENDÁRIUMA (SZEPTEMBER)

(Naptárbeszélgetés Géczi Jánossal – részlet. A teljes szeptemberi szöveg 2025. november 15. után olvasható a Látó honlapján – www.lato.ro)

2024 májusában, a hetvenedik születésnapja alkalmából készítettem Géczi Jánossal egy interjút. Mindketten szívesen folytattuk volna a beszélgetést, és kerestük a kiterjesztés lehetőségeit. Aztán télen, hosszas morfondírozás után azt vázoltam fel Jánosnak, hogy összeállíthatnánk egy asszociációkra sokat bízó, rendhagyó napsorolót. A vállalásunk, hogy az év minden napján küldök neki egy kérdést, ami lehetőség szerint az adott nap történetéhez, és valamiképpen hozzá is kötődik. Ő pedig válaszol. A munkamódszer persze a Géczi-életműben hangsúlyos kollázs/dekollázs technikára, valamint a mozaikos építkezésre is kacsint. Nem kis túra ez, de abban bízunk, hogy év végére összeáll majd *János kalendáriuma*.

Szeptemberben beszélgettünk Leonard Cohens szaturos mitologizálásáról és a valóságtorzító szépségtapaszkok veszélyeiről. Megidéztük Hervay Gizellát, Kovács András Ferencet és Markó Bélát, továbbá arra is fény derült, mi módon keveredett az édeni jázminillatba ürülékszok egy holdfényes dalmát éjszakán, s hogy mi köze ennek Pilinszkyhez.

(szeptember 1.) Nem te vagy az első Géczi, aki a Látóban publikált. Nagybányai névrokonod, Géczi A. János előzött meg, akitől 1990 májusában az Örsekváltás című elbeszélést közölt a lap. Azzal a mondattal indul a szöveg, hogy „[e]ngem nem mutogatni, szerepeltetni, hanem olvasni kell”. Ennek kapcsán szeretném megkérdezni, hogy a kötetbemutatók, az író-olvasó találkozók számodra mennyire komfortos helyzetek?

Pályám elején a szocializáció részének számítottak az író-olvasó találkozók. A Szegeden vagy Budapesten rendezett estek a nemzedéki, illetve a városi körből való kilépésre kínáltak lehetőséget. Ilyenkor lehetett folyóiratokkal, szerkesztőségekkel ismerkedni, a szemhatárt tágítani, akceptálni a különböző mércéket. Elfogadni továbbá a saját méretet és kiterjedést. Idővel ez megváltozott, s így többnyire élvezetet, némelykor élményt jelentett az olvasókkal a találkozás. De sosem szorgalmaztam az ilyen eseményeket, a társasági élet ezen formája sem vált vonzóvá nekem.

Mostanság, ha egy friss kötet bemutatására megyek, tapasztalom, hogy az leginkább közel azonos évjáratúak találkozására nyújt lehetőséget. A megmértetés, a visszajelzés, a beszélgetgyakorlás, a legmegfelelőbb önmegjelenítés próbájaként fontos alkalmak ezek. Tapasztalhattam elvégre én is, hogy nem könnyű sem a nyilvánosság elé lépés, sem a közösségi megnyilatkozás, de a személyes kapcsolatrendszer kialakítása sem egyszerű. Ahogy annak felismerése sem, mikor érdemes bandázni, s mikor emberszerűbb a visszavonulás vagy a pozicionálódás utáni tartózkodás.

A kötetbemutatók, ankétok találkozásokra adnak lehetőséget, meghitt beszélgetésekre azonban nem valók, még ha nekem ez utóbbira is szükségem lett volna. Voltak karakteres, felkészült társakkal folytatott eszmecserék, nagyszerű alkalmak elégszer – érdekes, hogy inkább vidéken, Sopronban, Békéscsabán, Debrecenben, Kecskeméten, Győrben vagy az írótáborokban, Tatán, Szepezden, Véneken, a Vajdaságban, Erdélyben vagy Felvidéken. Ilyenkor a szerkesztő beszélgetőtársak vagy pályatársak olyan helyzetet teremtettek, amelyben – igaz, utólag – fontosnak találtam a jelenlétet. Lehettem hallgató nagyszerű író-olvasó találkozókon, Lázár Ervinén, Csányi Vilmosén, Visky Andrásén, Esterházy Péterén. Ezek beavató alkalmakká nemesedtek, s hozzájárultak a műélvezethez. Hasonlókra magam is vágyom, de azt hiszem, ilyenféle estekhez nem gyakran vagyok alkalmas alany.

(szeptember 2.) Nem kellett sokat várni rá, hogy bemutakozz a Látóban te is: az 1991/4. számban találtam meg (a madárevő) című versedet. Visszatudsz-e emlékezni rá, hogyan vetted fel a lappal a kapcsolatot? Ismertél-e akkorigiban a szerkesztőségből valakit személyesen?

Nem emlékszem erre a mozzanatra. Neveltetésem szerint, indulásomtól szokásom maradt ügyelni rá, hogy melyik irodalmi lapban közlök, melyikben nem. A *Mozgó Világ*nak például nem adtam anyagot a szerkesztőség 1983-as szétverése után. Más periodikák esetében olykor akár egy évtizedet is kihagyok, az ok hol magán-, hol közéleti vagy éppen esztétikai. Persze

akadnak olyan kiadványok is, amelyek nem vettek a munkáimról tudomást. Van, hogy bánom ezt, máskor nem.

Visszatérve a *Látóra*, pályája indulásától szeretem és becsülöm Markó Bélát, meglehet, ő kért tőlem kéziratot. Vagy Ilia Mihály környezetéből közvetített valaki? Ha igen, Csapody Miklós lehetett? Nem tudom sajnos felidézni.

Bélát személyesen ismertem már, nyugati útjáról tért be hozzánk, Veszprémbe. A lap figyelme pedig megmaradt a munkáim iránt. Emlékezetes és örömteljes volt nekem Balázs Imre József a római anyagot tartalmazó képverses kötetemről írt kritikája, akkortájt ugyanis az anyaországban kezdtek nem kedvelni a kevert műfajú kiadványokat.

(szeptember 3.) „kemény esőszemek a tócsaablakon”. Az idézet a tegnap szóba hozott versedből való, és bennem Pilinszky Négysorosát zengeti meg. Amikor 2021 őszén megkerestelek, hogy írnl-e a Pilinszky századik születésnapjára tervezett, száz sorból álló kiadványunkba egy négysorost, örömmel vállaltad el. Azóta Pilinszky a Máté-passió és Schaár Erzsébet kapcsán érintőlegesen került közöttünk szóba csak, amikor pedig arra kértelek, jellemezd a költészetét, azt írtad, fakított hernyóselyem. Szóval itt az idő: mennyire áll hozzád közel János, aki nem volt szinoptikus?

Ma este, a felvetésed miatt újrahallgattam Töröcsik Maritól – az ő Jánosáról –, amit lehetett. Murteren békések a telihold előtti éjszakák, az udvar Kolozsvárról hozott márványlapos presszóasztalánál kortyolgattam az esti malváziát, amikor eléem pottyant a falra kúszó jázminról két, csészéjéből kiesett csöves virág. Fehéren, illatosan – ahogy Korfun a *Jázminillat-sziget* című hosszúvers megírása napjaiban. Az orromhoz emeltem, mert szerettem az édes-balzsamos-üde jázminillatot, s a mély szippantás végén biztos voltam abban, hogy szkatolszagot érzékelek. A fehérje bomlástermékének bukéját. Az édeni illatba ürülékszag keveredett.

Nagy László *Arccal a tengernekjén* és Pilinszky *Nagyvárosi ikonokján* tanulmányt meg a versolvasást. Élveztem az értésmód elsajátítását is, ezek a szövegek ugyanis megtanítják, miként olvassuk őket, s ezért mind a két szerzőnek, mind a két kötetnek hálás vagyok. A Nagy László-i verseszménytől idővel eltávolodtam, de nem Nagy Lászlótól. Pilinszkys időszakaim pedig arra voltak alkalmasak – mivel kis terjedelmű életműről van szó –, hogy megtudjam, milyen az a hirtelenjében saját súlyára találó oeuvre, amely kérelhetetlenül magához ránt.

Ámbár költőként Pilinszkynek sem lettem a közeli rokona, hiszen másfajta üdvözlésről gondolkodom, és másfajta módon takarom ki magamat.

A versköteteinél számomra inspirálóbb a prózai és a dramatikus munkássága, ez utóbbiak ugyanis, bár közvetítettek a költeményeihez, kevésbé építettek a hiányra, az elhallgatásra, a törlésre. Pilinszkyben mindmáig lenyűgöz az édeni jázmin- és a világi szarszag együttese.

(szeptember 4.) *A Látó folytatta az elődlap, az Igaz Szó Irodalom és Iskola című rovatát, amelyben tanároknak és tanulóknak egyaránt hasznos műelemzések, illetve egyes alkotókkal kapcsolatos reflexiók voltak olvashatók. Elsősorban amiatt hozom szóba ezt, mert az 1991-ben, a te főszerkesztéssel indult Iskolakultúra ugyancsak pedagógusoknak kívánt segítséget nyújtani. Tudtatok-e akkoriban az Igaz Szó és a Látó módszertani ihletettséggű szövegeiről, illetve el tudtatok-e juttatni a határon túli magyarsághoz a ti lapotokat?*

Az *Iskolakultúra* indulásától foglalkozott az anyaországon kívüli magyarság oktatásügyével. Ma is foglalkozik, habár egy éve már nem én szerkesztem az immár a Szegedi Egyetem BTK-jának tulajdonaként működő kiadványt. Áadtam a lapgondozást a fiataloknak.

Felvidéken a Lilium Aurum, Erdélyben a Szócs Géza által szerkesztett-összetartott *A Dunánál* folyóirat, Délvidéken pedig Csányi Erzsébet irodalmár professzor kapcsolatai segítségével lehattunk jelen, általuk jutottak el a tanintézményekhez a lapszámaink.

Tudtunk az elődkiadványokról, és figyeltük ezeket. Igyekeztünk a praxisukból hasznosítani azt, ami a specialitásuk volt. És felhívni a figyelmet arra, amit megteremtettek, képviseltek.

A *Látót* egyébként indulásától kapta az *Iskolakultúra* szerkesztősége, és nem volt száma, amit ne olvastunk volna el. A rendszerváltás utáni időszak a folyóiratok nagy évtizede volt. Időközben azonban a hazai nevelésügy ismét átideologizálódott. A neveléstudománynak azóta nem sok lehetősége van a megszólalásra, művelőinek egyik része a helyzet leírására vállalkozik, a másik oktat vagy csak kutat. Emiatt a neveléstudományi szaksajtó egykor hetente-havonta-negyedévente megjelenő szaklapjai gyakorlatilag megszűntek, illetve pszeudoműködésre kárhoztatottak.

(szeptember 7.) *Ma egy másik főszerkesztőről kérdeznék. Kovács András Ferenc 2008 és 2019 között vezette a Látót, és a számos kapcsolódási pont közül, ami lehetséges kettőtök között, a Calvus-töredékek kipótlását, illetve Calvus KAF-fá írását emelném ki. Ez ugyanis elképzelhető szerintem a te dekolázskészítő gyakorlatod inverzeként. KAF hozzáír abhoz a korpuszhoz, ami elveszett, így újból az élő hagyomány részévé teszi, te pedig megmentesz a pusztulástól egy-egy rojt plakátdarabot. De mindketten az életművetek részévé fogadva kínáltak*

a szóban forgó szilánkoknak új életet. Nem birtokbavétel ez, inkább helyzetbe hozás, szelíd kíváncsiság. Mi az, ami KAF-ban számodra a legizgalmasabb?

Legyen bár geológiai formáció, élőlény, könyv, gondolat, műtárgy vagy elmélet, világunkban a teknőcöt és a Rubik-kockát kivéve semmi sem tökéletes. Egyre többször bírálják az európai kultúra a tökéletlenség eltüntetése érdekében tett igyekezetét. Hiszen, ha szépségtapasztalatokat kapnak a szilánkok, sebek, repedések, felmaródások és törmelékek, akkor a valóság torzul voltaképp. A valóság részleteire rávetül a részletekből absztrahált egész, az egész árnyéka pedig könnyedén elhomályosítja a látásunkat.

KAF hozzáírásai, amelyek eltüntették a hegeket, nem azért szerencsések, mert tökéletes implantátumok, hanem mert a csorbítások kulturális objektumokká, versekké nemesedtek általuk. Túl e tetten, KAF irodalmi értékítélet, figyelem és szeretet. A műveltséggel benne helyzetismeret párosult, erudíció és innováció.

S istenem, ahogyan művelés alatt tartotta – még ha akadtak is azokkal bajok – a kapcsolatait!

(szeptember 8.) „Olyanok voltunk, mint egy lehalkított rádiókészülék, elfüggönyözött ablakok mögött, csupa zöreje, csupa sípolás, csupa hörgés, csupa tenyérrel betapasztott száj. De a legszörnyűbb években is született itt nagyon jó irodalom, nem is kevés” – írta az Igaz Szó utolsó, 1989. decemberi számában a lap frissen választott főszerkesztője, Markó Béla, aki aztán az induló Látónak is főszerkesztője lett, és akinek ma születésnapja van. A Ceaușescu-diktatúra legkeményebb évei alatt mennyit tudatok az Erdélyben születő, nagyon jó irodalomról? Kiket olvastatok, kik adtak tippeket, hogy kit érdemes?

A hetvenes-nyolcvanas évek könyvei átjutottak a határon, többnyire bőrröndben, furmányosan. Számomra sokszor érdekfeszítőbb volt a vajdasági és az erdélyi kínálat, mint az itthoni. Több művet Ilia Mihály ajánlott a figyelmembe, egy-egy könyvet olykor kölcsön is adott. És a barátok is hordták át a friss köteteket. Az európai irodalmi fejlemények java a határon túli magyarság többes kultúrájának köszönhetően ért el minket. Ráadásul a bukaresti és a belgrádi nem magyar szerzők közül számos ugyancsak olvasható lett – ahogy a mögöttük álló nyugatiak is.

Az újonnan alapított lapokat kitartóan figyeltük, és nem felejtettük a nemzedékkörnyékiek említette neveket. Az akkori matuzsálemek s az utánuk következők közül, ha csak a romániaiakat mondom, Sütő András, Hervay Gizi, Szilágyi Domokos, Szilágyi István, Lászlóffy Aladár, Király László, Farkas Árpád, Mandics György, Vári Attila, Bodor Ádám, Lászlóffy Csaba, Mátyás B. Ferenc, Visky András, Szőcs Géza, Balla Zsófia,

Egyed Péter nevét feltétlenül említenem kell. Majd pedig a tőlük fiatalabbakat, akik a nyomukban érkező generációba tartoznak. S ott voltak még a vajdaságiak, a felvidékiek, valamint a nyugatiak.

(szeptember 9.) Augusztusban említetted, hogy édesanyádnak Arad környékén is éltek rokonai, akiket rendszeresen látogattatok, és hozzátetted, hogy könyveket már csak az egyetem után, a feketetői vásárookra vittél emlékeid szerint. 1978-ban szereztél diplomát, úgyhogy azt tippelem, a nyolcvanas években járhattál a Sebes-Körös-parti összművészeti eseményeken. Én 2007-ben voltam először, segíts elképzelni, milyen hangulata volt ezeknek két-három évtizeddel azelőtt.

Először szegedi bölcsész barátokkal mentünk az őszi kirakodóvásárba, aztán egy évtizeden át egyedül jártam oda, majd veszprémiekkal, budapestiekkel, mert az érdeklődés intenzív maradt. A zsibis-lengyelpiacos részben jóformán meg se fordultunk, inkább a régi holmikat, cserepeket, népviseleteket nézegettük. Sosem jutottunk a végére.

Az adta a helyszín varázsát, hogy szabadon találkozhattunk kollégákkal, barátokkal. Vihettük a pakkot, a könyveket, s mindenki hozta, amit épp igényelt. Kissebesről jártuk a vidéket, s a három-négy vásári napot megtoldottuk pár kolozsvárral – Kántor Lajossal, Gálfalvi Györggyel. Hogy az áttelepedéséhez szükséges dokumentumot átadjam számára, ott találkoztam Láng Gusztávval is. Ismerkedésünk hozadéka egy savanyú káposzta tárolására szolgáló fekete cserépedény.

Az őszi gombászást, a kikericsvirágzást és a vásárlásokhoz tartozó alku-dást is ott tanultam meg becsülni. És a színpompás-nedves reggeleket. No, és megismerkedtünk természetesen az átrázással is. Csalog Zsolt a karóráját olyan bográcsra cserélte, amiről hamarosan kiderült, lukas. Azután borozgatás közben egész este rajta köszörülte a nyelvét Máti Livia.

(szeptember 10.) Ahogy az lenni szokott, minden hónapban megkeresek egy vendégkérdezőt. Balázs Imre József is elfogadta a felkérésemet, úgyhogy ma övé a szó: „Egy, a Napútban, 2011-ben megjelent szöveg alapján döbbsentem rá, hogy bennünket a képversek, az avantgárd, a veszprémi helyszínek és programok, és ki tudja, még mi minden mellett összekapcsol a Hervay Gizella személye és költésze iránti érdeklődés. Te emlékező verset is írtál róla a Parnasszusba Tulipán címmel. Visszaemlékezésedből annak idején kiderült, hogy 1976 után, mikortól Hervay Erdélyből ismét Magyarországra költözött, az irodalmi kapcsolatháló-ját egyre inkább fiatal írók alkották. Hogyan látod ezt utólag? Mit keresett, mit látott meg ő akkor a fiatal szerzőkben és szövegeikben? És számotokra akkor a személyéből és szövegeiből mi tűnt fontosabbnak? Valamiért ezeknek az összefüggéseknek a feltárását, figyelembevételét egyre relevánsabbnak érzem így, utólag.”

Gizit a pesthidegkúti pszichiátria bentlakó betegeként ismertem meg. Már túl az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézetén, amit maga is Lipótmezőként emlegetett. Pécsről, Goldschmidt Dénes elmondása szerint szerkesztőbarátok közbenjárásával került az antipszichiátriai törekvésekkel rokonítható elveket követő osztályra. Néhány rettenetes nap után megtá-
lalta a hangot betegtársaival, többük valóban szellemi partnere lehetett.

Némelyikük ismerte költőként, hiszen kitűnő gondolkodók, művészek, tudósok serege fordult meg az intézet falai között. Gizi poétának kijáró, személyre szabott figyelmet élvezett, tanulgatta sérüléseinek kezelését, s ennek a sokkomponensű folyamatnak a labirintusában el-elkóválygott néhanap. Miután, ha nem is gyógyultnak, de önmagára veszélytelennek minősítették, fel-feltűnt nemzedékem irodalmi alkalmain, és jólesően vette tudomásul a tekintélyét. Sokkal több járt volna annál neki...

Az akkortájt erdélyiként stigmatizált irodalomnak emelkedőben volt a kultusza – itthon jó és rossz írók szakosodtak Erdély-látásra, s olvasó is sok akadt. Szilágyi Domokosnak értő tábora kerekedett, Hervaynak ugyancsak, főleg ott, ahol szerettek sorsüldözött antik női hőst látni. Gizi, azt hiszem, azok közelében érezte inkább jobban magát, akik rangja szerint tisztelték, és mélyebben beavatódta az erdélyiség többnemzetiségű kultúrájába.

(szeptember 15.) Vásárhely folyóirata, amelynek hasábjain ebben a hónapban vendégeskedünk, egy Batsányi-vers címéről kapta a nevét. A többek közt Veszprém-ben is tanuló költő azt írja az 1791-ben megjelent szövegben, hogy „Vidulj, gyászos elme! megújul a világ. / S előbb, mint e század végső pontjára hág.” Te látsz-e mostanság olyan szellemi, gazdasági, politikai áramlatot a periferián, amely megújulást hozhat, vagy ebben a tekintetben nem osztod A látó optimizmusát?

Az emberi kultúra nem mutat olyan törekvéseket, amelyeket bizalommal illene figyelni. A megbízhatóság odalett. A krízisek megoldásához vezető kollektív cselekvést a szellemi, gazdasági és politikai áramlatok lehetetlenné teszik. Az emberi természet vészhelyzetekben inkább a hithez, a transzcendenciához fordul. Az újfajta, humánökológiai-holisztikus problémakezelésnek pedig nincs történelmi mintája.

Ugyanakkor optimista vagyok, hiszek az élővilág megszakíthatatlan evolúciójában, az élő anyag erejében. Bár annak semmi szüksége nincs a Homo sapiens teremtetten civilizációra. Az emberi faj, genetikai értékeire való tekintettel, remélem, megőrződik – tán marad belőle egy-két apró populáció.

(szeptember 20.) Baka Istvánról beszélgettünk a születésnapja apropóján, júliusban, ma pedig a halálának a harmincadik évfordulója van. Bíró-Balogh

Tamás ráadásul éppen a Látóban publikálta Baka neked szóló dedikációit. A Döblingben eszerint ez áll: „Géczi Jánosnak / baráti szeretettel / költészet másnapján, / de nem másnaposan / Baka István / 85. IV. 12.” A Farkasok órája dedikáció ennél is érdekesebb. Itt Baka azt írja Bíró-Balogh közlése szerint: „Géczi Jánosnak / az utolsó neoavantgárdistá / nak / a régi »kitagadó« / szeretettel / Baka István / 92. VI. 19.” Mi tagadás, érdekelné, mi ez az emlegetett kitagadás, honnan tett ki téged Baka?

Bakával a nyolcvanas években meglazult a kapcsolat. Kevesebbszer ke-restük egymást. A telefonálások ugyan nem maradtak el, a személyes találkozások, az ide-oda utazások és a nyáron együtt töltött napok viszont igen. A *Gazdátlan hajók* antológia megjelenését követően még el-elviselte a szabadvers iránti érdeklődésemet, de a *Vadnarancsok* hosszúverse után úgy tartotta, meggyalázom a verseszményét, mi több, annulálom a javaslatait-eljárásait, és bedőlök a neoavantgárd tetszetős aktivizmusának.

A harmadkorosokkal való kapcsolatba kerülésével egy időben erősödött a neoavantgárd iránti ellenszenv, és a stílusirányzat irodalmi megítélése is őt látszott igazolni. Először az országos sikert elkönyvelő Zalánnal, aztán velem, a Szegednél vidékebb vidékre költözöttel is látványosan összeveszett. Hol kiátkozott, hol némiképp elnézőbbnek mutatkozott. A vérre menő viták ugyan nem tettek jót a barátságnak, de Baka versvilágának tisztulásához, tartalmi-formai kristályosodásához némileg hozzájárultak, az én figyelme-et pedig az avantgárd történeti előzményeire irányították, s az eklektikosz elfogadásához és használatához vezettek. Betegsége idején aztán ismét megbékéltünk egymással. Idővel ebben követték Istvánt a szegedi közelállói is, de, történt, ami történt, nem válhattam újból szegedivé.

A *Farkasok órája* dedikációjában István arra utal, hogy a fegyvertársaim visszatárláltak a poézis helyes útjára. A mozgalmiság számára, aki egykor új-baloldali volt, immár negatív fogalom-má vált. Az utolsó neoavantgárdistaság kettős értelmű. Eszerint a mozgalom hátramaradt harcosa s egyben a legkevésbé értékes embere vagyok. Hagyjam meg, jelzi illedelmesen, habár a figyelméből – azaz az érvényesnek gondolt irodalomból – történő kitagadása az érvényességét nem veszítette el. De azért – emberként? – továbbra is szeret.

(szeptember 22.) Sétáló árnyék című esszédben említet az a Leonard Cohent, akinek kis híján elmentünk a tegnapi születésnapja mellett. Azt írod, a tizen-évesen hallott dalai után később a prózája vált fontossá neked. Mi az, ami az ő karakterében és művészetében számodra a legizgalmasabb?

Elég korán konstatáltam, hogy a dalszövegei közelebbi rokonságot tartanak fenn a költészettel, mint a hagyományos, énekelhető-előadható dalokkal, s az átmenetiség, a köztesség a prózai munkáiban is jellegadó vonás. Fejlődésregénynek és biográfiának ugyanúgy olvasható mindkét regénye, s Cohen, az író és a szöveg elbeszélője egybeolvasható.

Emiatt különlegesen izgalmas a *Szépséges lúzerek* történetmondása, a mitologizálás és a szabatoság. Az emberi és írói merészsége vett le a lábamról, a posztmodern antropológiája, aminek köszönhetően együtt képes kezelni hősei sorsában a szakralist és a profánt, illetve, ahogy egymásba írja a vallásost és a szexualitást. Összességében tehát az benne a legizgalmasabb, ahogyan magától értetődő módon folytathatónak találja az antik és a középkori ember szemléletét, amellyel a mindenségre tekint.

(szeptember 25.) Júliusban, a tested és az agyad munkára kondicionálását firtató kérdésekre válaszoltad, hogy hatvanéves korodig meglehetősen hektikusan éltél, és hogy „[t]öbbnyire volt esélyem arra, hogy leütnek, és olykor valóban le is terítették”. Ez meglepett, hiszen a spontán mémesedő, a Tokaji Írótáborban a 2010-es évek közepén lezajlott Kukorelly–Csenger-csörtén, illetve a legendákból ismert kolozsmonostori, első vérig tartó írópárbajokon túl költészetközeli tettlegességről nemigen tudok. Kit és mivel sikerült felbosszantanod? Nehezen hiszem, hogy a terzináid, rondóid vagy az ambroziánus himnuszaid miatt gyúl valakiben harag.

Harmincas éveimig nem jósoltak számomra hosszú életet. Kisgyerekként kétszer is vonat alá kerültem kis híján. Egyszer, amikor apám az új Pannónia motorjával Medgyesegyházáról Békéscsabára tartott, és én kapaszkodtam a háta mögött. Az utat keresztbe szelte a vasúti pálya, de a szerelvény az utolsó pillanatig láthatatlan volt, mert a magasra nőtt kukoricásból tört elő. Korábban, a debreceni állomáson anyám noszogatására én szálltam le először a gyorsvonatról – de nem a peronra léptem, hanem a szerelvény túloldalán ugrottam a sínek közé. Egy vasutas rántott ki az érkező mozdony elől. A katonaságnál, Dócon kint felejtettek a gyakorlótéren, éleslövészet idején. Túl a mindenkit megkínzó kamaszkori-ifjúkori melankólián, a korai verseim búvalbaszottsága ilyesmikből is következik, s magam se láttam harminc éven túlra fiatalon.

Bizonyára sokakat bosszantottam fel, haragosom, irigyem akadt nem egy, de írói és szakmai acsarkodásokat kivéve tettlegességre sosem került sor. A művészeti életben, ugyanúgy, mint a tudományosban vagy az oktatásügy területén, az ellenszenv a pofonoknál jóval fondorlatosabb módon mutatkozik meg – leggyakrabban ráadásul esztétikai vagy szakmai szem-

pontokra hivatkoznak a viaskodók. Egy akadémiasságra ácsingózó úr, akitől sokat írtam *A tenyérfőben*, eléggé megtépzott, de kihevertem. S tizenöt éve ugyan pisztollyal fenyegetett egy veszprémi polgártárs, de idejében kórházi ápolásban részesült.

(szeptember 30.) *„A kíváncsiság az egyetlen hajtóerő.” Így zárul a Tanulások című, a 2022 márciusi Látóban olvasható versed. A vásárhelyi hónapunk zárásaként áruld el, kérlek, mi volt az a hely vagy tudásanyag, ahova szeptemberben a kíváncsiságod elsodort?*

Az egykor Palágyi Sylvia gondozta balácai római villagazdaság iránti rajongásomnak köszönhetően Dalmáciában, ha van időm, sorra felkeresem a rómaiak után maradt helyszíneket. Ebben a hónapban északra mentem, a riviéra és a bosnyák terület közti sávot kerestem fel. A kiégett-kilőtt szerb házak és a feltárt római építmények együttese határozta meg a napjaim hangulatát. A rómaiak lelkesítettek, a harminc évvel ezelőtt megsemmisített otthonok elkeserítettek.

NÉZŐTÉR

Székely Anna

HAMLET AGAIN AND AGAIN

Köteles utca 6 szám, a Stúdió Színház ajtaját kinyitják a közönség előtt. Te is ott tolongsz, arra vársz, hogy helyet foglalj a vörös bársonyszékek egyikén, és megnézz egy olyan előadást, amelyről két előfeltételezésed van: 1. Shakespeare, ergo nehéz, még nem barátkoztál meg teljesen vele; 2. nem tudod összeegyeztetni a plakáton szereplő graffitit a jambikus reneszánsz színjátszással. Leülsz, hatalmába kerít egyféle izgalom, ahogy megpillantod a színészeket, akiket lassan egy éve heti rendszerességgel látsz, némelyikkel egy-két szót már váltottál is. Elfog a kíváncsiság, hogyan fognak megbirkózni a shakespeare-i jambusok bonyolult világával. Ja, és le nem tudod venni a szemed a bazi nagy drótháló koronáról, ami a fejük felett lebeg. Felkészülsz az elkövetkező három órára.

Kicsike fényforrás indul, egyenként megvilágítja a szereplők arcát. Egy villanykörte az, Kiss Péter kezében lasszó lesz belőle, a nézők feje felett forog, fényörvénné válik. Az örvény beszippant, az előadás végéig nem enged el, még a szünetben sem, még egy pillanatra sem. Megszólalnak a híres első jelenet első sorai.

Egyik fényből a másikba vált az előadás, fel a fények a nézőtéren, meglepetés-kerettörténet: egy csapat színészhallgatónak elő kell adnia a *Hamlet*-et, és fogalmuk sincs, hogy miért jó az nekik. Soós Máté Bátor bejelenti, hogy a *Hamlet* „fuck the system” darab, ezért nem érvényesek a hagyományos színházi szabályok, bárki nyugodtan filmezze a kedvenc részeit az előadásból, vagy éppen fotózzon bátran, majd Gianina Cărbunariu, Kiliti Krisztián, Paolo Sorrentino – mindig más rendező – telefonhívására hivatkozva elhagyja a színpadot. Komoly szövegösszemandás kezdődik, de nem tart sokáig, random beatboxingból hatalmas party női ki magát, és a színészek egyenesen Dánia börtönébe vándorolnak.

Hamlet: Kiss Péter. Az öreg Hamlet, a király meghalt, az új király Claudius, nagybácsi-apa-rokon-testvér-férj-uralkodó. Konkrétan. Hamlet

viszont nem tud apja halálába olyan könnyen belenyugodni, mint saját anyja, aki rövid időn belül egy férfit eltemet, a másikhoz hozzámegy. Hamlet szürke pulcsiban gubbaszt, és egyszerűen nem tudja elviselni a helyzetet. Kirajzolódnak a karakterek: Torner Anna Gertrud szerepében próbálja becsapni önmagát, és mindenki mást is, hogy minden rendben van, Kitay Levente Claudius szerepében megízlelve a hatalmat, feszegeti uralkodásának határait, Berencsy Martin Laertes-ként kérezkedik el a királytól, hogy Franciaországba mehessen, apja, Polonius szerepében Fazakas Hunor a király jobb kezeként fog működni.

Hamlet: Torner Anna. Most rajta a szürke pulcsi. Kiss Péter immár Horatio, a hűséges bajtárs. Hamlet és a legjobb barátja találkoznak a szellemmel, amihez Hamlet bátorsággal viszonyul. Apja szelleme elmeséli, hogy testvére volt a gyilkos, mérget öntött fülébe, és valószínűleg anyjával is összejátszott. Hamlet ezt nem tudja feldolgozni, fogalma sincs, mi történhetett, nem tudja eldönteni, higgyen-e a szellemnek, vagy csak az elméje csalja meg. A király elküldi Rosencrantzt és Guildenstern – vagy fordítva –, azaz Dull Bencét és Jánosi Botondot, hogy derítsék ki, mi a királyfi baja. Hiszen Polonius szerint lánya, Ophelia, vagyis Szilágyi Orsolya eléggé kétségbeejtő dolgokról számolt be Hamlet viselkedésével kapcsolatban.

Hamlet: Kitay Levente. Nem teljesen normális. Lehet, hogy megjátsz-sza? A két iskolatársa, Rosenstern és Guildenrantz – vagy fordítva – meg-lepik őt, teljes erőbedobással próbálnak bratyizni, ami egy pillanatra mintha sikerülne is Polonius megjelenésekor, az egységes nyávogás és bemutogatás közepette. De Hamlet rájön, hogy a király megbízására szaglászniak utána, és ki is szedi ezt a küldöncökből. Ami nem nehéz, elég átlátszó viselkedésüket felszínes gondolatok követik. A haverpáros kosaras mezt visel, ami arra hajaz, hogy csapatjátékosok. De ez csak álca, a herceg nyilván átlát rajta. Megjön a Színész, Hamlet megkéri, hogy adja elő az általa írt szöveget a király és királyné előtt.

Hamlet: Berencsy Martin. A király és Polonius azt hiszi, hogy Hamlet szerelmi bánattal küszködik, ezért most Ophelia lesz a csali. Őt közel enged-i magához a herceg, gondolják, de távolságtartó szavai továbbra is megré-misztik a törékeny kislányt. Az, hogy egy ilyen szerelmi vallomást ugyanaz a színész játszik el, aki Laertest is alakítja, csak dob a feszültségen a két ka-rakter között. Hamar kiderül, hogy nem szerelmi bánat áll a furcsa viselke-dés mögött. A színdarab napján a herceg árgus szemekkel figyeli a „szüleit”, miközben a Színész a háttérben egy szál gitárral a kezében, dalban fedi fel a

valóságot az előző király halálával kapcsolatban. A „színpadon” Soós Máté Bátor. Claudius kiviharzik. Hamlet felesküszik a bosszúra.

Hamlet: Jánosi Botond. Gertrud már-már megtörik Hamlet szavaitól, de az megöli a hallgatózó Poloniust. Hatalmas díszlet-kockával püföli eszeveszetten a rámpát, amely alá az lesi felvételt készíteni bújt. Hamlet a levegőhöz – apja szelleméhez – beszél, ergo még jobban kétségbe ejti az anyját, Gertrud felpattan összeroppant testtartásából, és újból a kimértség álcája mögé rejtőzik. Claudius tettét megbosszulni nem sikerül ezúttal: Hamlet imádkozni látja őt – szemtől szemben a közönséggel –, mint aki tényleges bűnbánatra készül. Várni kell a bosszúval.

Hamlet: Fazakas Hunor. Senki nem tudja kiszedni a hercegből, hogy hova tette Polonius holttestét, a királyfi egyre zavarosabban beszél. Fontos kis apróság, hogy hiába keresnék a holttestet, mert éppen az áldozat bőrébe bújt a herceg... Fazakas ugyanabban a játékos, fontoskodó hangnemben szólal meg, mint korábban Polonius, viszont örültsége egyre inkább fokozódik. Szinte hallani a *Dancing queen*t a háttérben, amire korábban önfeledten táncolt a főkamrás. Ezen felbuzdulva Claudius elküldi Hamletet az országból az Angliába tartó hajóval, és azzal a paranccsal, hogy az Angol küldöttség azonnal ölje meg őt. Elkíséri őt Rosencrantz és Guildenstern. Csakhogy Hamlet megszökik, kijátssza a rendszert, és iskolatársait küldi a halálba.

Hamlet: Dull Bence. Ophelia meghalt, mert megbolondult, és vízbe fulladt. Utolsó mondatai nagyon homályosak voltak, a menyasszonyi ruhában tündöklő lány csokrát osztogatva örökre elhagyta az élők sorát. A sírásóval beszélget Horatio és Hamlet, ez az egyik legmulatságosabb jelenet, dacára annak, hogy Hamlet elveszíti a kapcsolatot gyerekkorával és a reménykedés utolsó sugaraival. Miközben a sírásó és Horatio söröznek, Hamlet kólát szüröcsöl. Majd végignézik a temetést. Ekkorra Hamlet szinte mindent elveszített, ami számára fontos. Laertes a herceget okolja nemcsak apja haláláért, hanem a testvérét ért balesetért is. Jogosan. Összebeszél a királlyal, hogy párbajban csalással megölik Hamletet. A párbaj során mindenki meghal, kivéve Horatiót, akinek Dánia ezen történetének életben tartása lesz az öröksége.

Hamlet: már nincs többé. Viszont megannyi részlet bújik meg az előadásban. Az előadás szövegét Nádasdy Ádám fordítása adja, amit kiegészítettek improvizációval, valamint rendszeren lerövidítettek, és néhol aktualizálták. A szöveg mai hangulatát igazából a színészi játék adja, az eredeti szöveghez társított gesztusok és eszközök. Ehhez tesznek hozzá a zenei betétek is, és természetesen az a színpadi világ, amelyben a mémek is jól illesz-

kednek a szöveg és tartalom egységéhez. Ebben a rendező, Vladimir Anton segítségével volt az előadás dramaturgja, Dálnoky Réka és Brok Bernadette dramaturgasszisztens.

És mindez hogyan tárul eléd? Mai környezetben, ahol megfér egymás mellett az elegáns öltözet és a kosármez, Shakespeare és a sör, a mosógép, elektromos gitár, a cigi, az okostelefon, a Coca-Cola. A szereplők fiatalos, igazi lázadó közegben léteznek: mindenhol rámpa, korlát – igazi parkour pálya a díszlet, sokat ugrálnak, másznak, futnak rajta. A hatalmas fémkorona jelzi az uralkodás súlyát, valamint a tényt, hogy milyen balszerencse nehezedett Helsingőrré. Polonius és Laertes igazi gentleman, mindvégig elegánsban feszítenek, amivel szemben kontraszt Ophelia, a család harmadik tagjának neccharisnya és bőrnaci kombója. Gertrud mint már tapasztalt királynő, elegáns zöld nadrágruhát visel, vele szemben Claudius mint friss király még nem tudja, hogyan is illene öltözködni, ezért kényelmes szettben feszít, néha még baseballsapkában is, hiszen nehogy már valaki megmondja neki, hogy miben kell megjelennie. Horatio egyszerű ingben és pólóban követi végig a dán herceg kalandjait. A szürke pulcsi az utolsó jelenetben a legizgalmasabb, amikor mindenki, aki meghal, felveszi. Az egyedüli túlélő, Horatio berakja a sajátját a mosógépbe, mint aki eleget látott. A szereplők szépen sorjában levetik a pulcsikkal a szerepüket, otthagyják a színpadon, és kisétálnak.

Miközben a kijárat felé mész, előveszed a telefonodat, hogy jegyet foglalj a következő *Hamlet*-előadásra itt, a Köteles utcában.

Az írás a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem I. év teatrológia szak Sajtóelmélet és -gyakorlat tantárgyának keretében készült. Irányítótanár: Boros Kinga.

William Shakespeare: HAMLET, dán herceg tragédiája. Fordította: Nádasdy Ádám. Színpadi verzió: Vladimir Anton, Dálnoky Réka és Brok Bernadette. Rendező: Vladimir Anton. Dramaturg: Dálnoky Réka. Dramaturg-asszisztens: Brok Bernadette. Látványtervező: Măriuca Ignat és Vladimir Anton. Játsszák: Berencsy Martin, Dull Bence, Fazakas Hunor, Jánosi Botond, Kitay Levente, Torner Anna (I. év magszteri, színész szak), Kiss Péter, Soós Máté Bátor, Szilágyi Orsolya (III. év alapképzés, színész szak).

Molnár Flóra

TÁNCSZÍNHÁZ ÉS FEMINIZMUS

– ANNE TERESA DE KEERSMAEKER
KOREOGRÁFIÁINAK LEHETSÉGES FEMINISTA
ÉRTELMEZÉSÉRŐL

A női testek színházi megjelenítése a történelem folyamán legtöbbször vagy egyáltalán nem volt elfogadott, vagy különböző negatív gondolatokat implikált, elég az ókori görög színházra vagy az Erzsébet-korabeli reneszánsz színpadra gondolnunk. A huszadik század előtt gyakran nem csupán a női testek színpadi jelenlétének elfogadottsága kérdőjeleződött meg, hanem a nők a közönség soraiban való megjelenésének lehetősége is. Rousseau *Levél D’Alambert-hez*¹ című szövegében tiltakozott az ellen, hogy Genfben színházat építsenek, mivel ez szórakozás céljából történő gyülekezési lehetőséget nyújtana a férfiaknak és a nőknek, akik azelőtt külön csoportokban léteztek. Ez a nyilvánosság Rousseau szerint ellentmondana a nők természetes szégyenérzetének, hiszen reprezentálniuk kell magukat a nyilvánosság előtt.

A huszadik század második felében a nők vizuális ábrázolása egyre gyakrabban vizsgált jelenség volt: a vizuális művészetek által objektumként megjelenített női test egyre több kritikát kapott. Laura Mulvey 1975-ös, *Visual Pleasure and Narrative Cinema*² című esszéjében vezeti be a „male gaze” fogalmát, amely a feminista filmelmélet egyik alappillére. Ebben az esszében Mulvey a klasszikus hollywoodi filmek vizuális struktúráját elemzi, és azt fejti ki, miért és hogyan vannak ezek a filmek a férfiak pozíciójához és tekintetéhez szabva. Mulvey szerint a kamera, a perspektíva és a történetalkítás is objektivizálja a női karaktereket, és a férfi vágyának tárgyaként mutatja be őket.

A színházban is megfigyelhetők hasonló mechanizmusok. Trencsényi Katalin *Kortárs dramaturgiák a big data korszakában, avagy a nem-euklidészi dramaturgia* című írásában Chantal Bilodeau nyomán ír arról, hogy a társadalmi struktúráink és a narratíváink struktúrái megegyeznek, s emiatt a nyugati kultúrában megfigyelhető, hogy hagyományosan hierarchikus és hetero-patriarchális szellemiségű dramaturgiai struktúrával és narratívákkal dolgozunk, amelyeknek alapja az arisztotelészi narratíva hármas szerkezete.³

Mivel a színház nem passzív képalkotás, hanem aktív reflexiós tér, ezért a színházi ábrázolásmód nem csupán esztétikai, de társadalmi és elméleti kérdés is. Nicholas Mirzoeff szerint a test reprezentációja sohasem maga a test. A test egy olyan jel, ami saját kulturális, ideológiai és esztétikai jelentések hordozója, s ezáltal identitásokat és kulturális normákat teremt, alkot újra, vagy erősít meg. Mirzoeff az *An Introduction to Visual Culture* című művében a vizuális kultúrát úgy határozza meg, mint a látás társadalmi gyakorlatát, amely szorosan kapcsolódik bizonyos hatalmi struktúrákhoz. A vizuális reprezentáció – legyen szó képről, médiáról vagy a színház színpadáról – nem lehet politikailag teljesen semleges: minden esetben a hatalom és az ellenállás dinamikáinak terepe. Ez különösen érvényes a test ábrázolására, amely a kulturális ideológiák elsődleges hordozója.⁴

A színházban megjelenő test tehát mindig egyfajta társadalmi konstrukció is, amely visszatükröz és megerősít bizonyos társadalmi normákat. Amikor például a női testet ismétlődően a szexuális vágy tárgyaként jelenítik meg, vagy objektumként, férfi perspektívával átitatva jelenik meg a színpadon, az nem csupán esztétikailag értelmezhető jelenség, hanem a patriarchális hatalmi struktúrák vizuális újratermelése.

A táncszínházban, a test hangsúlyos szerepe miatt tisztábban elemezhetők azok a mintázatok, amelyek a testábrázolások ideológiai üzenetéhez kapcsolhatók. A Rosas brüsszeli táncegyüttes előadásai a nyolcvanas években a női testet mint a férfi gyámsága alól felszabadult szubjektumot mutatják, annak ellenére, hogy a társulat lapítója, Anne Teresa De Keersmaeker belga koreográfus elhatárolódott a politikai feminizmustól, mondván, hogy az nem tekinti egyenlőnek a hagyományosan férfi és női tulajdonságokat, elvárva ezzel a nőktől, hogy férfiként viselkedjenek, ha akaratukat érvényre akarják juttatni. Az 1983-ban bemutatott *Rosas danst Rosas* című előadásuk ikonikus, a popkultúrára is hatást gyakorló művészeti alkotás. Egyik leginkább szembetűnő jellemzője, hogy kizárólag női táncosokkal dolgozik. A karakterek jelmezei megegyeznek: világoskék, lazább felső, szürke szoknya, harisnyanadrág és barna cipők. Az öltözködés nehezen tudható be kor vagy társadalmi osztály jellemzőjének, azonban a kényelmes, bőrrhatású cipők, a színek, a praktikum és az uniformizáló jelleg miatt leginkább a munkásosztályra asszociálhatunk. Talán ezt az érzetet kelti a filmváltozat gyárépülethez hasonlító tere is.

Ha ezen az úton haladunk az értelmezésben, nehéz elválasztanunk a nőjogi mozgalmak szellemi háttérét az előadástól, hiszen azok háttérében a dolgozó nő fogalmának megjelenése állt. Marx a nemek közötti egyenlőség

megteremtésének zálogát látta a nők ipari foglalkoztatottságában, amely az otthon patriarchális közegéből kiszakította őket.⁵ Keersmaecker koreográfiájában a tér és az egyén viszonya, bár összefügg az én felszabadulásával, nem marxi értelmezésben segíti a női „felszabadulás” kibontakozását. A tér elcsendesedése, egy, szemmel láthatóan külső hatás ideiglenes eltűnése az, amely a karakterek mozgását lehetővé teszi. A filmben egy éjszaka történeteit látjuk: az előadás éjjel kezdődik, és hajnalban ér véget (erre nem csupán a film fényei, de a koreográfia elemei is utalnak). Átvitt értelemben tehát egy olyan motívum elevenedik meg, amely akár a meseirodalomban is közismert: az éjjel a tudattalan világa, ahol az ösztönállapotok kerülnek fókuszba.

A koreográfia kezdő motívumai is az elalvás mozdulatait hozzák kontextusba. Keersmaecker különleges dinamikával dolgozik. A mozdulatsorok általában három mozdulatból álló szekvenciákból állnak, melyek olykor további 2-3 mozdulattal bővülnek. Ezen szekvenciáknak is meghatározó számuk van, a szekvenciák bizonyos pontokon keverednek. Ritmusuk fokozódik, míg a tetőponton megáll, lelassul, s újra építkezésbe kezd. Ez a dinamika jellemző az előadás egészére, a jellegzetes ritmusépítkezés újra és újra felbukkanó elem. Mindebből adódik, hogy a koreográfia meghatározott mozgáselemek repetitív egymásra építkezéséből áll. Az időt és teret a ritmusok váltakozása és az ismétlődő mozdulatsorok uralják. A repetitív építkezés azonban nem csupán koreográfiai elem, de hangsúlyos a társadalmi hatás megteremtésében is. Judit Butler gender-elmélete szerint a nemi identitás bizonyos mintázatokat követő, folyamatosan ismétlődő cselekvések által jön létre és konstruálódik meg. A test tehát cselekvés közben teremti meg az identitását.⁶ Amikor a *Rosas danst rosas*-ban a női testek véget nem érő ismétlésekkel végzik identitásképző mozdulataikat, az hatással van a női közönség identitásképzésére is, amennyiben a színház természeténél fogva olyan médium, amely ideológiai és politikai tartalmat tükröz, és amely társadalomformáló erővel bír.

A koreográfia további feszültségeleme a női szexualitás folytonos, finom módszerekkel megkomponált jelenléte. A női test légiessége kiemelt szerepet kap, amely hatást három módszerrel sikerült elérniük: az egyik a zenével való páratlan együttműködés. A másik a jelmezek, kellékek, díszletelemek anyagiséga, melyek már látványukban is markáns légiességet feltételeznek. A harmadik és legfontosabb karakterjegy ebben a kontextusban a mozdulatok tempójának és ívének váltakozó pulzálása.

Az említett érzékiség megjelenése azonban nem a hagyományos női esztétikumhoz köthető. Lehmann szerint a nőmozgalom megrendítette a

női test patriarchális elképzeléseit, ebből azonban nem született meg a szexualitás szabadon megélhető formája. A huszadik századra világossá vált, hogy az ösztönvilágot nem sikerült sikeresen integrálnunk a társadalomba, a meztelen, dehumanizált, vérben és verítékben fürdő testek megjelenése ebből a tapasztalásból is eredhet egyes színpadokon.⁷ Ezzel a gondolattal Keersmaecker megpróbál szembemenni: a női szexualitást nem egy külsőségekben megélt, a férfiak tekintetének szánt cselekvéssorban mutatja be, hanem egy természetes, a male gaze-től mentes folyamatként ábrázolja. A női testek így nem csupán felkínált objektumként, hanem saját szexualitásukat szabadon megélő szubjektumként jelennek meg.

Keersmaecker nagyon érzékenyen bánt a táncosok testének megjelenítésével és a megjelenítés formájával, a testek által közvetített ideológiákkal. A *Rosas* előadásai az emberi testet természetes erotikus aurájában jelenítik meg, a nemiség mindent felülíró és kizárólagos jellegét azonban tagadják. Véleményem szerint izgalmas folyamatot lehet megfigyelni Keersmaecker korai munkái és a közelmúlt alkotásai között: ahogy a férfi táncosok egyre aktívabb szerepet töltenek be a társulatban, és ahogy a nemek társadalmi szerepe is változik a kultúrában, úgy Keersmaecker koreográfiái is adaptálódnak a társadalmi körülményekhez, és a feminista ideológiákat újra és újra értelmezés és kritika alá vonják.

A hetvenes-nyolcvanas évek feminizmusa a szexualitást erősen fókuszba helyezve vizsgálta a nők társadalomban betöltött szerepét. Susan Brownmiller *Against Our Will Men, Women, and Rape* című könyvében arról ír, hogy a nemi erőszak a hatalomgyakorlás egyik eszköze, amely az emberi társadalmakban a nők elnyomására és a félelemkeltésre irányult, ami ezáltal megfosztja a nőt a testi integritáshoz való jogától. Ez a gondolat már a jogrendszer előtti időkben egyenlőtlené tette a nőket, hiszen egy nő szexuális értelemben fegyvertelen a megtorlás tekintetében. Brownmiller szerint a nő csak más férfiaktól várhatott védelmet a többi férfival szemben, így jött létre a házasság intézménye. A nő férfi általi védelmének ára azonban szemérmesség és a monogámia kényszeredett megoldása lett, így a nő teste ellen elkövetett bűntett immár a férfi birtoka elleni bűntettnek minősült. Brownmiller így képzei a női test tárgyiasításának kezdetét.⁸

A társulat által 1990-ben bemutatott *Achterland* előadói öt női és három férfi táncos és két férfi zenész. Az előadásban szereplő magassarkú mint a nőiség szimbóluma jelenik meg, azonban a koreográfia nem hagyja önreflexió nélkül ezt a beemelését. A nők nemcsak viselik cipőiket, hanem viszonyt alakítanak ki velük, ami szimbolikusan a saját nőiség elfogadását, felpróbá-

lását, az azzal való kísérletezést jelentheti. A dinamikus koreográfia erőteljes női szólókat tartalmaz, melyekben a játékosság és a könnyedség dominál, amíg a férfiak szinte ezeket az energiákat megfékezve olykor lassítják, bizonyos pontokon szinte rendszerezik a nők mozgását. Így a befogadó számára úgy tűnhet, a férfiak és a nők nem együtt, hanem egymás ellen táncolnak. Szexuális töltetű kontaktusaik ezáltal nem az intimitást, hanem inkább az erőviszonyok változását emelik ki.

Ha elfogadjuk, hogy a test jelentése már önmagában cselekvés, illetve, hogy a test látványa már maga egy cselekvő elemet feltételez, melynek társadalmi és identitásképző hatása van, akkor azt is be kell látnunk, hogy a meztelenség színpadi aktusa performatív módon megerősítheti, megkérdőjelezheti vagy felforgathatja a női testhez kötött társadalmi elvárásokat.

Keersmaeker 2025 júniusában, Brugge-ben (Concertgebouw) bemutattott *Brel* című előadásának dramaturgiája Jacques Brel belga énekes munkásságára épül, a zene itt is fontos jelentésképző elem, csakúgy, mint Keersmaeker legtöbb munkájában. A Brel-felvételek ikonikus, fénykörben megjelenő alakja a darab vizuális kiindulópontja. Anne Teresa De Keersmaeker fiatal kollégájával, Solal Mariotte francia táncossal alkotta meg ezt az ars poeticához hasonlítható koreográfiát, amely nemcsak tisztelgés Brel, a kulturális ikon előtt, de egyben Keersmaeker tánchoz fűződő viszonyát kifejező személyes hitvallása is. A darabot Solal Mariotte-tal ketten adják elő, a két táncos között negyven év húzódik. Egy fiatal, erős, dinamikus férfitest és egy idősödő, mozgásában már némileg korlátozott női test jelenik meg a színpadon, közelítve és távolodva egymástól, és a kettejük között feszülő társadalmi, művészi, identitásbeli szakadéktól. Keersmaeker szólói esszenciájában összefoglalják a koreográfus életművét: geometrikus formák, a kar által vezetett repetitív mozdulatok, légiesség, filozofikusság.

Mariotte mozgáskészlete a break-táncban gyökerezik, és akrobatikus elemeket tartalmaz. Kontaktusaik érzékenyek, líraiak, néhol erotikus feszültséget rejtenek magukban. E testek archetipikus jelentései végeredményben folyton változnak: a nő és a férfi, anya és gyermeke, a fiatal és az aggastyán, Vladimir és Estragon figuráinak szimbolikája egyaránt releváns asszociációknak tűnnek. Az archetipikus nő képe a termékenység evolúciós szükségéből kiindulva egy fiatal test képzetéhez kötött. A *Brel*-ben a nő archetípusának egy idős, androgün test ad otthont, amelynek vizualitásához nem kötődnek a termékenységhez kapcsolódó asszociációk: a női identitás tehát leválasztódik a reprodukciós képességről. Ez a lehetséges értelmezési lehetőség még magától értetődőbbé válik, amikor Keersmaeker egy ponton

leveti ruháit, s teste a természetes női szubjektum képében jelenik meg, miközben Brel hangja teret képezve öleli őt körül. A kortárs feminista felvetések, mint a testpozitivitás és a genderfluiditás gondolatai is, hozzátartoznak az előadás asszociációs vonzasköréhez, amelyek e lemeztelenített, a nemiségét nem a reprodukciós folyamatban megélő női testben koncentrálnak.

Keersmaecker koreográfiái a női testet nem a társadalmi elvárások felől reprezentálják, sokkal inkább egy belső identitásmegélést tükröznek, amely által a nők szubjektumként és nem társadalmi objektumként reprezentálódnak. Keersmaecker munkáiban a női szexualitás női perspektívából jelenik meg, nem a férfitekintetek számára felkínált élvezeti cikként, s ezáltal a testek sokfélesége és a nemi identitás megélésének a társadalmi elvárásoktól elhatárolt lehetőségei adják az előadások alapvetéseit. Jól megfigyelhető ezáltal, hogy a belga koreográfus munkásságára miképpen hatnak kora feminista ideológiái, s miként lehet társadalmi hatása Keersmaecker művészetének a női identitás megképzésének, újragondolásának és a női test művészi reprezentációjának tekintetében.

JEGYZETEK

¹ Rousseau, Jean-Jacques, *Politics and the Arts*, Cornell University Press, New York, 1968, 88.

² Mulvey, Laura, *Visual Pleasure and Narrative Cinema*. Screen, 16(3), 1975, 6–18.

³ Trencsényi Katalin, „Kortárs dramaturgiák a big data korszakában, avagy a nem euklideszi dramaturgia”. *Játéktér*, 2021/nyár.

⁴ Mirzoeff, Nicholas, *Introduction to Visual Culture*. AmericansuburbX, 2008. Forrás: <https://americansuburbx.com/2008/11/theory-nicholas-mirzoeff-introduction.html>

⁵ Federici, Silvia, *Marx és a feminizmus*, C. Communication, capitalism & critique.

⁶ Butler, Judith, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge, London, 1990, p. 25.

⁷ Lehmann, Hans-Thies, *Posztdramatikus színház*, Balassi Kiadó, Budapest, 2009, 196–200.

⁸ Brownmiller, Susan. *Against Our Will: Men, Women and Rape*, Fawcett Columbine, New York, 1975, 11–17.

László Zsuzsa

EGY SZENVEDÉLY PERFORMATIVITÁSA

ANNIE ERNAUX: *EGYSZERŰ SZENVEDÉLY / A FIÚ*. FORDÍTOTTA
SZÁVAI JÁNOS, MAGVETŐ KIADÓ, BUDAPEST, 2024.

A megtörténtként tételezett események rekonstrukcióját és konstruálását egymásba csatornázó autofikció az aktuális irodalmi mező egyik leginkább teret hódító műfaja. Ez az expanzió a maga performansz-jellegében (hogymennyiben tekinthető az autofikció performansznak, arról később) egyszerre eredeztethető a művekből, valamint a kritikai praxisból és (szakmai) attitűdből. Utóbbiakat szimultán módon építi ki és követi állandó jelleggel, az autofikciónak bent és kint is kell lenni a szövegben és a világban. Ennek a sokirányú (és ezért veszélyes, hiszen a valóság manipulálhatóvá válik), odavissza mozgásnak megkerülhetetlen alakjává vált Annie Ernaux, neve hitel saját szövegei számára, de hivatkozási alapként az önéletrajz új hullámának legitimalizálója. Kérdés számomra azonban, hogy amikor egy szerző és egy alkotói irány ennyire szorosan összekapcsolódik, nem vezet-e ez előbb-utóbb a szövegek inflálódásához?

A francia író életművének jelentős részét valóban az autofikciós jellegű művek adják, a magyar recepció pedig csak ezt a részt látszik érzékelni. A nemzetközi sikereket követően a Magvető gondozásában sorra jelennek meg kisregényei, bár rövidegüket tekintve nagyobb csokorba gyűjtve egy kötetben is elférnének a polcon. Van, amikor az erőteljes tematikus kapcsolódás miatt bizonyos műveinek ugyanazon kötetbe rendezése meg is történik. Így például a munkásosztályból származó író szüleinek a története (*A hely, Egy asszony*) vagy a szóban forgó két elbeszélés, a külföldi házaspár diplomatával folytatott viszonyt megörökítő *Egyszerű szenvedély* és egy, az elbeszélő és egy nála jóval fiatalabb férfi között kialakuló kapcsolatot feltáró *A fiú* is egy kiadványban kerül a magyar könyvpiacra.

Ha valaki hozzám hasonlóan arra vetemedne, hogy egymás után vegye kézbe Ernaux műveit, talán szintén azt érezné, hogy a kitarulkozásokból, vallomásokból, meztelenre vetkőzésekből és néhol kissé magamutogató gesztusokból is kialakulhat egy, az önismétlés lehetőségét rejtő komfortzóna. Bár az *Egyszerű szenvedély / A fiú* egyik szövege sem lép ki abból az otthonosságból, amelyet a saját tapasztalat közvetítése és annak teoretikus átrendezése, illetve a közvetlenség szövegstratégiájának alkalmazása jelent, mégis kitapintható bennük egy markáns, tematikát és műfajt érintő elmozdulás. A kritika legtöbb esetben Ernaux szociológiai érdeklődését emeli (nem indokolatlanul) ki olyan kortárs szerzőket rendelve kontextusnak, mint a szintén osztályváltó Pierre Bourdieu, Didier Eribon, Édouard Louis. Ezúttal azonban Ernaux sokkal inkább befelé koncentrál, ellenállva mindenféle műfaji kategorizáció lehetőségének, a szociologizáló vagy pszichologizáló olvasatoknak. „Mindez idő alatt úgy éreztem, regényes módon élem a szenvedélyemet, most azonban nem tudom, milyen műfajban írok: tanúságot teszek-e, esetleg vallomást, úgy, ahogyan a női magazinoknak szokás, vagy kiáltványt írok, talán jegyzőkönyvet, netalántán úgy, mintha szöveget elemeznék (...) Nem megmagyarázni akarom a szenvedélyemet (...) csak egyszerűen feltárni.” (22–23.) Ha mégis keresnem kell egy kapaszkodót, azt mondanám, a szerteágazó, popkulturális elemeket is vegyítő beszédmódok, egymáshoz nehezen társítható poétikák esszéregénnyé rendeződnek. Az *Egyszerű szenvedély* például tudományos regiszterhez, szenvtelen értekezéshez közelít a pornófilmről, s bár ezzel egy időben a címmel együtt megidézni látszik az erotikus regények, a bulvársajtó olvasói kódjait, anélkül hogy ígérne bármit is, bizonyos értelemben rákérdez arra, hogy ha az aktuális művészetek már mind szabadon beszélnek minden tabutémáról, hogyan, milyen pozícióból érdemes szubverzív módon hozzányúlni ezekhez a témákhoz. A válasz ars poetica-ként (kissé talán szentenciózusan is) fogalmazódik meg már az első oldalon, a későbbiekben pedig végig nyomon követhető a megszólaló visszatérése ehhez az origóhoz, mely nem engedni elkalandozni a narrációt, végig feszesen tartja azt: „Úgy gondoltam, az írásnak is efelé kellene tartania, ugyanolyan hatást keltenie, mint a nemi aktus látványának, szorongást és megdöbbenést, az erkölcsi ítéleterő fel-függesztését.” (9.)

Esemény mindaz, amit valamilyen formában akként élünk meg, azzá írjuk, azzá olvassuk, minden, amit elbeszélünk, amit közlendőnek ítélünk, ezzel diskurziváljuk: az írás jelentéssel tölt meg. Esemény tehát 1968 májusa, az, hogy Annie Ernaux Nobel-díjat kapott, de legalább ugyanekkora volu-

menő történés egy vidéki lány szüzességének az elvesztése, egy egyetemista abortusza, egy időszedő hölgy demenciája, egy lillebonne-i család üveglap alatt őrzött fényképe és egy házasság felfedezése vagy egy harminc évvel fiatalabb fiúval folytatott viszony is. Egy esemény egyszerre cselekvés és történés, ha esztétizáljuk, óhatatlanul is performanszá alakul, ami a befogadót magát is játékosá teszi. A performansz egyszeri és megismételhetetlen – ez az *Egyszerű szenvedély* esetében pipa, hiába jön vissza a külföldi diplomata az iraki háború kitörésekor, a viszonyt folytatni már nem lehet, a szenvedély végével pedig a történet is lezárul. Leválaszthatatlan a szerzőről, ami az autofiktív szövegek kiinduló feltétele – szintén pipa. Artefaktum keletkezik, de a könyvet ebben az esetben úgy is olvashatjuk, mint az egyedi esemény dokumentációját, mely beleíródik testbe, városba, papírra. Fél pipa. Az elbeszélő művészetfelfogása végtelenül szubjektív, kikezdi az általános szubjektum-objektum felosztást, saját történetét olvassa bele a ponyvaregényekbe, látja bele a fekete-fehér filmekbe, önmaga szenvedélyének kimerevített alakzata lesz a *Dávid*-szobor. Pipa.

Könnnyen használhatnánk Ernaux írására az exhibicionista jelzőt. De ezt nemcsak azért nem teszem, mert ő maga tagadja, hogy az volna, hanem mert a kötet egyik legnagyobb érdeme az, ahogyan a végletekig fokozódó önvizsgálat, a belső folyamatok detektálása, amely talán ugyanakkora gyönyört okoz, mint maguk a kapcsolatok – a szöveg öröme –, még mielőtt bekebelezné önmagát, elkezd a megkomponáltságokra reflektálni: a szövegre, az elbeszélőre, a másik félre. Pygmalionok tárháza. A narrátor, aki szereplő is, egyszerre írja és szerkeszti a nyersanyagot (tessék, plusz egy fő a Lejeune-i paktumhoz, ha így se lenne elég), lábjegyzetekkel látja el a főszöveget, műhelynapló-szerű metaszinten így tudja megmutatni az írás folyamatát és tisztázni az irodalom adta szereplehetőségeket, vagy azt, hogy van-e valóban lezárt szöveg.

Ernaux pszeudoprívát szöveguniverzumában az írás aktusa szinte mindig valamiféle lezáráshoz kapcsolódik: a szülei halálához, egy kapcsolat vagy évezred végéhez; mágikus jelentéssel bír, amely egy időben áll valami helyett, és esztétikai produktumként önmaga helyett is. Megbontja az idő fizikai voltát, az elbeszélések az emlékezés kódjait transzponálják irodalmi kódokká; az ember az idő múlása révén válik átlátszatlan médiummá, ellenben az alkotás folyamata segít egy állandó jelen létrehozásában, ami tartósabb az olyan kezdetleges kísérleteknél, mint a mosakodás vagy a rendrakás hanyagolása. A külső referenciák véletlenszerű elejtése bár térben és időben is rögzíteni igyekeznek az eseményeket, de éppen azért annyira izgalmas

számomra a két történet, mert a teleologikus időt bontják meg: az *Egyszerű szenvedély*ben az állandó várakozás hozza létre azt a konstans jelent, amely átfedésbe kerül az írás és az olvasás jelenével, amelyet lezárni nem lehet még a könyvtárgy materialitásával sem. A jelenek közötti egyetlen különbség a szenvedély tárgya és az ártatlanság önkéntes elvesztése. *A fiú*ban nem ezek sokszorozódnak meg, inkább a múlt válik jelenné, a jelen pedig múlttá, időnyitogató és beavató szerepeket aposztrofálva a két szereplő számára. Ezúttal nem az írás, hanem az együttlét révén: a korkülönbség paradox módon vezet kortalansághoz, az együttlétek pedig alkotáshoz. Kissé patetikus alaphangoltsága a két narratívának, hogy írás és szexualitás egyazon szenvedély különböző artikulációi, a szenvedély pedig a szabadság legmagasabb foka, tehát az életnél is értékesebb, felelni enged soha el nem hangzott mondatokra. Persze eszmétörténetileg messzire nyúlnak vissza ezek a gondolatok, az olyan strukturális döntések azonban, mint például az elbeszélő időben jóval korábbi eseménynek számító abortuszának a szeretői viszonyokkal való összefűzése és a szabadság eszméjébe ágyazása, mégis az újdonság erejével képesek hatni. „Elég biztos módszer vágyam felmérésére és talán arra is, hogy a sorsot kihívjam – annak a mérlegelése, hogy hajlandó volnék-e képzeletben megfizetni az árát. Ha sikerül befejeznem, amit írok, azt se bánom, ha porig ég a házam.” (14.) „Sokszor éreztem: úgy élem meg ezt a szenvedélyt, ahogyan egy könyvet írnék, éppúgy nélkülözhetetlenül fontos, hogy minden jelenet sikerüljön, hogy minden jelenet a helyén legyen. S ugyanúgy ott motoszkált bennem a gondolat, hogy akár meg is halhatok, ha ennek a szenvedélynek a végére jutottam.” (17.)

Ez a szenvedély demokratikus, többé nem kategorizál, felszámolja a személyközi határokat örömlány, hajléktalan és értelmiségi között, a közvetítettséget, felvállalja, hogy nincs méltósága. Ilyetén pedig kiszorítja a prózapoétikából az esztétizálást és karakterközpontúságot. A szerző az írás nullfokára törekszik, ezt pontosan érzékeltetik Szávai János fordítási megoldásai is: „Fontosabbnak gondolom hozzátenni, amit a valóság hozzátesz, mint megváltoztatni egy jelző helyét.” (49.) A két férfi személye elnagyolt, kimunkálatlan, csak a történet, pontosabban a várakozás és a szenvedély (hiszen e fogalmak gyakran szinonimaként esnek egybe) szempontjából kardinális tulajdonságaikat ismerteti velünk a szerző. Mindkettőjüket A.-ként emlegeti, ez a kényelmesnek látszó megoldás az anonimitásnál is tudatosabb döntésről árulkodik: az azonosság és felcserélhetőség lehetőségéről. Ennél is érdekesebb, hogy a férfiak mint egyének nemcsak egymással helyettesíthetők, de saját írott valójukkal is, amit a megszólaló mintegy magának állít

elő, kreál meg: kettő „csak arra vállalkozott, hogy az életemben szerepeljen, arra nem, hogy a könyvemben is” (24.), ezért „nem is róla írtam a könyvet, nem is magamról. Csak visszaadtam szavakban, amit létezése önmagában adott nekem”. (52.) De van másik kettő, akiket úgy lehet nevezni, hogy a „megírt férfi” (43.), akik többet adtak a testi örömnél, mert teret engednek a narrátor (ebben az esetben talán szerencsésebb mégis szerzőt gondolni) állásfoglalására az alkotás folyamatával kapcsolatban.

A szövegek tétje a folyamatos reflektálás magára az írásra mint alkotói munkára, a szerelmi kapcsolatok indikátorként segítenek nyelvileg megragadhatóvá tenni Ernaux abortusz-élményét a hiány, a szabadság és a vágy egymáshoz érintése révén. Az *Esemény* megírásához azonban előbb tisztáznia kell, mi minden lehet az írás: szolidáris aktus, aktivizmus, sorsközösség vállalása a hasonló helyzetet megélt nőkkel, fényképszerű rögzítés, emlékéllítés, traumafeldolgozás vagy valami egyéb? És ha már itt tartunk, mi minden lehet ezek közül az olvasás? Az írás és olvasás folyamata is mindenképpen olyasmi, ami lényegét tekintve magzat: egyesek kiszakítják, mások kihordják, megint mások elkaparják.

Károlyi Csaba – Láng Zsolt

SZEMÉLYTELEN SZEMÉLYESSÉG

ANNIE ERNEAUX: *A MÁSIK LÁNY*. FORDÍTOTTA GULYÁS ADRIENN,
MAGVETŐ KIADÓ, BUDAPEST, 2025.

Károlyi Csaba: Tudom, hogy te is mindent olvastál Ernaux-tól, ami magyarul van, tán még azt is, ami franciául. A többi műhöz képest szerinted hol a helye *A másik lánynak*?

Láng Zsolt: Az *Éveket* kiemelném, terjedelmében, összefüggésrendszerében, világlátásában nagyobb teret tud megnyitni. *A másik lány* jobban hasonlít a többi könyvéhez, de talán szerkezetében ez a legfeszesebb – végül is egy levél.

KCs: A legtöbbre én is az *Éveket* tartom, de a személyes kedvencem az *Egyszerű szenvedély*, ehhez a könyvhöz viszont a legközelebb *A hely* és az *Egy asszony* áll, az apa és az anya története. Már abból, ami magyarul olvasható, mert csak a magyarul megjelent könyveket olvastam. Az *Évek* a leghosszabb mű, de vajon a terjedelme összefügg-e azzal, hogy az a legjobb? A rövidebb műveiben van valami hiányérzeted? Azért kevésbé kiemelendők, mert rövidek, vagy más miatt is?

LZs: A legelső Ernaux-m *A hely* volt, azt olvastam franciául 2007-ben, és azért épp azt választottam, mert a hátsó borítón úgy ajánlották, hogy a franciát nem anyanyelvi szinten beszélők is könnyen olvashatják, mert egyszerű nyelven íródott. És valóban, szép, világos, kerek mondatokat találtam. Tetszett a könyv mottója is, egy Genet-idézet az írásról... Szóval, Ernaux mondatai nagytólencsék, tisztán, élesen, pontosan működnek. És egy nagytólencsével nem tudsz nagyobb tereket élesen befogni. Azt hiszem, nem is vágyik olyasmire. Ha pedig a témáit nézed, azok is elég egyszerűek, képes magazinokban is rájuk találsz... Csakhogy ő nem zsurnalista, hanem író. Illetve, író, ragaszkodik ahhoz, hogy ott legyen a nő is.

KCs: Érdekes, sokan meg nem szeretik, ha „íronőzik” őket, mert az író az író. „Az írás az áruló utolsó mentsvára” – különben ez volt a Jean Genet-mottó *A helyben*. Az első magyar fordításban Szávai János az *Árulás* címet adta *A helynek*, a kulturális migrációval is összefügg ez. Ernaux első generációs értelmiségi, tanárnő lett belőle, munkás-, kispolgári családból. *A másik lány* pedig arról szól, hogy volt az írónak egy nővére, Ginette, aki 1932–38 között élt, meghalt torokgyíkban. Az 1940-ben megszülető Annie tízéves korában tudja meg véletlenül mindezt, mert a szülei titkolják előtte. Utána is, egész életükben. Úgy kell élnie, hogy a szülők is sejtik, tudja a titkot, de nem beszélhetnek róla. Csak 2011-ben képes feldolgozni az egészet, 71 éves korában! Formailag levelet ír nővérének, ahogy mondd, amely persze anyjának is szól, de egyiknek sem szól igazából, hiszen ők már nem élnek. A levél az olvasóknak szól, írja Ernaux, akik a szerző számára ugyanúgy láthatatlanok, mint a számára mindig is halott nővére. Kicsit úgy szólítja meg a nővérét, ahogyan a felnőtt gyerekek az apjukat vagy az anyjukat szokták, mikor az egész életükkel, a sorsukkal próbálnának elszámolni. Ahogy Kafka ír levelet az apjának. Ahogy József Attila megszólítja a *Kései siratóban* az anyját. Ernaux, mint minden elbeszélői fogására, erre az E/2-es levélformára is szépen reflektál, ezt kiírtam: „Az egyes szám második személy csapda. Van benne valami fojtogató; áporodott sérelmekről terhes intimitás illúzióját kelti közöttünk, egyszerre békít és vádol. Észre sem veszem, és te válsz lényem eredőjévé...” Érdekes az író játéka a narrációval, az *Években* csak egyes szám harmadik és többes szám első személy van, itt meg az egyes szám második személy. Mintha minden nagyon spontán volna. De nem lehet-e, hogy közben minden nagyon is el van tervezve? Minden írói fogásra nagyon alaposan reflektál mindig. Néha már idegesített az állandó önreflexiója. Téged nem?

LZs: A mottószerű mondatai idegesítenek, a szentenciái, például amit te is idéztél: „Az egyes szám második személy csapda”, vagy: „Egy halott gyerek szülei nem tudják, hogy fájdalmuk hogyan hat előre.” Olyan mondatok, amelyekre egy stand up-os közönség tapsolni kezd, vagy egyetértően felsóhajt. Jóllehet, azért ez itt több egy irodalmi stand up-nál. Ahogy hangulatokat teremtet, ahogy érzékelhetően közelbe hoz egy-egy várost, utcát, házat, egy-egy embert. A szülei boltját, a vendéglőt, a benne poharazgatókat két mondattal körém tudja varázsolni. A nagyítójával olyan intenzíven láttat egy szövetdarabot, hogy érzem az illatát is. Ott vagyok Normandiában, Rouen-ban, a háború utáni Franciaországban. Hiányzott, hogy nem több,

hogy csak ennyi, alig 60 oldal, ilyen hamar befejeződik a könyv... Nála jól látszik, hogy mitől válik egy szöveg irodalommal. Vagy ez túl szentenciózus?

KCs: Nem, azaz igen, nála ez tényleg jól látszik, és azon gondolkodom, a szentencia mikor lehet jó. Szerintem a kontextustól függ ez. „Tehát neked hat éves korodban meg kellett halnod ahhoz, hogy én megszülessek, és aztán megmeneküljek a haláltól.” „Nem azért írok, mert meghaltál. Hanem azért haltál meg, hogy én írjak – nagy különbség.” Ilyen mondatok vannak. Bombasztikus? Közhelygyanús? Kényszeres? Az a helyzet, hogy ez, a szövegből kiragadva, kissé hatásvadász magyarázat itt, ám a konkrét helyzetre vonatkoztatva a lehető legpontosabb, nem szépelgő vagy érzelmős, hanem szenvtelenül leíró jellegű. Tényleg így van. Ugyanis, ha a nővére nem hal meg, a szülők nem akartak volna másik gyereket, „az egykézes gazdasági szükség-szerűsége” miatt. Illetve ő is majdnem meghalt, még mielőtt megtudta volna, hogy a nővére meghalt: „majdnem meghaltam, mielőtt te meghaltál” – ez is nagyotmondásnak látszik, pedig ez is csak rideg ténymegállapítás. Ernaux írásmódjában állandóan ott van ez a kettősség: a lehető legegyszerűbb, legtermészetesebb történés egyben rendkívüli és különleges esemény. Az egyszerű szenvedély egyben világgraszoló tapasztalás. Semmiség és kivételesség ugyanaz. A szenvedélyről is „hidegen” tud írni, majdnem szenvedély nélkül. A sorsról, az életútról, a traumáról, a szegénységről, a kiszolgáltatottságról, a nőiségről, a szexualitásról is hasonlóképpen, lehetőleg személytelenül, eltávolított módon. Ebben van a hatása. Meg abban, hogy a személyes történet nála mindig a történelemben van benne nyakig – ez egyébként a modern önéletrajzok általános felismerése Goethétől Beauvoirig, Vas Istvántól Nádasig. De szerintem Ernaux az önéletrajzi emlékezésnek másoktól eltérő, egészen eredeti módszerét dolgozta ki. Na, ez is egy bombajó kijelentés... Autofikció, ezt a divatos kifejezést szokták rá is alkalmazni, de ő azt mondja, hogy „autoszociobiográfia”. Meg hogy dekonstruálta a lányt, aki volt... Azért nagyívű jelenség ez a hozzáállás Knausgårdtól Kemény Liliig.

LZs: Megnéztem a francia eredetit, ez a magyar igazán jól sikerült fordítás (Gulyás Adrienn munkája), mert pont az a sokfélelepp érzékelhető, haptikus textúra („slingelt díspárnák”!) van meg benne, amely annyira fontos Ernaux-nál. Ez az anyagszerűség a szentenciák műfényét is ki tudja oltani, élő valamit, vagyis ambivalenciát, a világra oly jellemző meghatározatlanságot hoz be. Szerintem az autofikció is arra jó, hogy szagokat, ízeket, szuszogást, vibráló fényeket erősítsen fel, nem? Az autofikcióban kevesebb az áttétel, a közvetettség, írni is könnyebb, meg olvasni is.

KCs: Igen, jók a fordítások. A harmadik fordítója, Lőrinszky Ildikó azt mondta egyszer, nem is olyan egyszerűen ír a szerző, ahogyan gondoljuk, tele van a szövege bonyolult mondatokkal. Az autofikció nekem Ernaux-nál leginkább a személytelen személyességet jelenti, a személyen túli én jelenlétét. Mintha másról írna, miközben mégis magáról ír, nem? És akkor minden érzékelést, szagot, ízt úgy írhat meg, mintha objektív lenne. De még egy dolgot szeretnék mindenképp szóba hozni. A címről. Először azt gondoltam, a másik lány, az a meghalt nővére, aztán elbizonytalanodtam. „Azért jöttem a világra, mert te meghaltál, a helyedre születtem” – olvasom, „a te szüleid” – olvasom. Nem tudja úgy mondani, hogy „a szüleink”; „nem tudlak bevenni gyerekkorom triászába” – írja, és ez jogos, hisz soha nem látta, nem találkozott vele... „Egy testből születünk. Ebbe soha nem akartam igazán belegondolni” – ez is milyen jó! De akkor ki a másik? Annie szemszögéből a másik lány a halott nővér. De az örökké gyászoló szülők szemszögéből a másik lány a második gyerek lehet, aki az első helyett születik, csak hogy az első sokkal rendesebb volt, tehát a második mindenképp csak pótlék. Akkor tehát a másik lány nem az első, hanem az, aki ezt a levelet írja? Szerinted?

LZs: Hát nekem ez nem jutott eszembe. Én a nővért, az elhunyt lányt gondoltam a másiknak. Annyira erős a jelenléte, hogy a címbe is őt láttam bele. Egyébként Ernaux fordítása valóban nem lehet könnyű. „Kezes”, így áll a magyarban, mármint hogy a nővére ez a szó illik, a levél írója ezt a jelzőt teszi oda a „rendes, szelíd, kedveskedő” mellé, „kezes, ahogy a normannok a gyerekekre és a kutyákra mondják”. Az eredetiben ez a normandiai szó: „câline”, aminek másik jelentése az égető forróság, a vihar előtti perzselő napsütés, ami kipusztít minden életet. Úgy gondolom, egy ilyen jelzőjű valakinek a jelenléte nagyon erős, a könyv minden sorában ő van benne.

KCs: Ha már megdicsértük a fordítókat, szeretném megdicsérni a magyar kiadás mind a hat kötetének borítóját, Árvai Judit munkáit. Annyira jó a mostani könyvborító is! Még valamit hadd kérdezzek. Ernaux nagyon francia. Neked mi volt a fontos a francia világhoz való viszonyában? Mit tudtál meg a franciákról, amit eddig még nem tudtál?

LZs: Az első kérdésre egy emlékképpel tudnék felelni. Amikor először Párizsban jártam, a Bastille Opera előtt láttam két középkorú nőt, a bejárat felé tartottak, nagyon elegánsan, nadrágban és garbóban, de főképp az öltözköztetésük anyaga, az anyagminőség hatott rám, a nadrágé, a garbóé, egyikük könnyű kardigánt viselt. Anyagminőség, ezt a szót tudnám Ernaux-hoz is társítani. Meg persze a beágyazódást. Annak a két nőnek a mozdulataiban, az arckifejezésében, a gesztusaiban biztonság, lazaság, önbizalom, könnyed

kis unalom honolt, mint akik nagyon a helyükön vannak. Ahogy a macskáink elhevernek a kert végében a puha és meleg komposzton. Ernaux a francia kultúra szellemi komposztja nélkül egészen másmilyen lenne. Simone de Beauvoir, Marguerite Duras, Nathalie Sarraute, Françoise Sagan nélkül... A második kérdést visszaküldeném, te mit tudtál meg Ernaux könyveiből a franciákról?

KCs: Sok kulturális, életmódbeli, politikai finomságot megtudtam, de végső soron leginkább mégis azt, hogy a hatalmas különbségek ellenére azért ugyanabban a történelemben élünk, élünk. Nekem a legmegdöbbentőbb az volt, persze ez máshonnan is tudható, hogy a második világháború után ott is milyen rossz állapotból indult minden, hogy az abortusz, a fogamzásgátlás, a női emancipáció, a szexuális szabadság és egyáltalán a szabadság kérdésében mekkora küzdelmek voltak ott is, hogy mondjuk a szüzesség elvesztése, a társadalmi osztályodból való kikerülés vagy hogy egy harminc évvel fiatalabb szeretőd van, ugyanúgy ott is durva helyzeteket eredményezett, mint errefelé, csak mondjuk húsz évvel korábban. A lelkünk szabadságát tekintve ma sokszor harminccal is el vagyunk maradva.

LZs: „Időre volt szükségem”, felelte Ernaux arra a kérdésre, hogy miért ír újabban nem első, hanem harmadik személyben. Amit én itt átfordítanék: előbb személyessé kell tenni a problémákat, hogy aztán a társadalom ki tudjon lábalni belőlük. Erre a személyességre pedig az irodalom kiváltképp alkalmas.

Magyary Ágnes

MÓRIC, DRÁGA

Hogy a végéről kezdjük, induljunk el a Fiumei úti sírkertből, ahol tavasszal boldogan csicseregnek a madarak, kövér mókuskok futkosnak a fákon, virgonc gombák dugják ki a fejüket a föld alól, és jótékony árnyékot vetnek az éppen zöldbe boruló fák. Itt emelt neked az utókor a nemzet nagy írójához méltó síremléket. Főhelyen. Ha belépünk a főkapun, elhaladunk a virágárus bódéja mellett, magunk mögött hagyjuk Apponyi gróf kiállított halottas kocsiját, és céltudatosan megyünk előre az Árkádsorok felé, akkor velünk szemben, az út végén fog várni ránk Jókai sírhelye.

Ne izgulj, Móric, nyughelyed fölé nem került sírkő, ahogy kérted. Viszont a rózsák, amelyeket annyira szerettél, mind kipusztultak. Viszonylag a szerencsések közé tartozol, mert nem sokat költöztettek a végső nyughelyedről, ami Semmelweisről már nem mondható el, aki minden józan számítás szerint legalább hatszor változtatta meg sírhelyét. Vagyis nem ő, hanem a hálás utókor.

De ha már a nyughatatlan mászkálásokról beszélünk, amellet sem mehetünk el szó nélkül, hogy Nizzából visszajöve fáztál meg, Móric, majd letél beteg, és végül szenderültél jobblétre a nálad ötvennégy évvel fiatalabb feleséged karjaiban.

Hány magyar író mondhatja el ezt magáról? A magyar írók csatatéren, betegágyban, idült alkoholizmusban halnak meg. Ezért haragusznak rád annyira, Móric. Mert irigykednek, és ezért mondják, hogy unalmasak a regényeid – nem érdemes olvasni őket.

Még szerencse, hogy nem azt kifogásolják: nincs humorod. Igaz, ennek eldöntéséhez végig kellene rágniuk magukat hosszú, molyrágtá oldalakon. Mert ez a baj veled, mondják, a szavaid naftalinszagúak és feleslegesen körülményesek. Ponyva – síkítják a kényes ízlésűek. Igaz, ügyesebb és jobb költségvetéssel rendelkező nemzetek a ponyvából csinálnak sikeres sorozatokat. Ezért sem kell regényeket olvasni, főleg enciklopédikus tudást nyújtó szövegeket, hiszen csak be kell nyomni a megfelelő gombot a kutyün, és

máris bambán nézhetjük a szerencsés nemzetek ponyváiból készült vizuális tartalmakat. Ezt nevezzük műveltségnek a XXI. században.

A Fiumei úti sírkertet te is jól ismered, hiszen, amikor a Kerepesi út 21-ben laktatok Róza asszonnyal, az ablakotok alatt vonultak a halotti menetek. Nap mint nap. Ezt Róza asszony nem bírta elviselni, az örületbe kergette a halálnak ennyire tapintható közelsége. Ez semmilyen formában sem emlékeztetett a színpadra, ahol a teátrális elmúlás után legördült a függöny, majd ki lehetett állni a közönség elé – besöpörni az ovációt.

Drága Móric, ha látnád a XXI. századot, nagyon élveznéd, mert ennyi, a maga igazától megszállottat egy helyen még te sem pipáltál. Kész irodalmi kincsesbánya: a csalódott családanya, aki vakbuzgó egészségtudatosságba menekül, munkamániás férfiak, akik mámoros magabiztossággal leplezik apátiájukat, megkeseredett karrierista vénkisasszonyok, a társadalmi igazságtalanságok ellen lázadó örökifjú aggastyánok. Micsoda tárháza a regényes jellemeknek, remek irodalmi alapanyag, hozzájuk képest a magyar nábob csak unalmasan zsörtölődő öregember, Brazovics Athalie pedig az *Arany ember*ből unatkozó postáskisasszony.

Apakomplexusunk van. Lehetne Jókai-komplexusnak is nevezni, de maradjunk inkább az előbbinél, mert az elterjedtebb. Mert Jókai az apánk. Vagy az apánk pont olyan, mint Jókai. Vagy szeretnénk, ha olyan lenne. Mert mi, magyarok boldogtalanok vagyunk, ezért nem olvasunk. Vagy boldogtalanok vagyunk, mert nem olvasunk. A kettő közül valamelyik igaz.

Bár, ha boldogok vagyunk, akkor sem olvasunk, a különbség csak az, hogy akkor nem valljuk be. Nem vagyunk őszinték, ezért azt mondjuk: Jókait nem olvassuk, és erre amúgy sincs semmi szükség.

De én már annyira unom, Móric, hogy minden szeptemberben azon kelljen vitatkozni, miért idejétmúlt és nehézkes a Jókai-életmű, hogy el sem tudom mondani. Mintha nem lenne jobb dolgunk. Úgy tűnik, nincs is. Ami a legrosszabb: erről mindenkinek van véleménye, rád nézve elmarasztaló, természetesen, a háziasszonynak, a filmszínésznőnek, az ötgyerekes anyukának és a kortárs írónak.

Mert az apakomplexus nem személyválogató. Mindenről Mikszáth tehet, akin elsőként ütött ki a kétoldali Jókai-komplexus, miközben együtt tarokkoltatok, és le kellett nyelnie ama egészségtelenül kövér békákat: Jókai az írófejedelem, Jókai a termékeny szerző, Jókai a nemzet kedvence, Jókai az Jókai, Mikszáth Kálmán nem Jókai.

Csupa bosszantó apróság, amelyek aggasztóan nagy árnyékot vetnek az elkövetkező nemzedékekre. Mert mindenki írófejedelem szeretne lenni,

mindenki termékeny szerzővé akar válni, és mindenki a nemzet kedvence szerepében kívánna napfürdőzni, magyarán mindenki Jókaivá vágyna átalakulni. De ez nem lehetséges.

Mikszáth ezért bosszúból megírta Jókai életrajzát, hogy te, Móric, egy nagy gyerek vagy. Ezért túrted az erős nők jármát: senyvedtél Jókayné basáskodása alatt, majd a nagy művésznő, Laborfalvy Róza elnyomásában éltél. Méltósággal. Merthogy a te életedben, Móric – mondja Mikszáth lelkének összes apakomplexusával –, soha semmiféle tragédia nem esett meg, ezért nem tudtál felnőni. Mert az írónak szenvedni kell. Minél többet, annál jobb.

A te életed kedves, Móric, egy tündérmese. Az, hogy a feleséged házáratos, és sokat egzecíroztat, az távol áll mindenféle egzisztenciális megrázkódtatástól. Ezért is lehet haragudni rád, kedves Móric.

Persze nagy kérdés, hogy a családi drámák teszik-e nagy íróvá az embert. Sok példa van, ami azt bizonyítja, hogy igen. Ugyanakkor rengeteg ember él át drámai eseményeket, és mégsem lesz belőlük sikeres regényíró. Az is kérdés, mi az igazi tragédia.

Amikor világra jöttél, Móric, a Jókay család utolsó gyermekeként, akkorra már a szülők két Lajoskát temettek el, és amikor újabb fiuk született, őt is Lajoskának akarták keresztelni. Mert Lajoska visszajött hozzájuk a mennyországból. A keresztszülők lázadtak fel, hogy nem. Ők egy harmadik Lajost nem keresztelnek. Elég volt a csecsemőhalálból. Így lettél Móric, mivel Jókay József nagy rajongója volt Benyovszky Móricnak. Ha ez nem családi tragédia, akkor nem tudom, mi az.

De vajon milyen lehetett az, hogy neked nem született gyereked, helyette nevelhetted mások balkézről született csemetéit? Szeretettel. Vajon milyen lehetett az, hogy a hírnévnek köszönhetően mindenki úgy érezte, véleményezheti magánéleted mozzanatait, amikor nálad nyolc évvel idősebb nőt vettél el, vagy amikor elvetted az ötvennégy évvel fiatalabb Grósz Bellát? A család szakított veled, Móric, még a gyámság alá vonást is megkísérelték. A sajtóban teregették ki a pikáns kései házasság és családi viszály megannyi valós és valótlan részletét. Egy egész ország csámcsogott azon, mit teszel vagy éppenséggel mit nem teszel. És akkor még megvolt az egész ország, mert menet közben annak nagy részét sikerült elkártyázni.

Attól még kérdés, hogy mégis mit kell erről a furcsa kései házasságról gondolnunk. A család tényleg csúnyán viselkedett, főleg a Feszty házaspár, de az az ötvennégy évnyi különbség több mint érdekes. Mintha ez a házasság, amellyel dacolsz, a család, a közvélemény ítéletével a te szabadulószoabad lenne. Szabadulni akarsz az elvárásoktól, az írófejedelem számodra

egyre fárasztóbb szerepétől, a családi kötelezettségektől. Bella hozzád képes gyerek, tapasztalatlan és társadalmi helyzetéből adódóan az úri társaságban sem tud olyan ügyesen forgolódni. De nincs is erre szükség, hiszen végre te, Móric, felnőttként viselkedhetsz: te írod meg Bella helyett a leveleket, te mondod meg, hogyan kell egy karaktert a színpadon megformálni, te tudod, miként kell bizonyos kényes helyzetekben viselkedni. De ezzel együtt úgy gondolom, Mikszáthnak nincs igaza, te nem gyerek vagy, hanem királyfi. Elátkozott királyfi.

De ha már visszafelé haladunk az időben, nem mehetünk el szó nélkül Komárom mellett sem. A város szép, a Duna fenséges, a Belváros nem sokat változott azóta, mióta Jókayné uram a rendház előtt összeveszett a vegyeskereskedés tulajdonosával a fejessaláta piaci ára felett. A nagyságos asszony mérgesen hadonászott az esernyőjével, a vegyeskereskedő pedig ijedten húzta be a füleit a gallerja mögé, de azért hevesen védte álláspontját, miszerint a fejessaláta árát nem Jókayné állapítja meg, hanem a vevők vásárlási kedve.

Nagy patália kerekedett ebből. Egyszer csak kivágódott a Szent András-templom mellett álló bencés rendház alsó emeleti ablaka. Dühös szerzetes dugta ki a fejét, és megvetően mérte végig az elcsendesedés óráiban perlekedő Jókayné, aki dacosan kapta fel a fejét: rá ne nézzen csúnyán semmiféle csuhás, ő rendes kálvinista asszony. A szerzetes csak legyintett. Jókayné megragadta a vonakodó kereskedő grabancát, és elvonszolta a rendház mellől arra a helyre, ahol sok évtizeddel később, 1937-ben szobrot állítottak neked, Móric, és ott folytatta a veszekedést a vonakodó fűszeressel.

Ha magunk mögött hagyjuk a Jókai-szobrot, a veszekedő Jókayné, és magabiztosan haladunk tovább, eljutunk néhány utcával arrébb a vastag nyakú református templomhoz, ahol téged is kereszteltek. A templommal szemben áll egykori iskolád, a híres-neves komáromi Református Kollégium. Majd innen tovább gyalogolva érünk ahhoz a telekhez, ahol a szülőházad emelkedett egykor.

Csak azért állítottak neked szobrot a lelkes komáromi polgárok 1937-ben, mert a halálod után indult pénzgyűjtést elsöpörte először a szarajevói merénylet, majd a világháború, majd a Trianonnak nevezett kéjes társasutazás, amely egy kedves író szerint nem is létezik, de ha igen, akkor is csak egy palota. És hogy mennyire igaza van ennek az írónak, mi sem bizonyítja jobban, mint amikor 1946-ban földig rombolják a szobrodat lelkes szlovák hazafiak, miután a Beneš-dekrétumok révén jogfosztottá válik a város teljes lakossága. (Vigasztalásképpen: Klapka szobrával is végeznek.) 1952-ben ugyan visszaállítják a szobrodat, Móric, de még kalapot sem lehet előtte

emelni, és amikor 1962-ben a magyar gimnazisták megkoszorúzzák, lesz belőle haddelhadd.

Ezeket a dolgokat nem éppen így álmodtad meg *A jövő század regé-nyében*. Annyit mondhatok, a nemcsak általad megörökített, de Kemény Zsigmond fantáziáját is birizgáló szombatosok megvannak, jól vannak, de ugyanúgy titokban kell tartaniuk identitásukat, mint valaha. Bár utopikus mintaállamot nem hoztak létre sehol, végül az auschwitzi gázkamrák mellől kiszabadulva, kivándorolhattak Izraelbe.

A XX. század nem éppen egy Jókai-regény logikája szerint alakult, Móric, jól tetted, hogy igyekeztél minél kevesebb időt benne eltölteni.

Jókai Mór

(1825 – 1904)

FÉRGES ALMÁK

EGY SZERENCSÉTLÉN FURULYÁS VERSEIBŐL

III.

Ha meghaltam volna
Megsirattál volna,
Te is, én is, mind a ketten
De jól jártunk volna.

Én pihennék ott lenn,
Te siratnál itt fenn,
Én sem volnék, te sem volnál
Szerelmünkhöz hűtlen.

IX.

Ha te tudnád, a mit én gondoltam,
Nem aludnál tőle.
Ha feküdnél a mély sírban holtan
Felébrednél tőle.

Ha tudnád, hogy milyen boldog voltál
Visszajönnél tőle.
Ha tudnád, hogy mily nagyon megcsaltál,
Elkárhoznál tőle.

XII.

Hajdan pálma volt dalomban
Mostan futó szederinda,
Hajdan sasról énekeltem,
Most bogár szól dalaimba'.

Pálma és sas magas képek,
Nagyratörő szívek kedve;
Szederinda, parti bogár!
– Földön fekszem – fedjete be...

XVII.

Rongyos a mentéd: –
Befoldom: légyen jó.

Sebes a vállad: –
Bekötöm, gyógyuljon.

Éhes vagy, fáradt vagy: –
Pihenj meg, lakjál jól;

De ha a szíved fáj: –
Nem bánom, hadd fájjon.

NÉVJEGY

A keamlooks eorakha
 oifonkult itt e te't
 itt e vashonak aluain
 vasakha' neheredtek
 pancelingben e neselem
 e sahaynak is sulye van
 itt e me'legék ideje
 kilogramum-ido' penr-ido'
 kiesavate, eldugte villegait
 me'jen me'gonost honé
 sa'gyo' kék vimegrival
 folioman naponta
 ifjúságon orvigeit
 keshéperel keshé
 embek egeszen herait'
 sa'gyo' e'lekt
~~szemmel~~ talayan

bé. XI. 1894

69.XI.1021

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Communitas Alapítvány,
Bethlen Gábor Alap, Iskola Alapítvány

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 120, fél évre 60, negyedévre 40 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl, valamint a <https://www.lato.ro/elofizetesek> oldalon.

ISSN 1220-5982